

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce

sv. Alžbety, n. o.

**Vybrané kapitoly z teórie
sociálnej práce**

Libuša Radková

Bratislava, 2023

Názov: Vybrané kapitoly z teórie sociálnej práce

© Libuša Radková

Autor: Libuša Radková

Vydal: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.

Rok vydania: 2023

Počet strán 129

ISBN: 978-80-8132-274-7

Recenzovali:

prof. MUDr. Mgr. Eva Grey, PhD.

prof. MUDr. Jozef Šuvada, PhD.

Obsah

Úvod.....	5
1. Teória sociálnej práce. Vymedzenie relevantných pojmov teória a sociálna práca Globálna definícia IFSW/IASSW 2014 vo vzťahu k teórii sociálnej práce. Vzťah medzi teóriou, metódami a praxou sociálnej práce.	6
2. Sociálna práca ako vedný odbor. Atribúty vedy. Predmet sociálnej práce ako vednej disciplíny. Sociálna práca ako aplikovaná veda, veda o konaní a praktická veda.	13
3. Sociálna práca ako multi-, inter-, trans- disciplinárny odbor. Miesto sociálnej práce v systéme vied. Sociálna práca a iné vedené disciplíny (sociálna politika, sociológia, psychológia, pedagogické a zdravotnícke odbory).....	17
4. Vedecká terminologická práca. Pojem. Termín. Terminológia. Definícia. Klasifikácia. Slovníky.	21
5. Výskum v sociálnej práci. Špecifiká výskumu v sociálnej práci. Výskum pre sociálnu prácu, v sociálnej práci a realizovaný sociálnymi pracovníkmi. Prax založená na dôkazoch.	23
6. Metodológia. Definovanie, roviny metodológie. Metodológia sociálnej práce. Metodologické postupy využívané vo výskume sociálnej práce.	27
7. Definovanie sociálnej práce. Globálne definovanie (IFSW / IASSW 2014) a národné definície. Jej chápanie podľa zákona o sociálnej práci v SR (2014). Kľúčové koncepty a ciele sociálnej práce.	33
8. Sociálna práca ako profesia založená na hodnotách. Medzinárodný etický kódex (IFSW / IASSW, 2004) a Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce v SR (2015). Aktuálne etické problémy a dilemy sociálnej práce Problematika prenosu a protiprenosu, dvojitych vzťahov, profesionálnych hraníc.	36
9. Rozvojová a humanitárna pomoc Globálna sociálna agenda. Sociálna práca a sociálny rozvoj.....	43
10. Teoretické aspekty vzdelávania v sociálnej práci. Teoretické prístupy k vzdelávaniu podľa Navrátilovej. Globálne štandardy vzdelávania a systém vzdelávania sociálnych pracovníkov v Slovenskej republike.	46
11. Typológia teórie sociálnej práce. Typológia podľa Payneho a Sibeona. Druhy teórií v sociálnej práci.	52
12. Humanistické a existenciálne teórie. Vymedzenie pojmov a filozofické východiská. Logoterapia a transakčná analýza, predstavitelia a ich aplikovanie v sociálnej práci...55	55

13. Prístup orientovaný na klienta. Predstavitelia, podmienky prístupu PCA. Aplikovanie tejto teórie v sociálnej práci.....	62
14. Kognitívno-behaviorálne teórie. Predstavitelia, základné východiská behaviorizmu. Kognitívne mapy, teória observačného učenia. Techniky v behaviorálnej terapii. Roly sociálneho pracovníka v behaviorálne orientovanom prístupe.....	66
15. Prístup orientovaný na úlohy. Predstavitelia, úlohy sociálneho pracovníka v POU, techniky. Štruktúra procesu prístupu orientovaného na úlohy.....	73
16. Teória vzťahovej väzby. Predstaviť, typológia vzťahovej väzby. Prekážky utvárania vzťahovej väzby. Jej využitie v praxi sociálneho pracovníka.....	76
17. Antiopresívne prístupy. Vymedzenie pojmov opresia, diskriminácia, AOP, antidiskriminácia, pozitívna diskriminácia. P. Freire a jeho pedagogika oslobodenia. Dôležité princípy v AOP a úlohy sociálneho pracovníka.....	83
18. Systémové teórie. Predstavitelia kľúčových konceptov a pojmov (systém, systémový prístup). General system theory. Princípy systémového prístupu, aplikovanie systémovej teórie na rodinnú terapiu a sociálnu prácu s rodinou.....	89
19. Systemické teórie. Systemický prístup. Jednotlivé modely systemických teórií. Prezentovanie informácií o systéme (napr. genogram, ekomapa). Techniky užívané v systemickej terapii.....	93
20. Krátka terapia orientovaná na riešenie. Predstavitelia. Základné princípy. Zázračná otázka. Vybrané techniky.....	100
21. Sociálno-ekologické teórie. Predstavitelia, koncept sociálneho fungovania. Life model. Sociálno-ekologické koncepty v sociálnej práci.....	103
22. Paradigmy sociálnej práce. Vymedzenie pojmu paradigma. Paradigmy podľa Payneho (1991 a 2005) a iných autorov.....	109
23. Kvalita života. Teoretické a metodologické východiská kvality života – vymedzenie kvality života, dimenzie kvality života, meranie kvality života v sociálnej práci.....	117
24. Teoretické koncepty chudoby. Konceptie riešenia chudoby na Slovensku a v rozvojových krajinách.....	120

Úvod

V priebehu premeny sociálnej práce z čisto praktickej disciplíny na disciplínu, ktorá sa postupne etablovala ako vedecký odbor sa na základe výskumov a vytvárania základných atribútov vedeckého odboru sa postupne formovala aj teória sociálnej práce. Rôzne teórie a prístupy v sociálnej práci vychádzali na začiatku z poznatkov najmä z medicíny, psychológie, biológie, sociológie, ekológie a iných vied, ktoré si prispôbili pre použitie v sociálnej práci a samozrejme z praxe..

O každej teórii a prístupe by sa dala napísať samostatná učebnica. Pre potreby vzdelávania budúcich magistrov sociálnej práce sme sa v tejto publikácii snažili stručne spracovať základné poznatky o jednotlivých teóriách, ktoré sa najčastejšie používajú ako východiská prístupov ku klientom sociálnej práce. Má slúžiť študentom ako určitá základňa poznatkov, na ktoré vo svojej praxi budú podľa požiadaviek na nich kladených a potrieb klientov nadväzovať, aby si do hĺbky našudovali tie teórie a postupy, ktoré sú pre ich konkrétnu prácu najvhodnejšie a najosvedčenejšie.

Pri zostavovaní tohto učebného textu sme vychádzali publikácií mnohých autorov, ktorí sú uvedení v zozname literatúry. Tento zoznam môže poslúžiť ako návod a inšpirácia pre hlbší ponor do teórií sociálnej práce. Autorka tohto textu sa považuje za zostavovateľku prehľadnej publikácie o základných teóriách a prístupoch v sociálnej práci, nie za autorku teórií.

Pri štúdiu v rámci predmetu ako aj pri ďalšom prehľbovaní poznatkov o konkrétnych teóriách želáme čitateľom veľa zdaru!

Autorka

1 Teória sociálnej práce. Vymedzenie relevantných pojmov teória a sociálna práca. Globálna definícia IFSW/IASSW 2014 a teória sociálnej práce. Vzťah medzi teóriou, metódami a praxou sociálnej práce.

Teória je súbor tvrdení o predmete výskumu, ktoré v danej etape poznania považujeme za pravdivé. Je to systém koncepcií a postupov, ktoré sú používané na vysvetlenie určitých faktov, javov alebo udalostí v určitej oblasti. Teória sa zvyčajne skladá z rôznych premís, ktoré sa používajú na vysvetlenie a predpovedanie určitých javov alebo udalostí.

Teória sa môže vyskytovať v rôznych formách a v rôznych oblastiach. Vedecké teórie v prírodných vedách sú zvyčajne založené na empirických dôkazoch a skúmaní, zatiaľ čo teórie v sociálnych vedách môžu byť založené okrem toho aj na skúsenostiach a pozorovaní ľudskej interakcie.

Teória je dôležitá, pretože umožňuje lepšie pochopenie javov a udalostí v danej oblasti a umožňuje vývoj nových postupov, metód a technológií. Teória je základom pre výskum a vývoj.

Teória sociálnej práce je sústava usporiadania základných ideí poznania, ktoré sa výrazne zameriavajú na vyváženosť spoločenských rozvojových tendencií. Vnímame ju ako systematické vysvetľovanie pozorovaných faktov a zákonov pôsobiacich v oblasti sociálneho života ľudí .

Jej cieľom je poukázať a zodpovedať na teoreticko-praktické otázky sociálneho života človeka a pomocou odborných pracovných metód s aktívnou účasťou klienta podporiť proces jeho adaptácie a integrácie do spoločnosti (MÁTEL, a kol., 2015).

Teória sociálnej práce sa zameriava na otázky spojené priamo s možnosťou uspokojovania potrieb a to materiálnych i nemateriálnych, individuálnych i skupinových a orientuje sa aj na verejné dobro – na konanie v prospech pre prevažnú časť komunity, či spoločnosti.

Úlohou sociálnej práce ako teoretickej disciplíny je

- opísať, vysvetliť a zhodnotiť špecifickú sociálnu realitu, ktorú tvoria nielen klienti a sociálne prostredie, ale tiež možnosti štátnych a súkromných organizácií v oblasti riešenia týchto problémov
- definovanie cieľov, metód, hodnôt SP

- definovanie praktických vedomostí, ktorými musí sociálny pracovník disponovať
- definovať predmet sociálnej práce z pohľadu teoretického aj praktického
- definovať základné pojmy (napr. sociálny problém)

Sociálna práca ako profesia využíva teórie o ľudskom rozvoji, o správaní a sociálnych systémoch na analýzu komplexných situácií a na uľahčenie individuálnych, organizačných, sociálnych a kultúrnych zmien (MÁTEL a kol., 2015)

Sociálna práca vznikla z praktickej potreby riešenia kolíznych situácií. Je aj reakciou na dysfunkčné prvky v živote človeka. Je odpoveďou na porušovanie základných ľudských práv vyplývajúcich z politického, ekonomického, soc., rasového, etnického útlaku a nerovnosti.

Sociálna práca je v súčasnosti vo svete vnímaná ako multidisciplinárna až transdisciplinárna vedná oblasť, ktorá disponuje špeciálnymi metódami práce a teoreticky je zameraná na oblasť sociálnej starostlivosti o jednotlivca, rodinu, skupinu, komunitu či spoločnosť, ako aj na prípravu odborníkov do tejto oblasti.

Je to aj praktická činnosť, ktorá je zameraná na predchádzanie alebo úpravu problémov jednotlivcov, rodín, skupín, komunit, na riešení ktorých sa sociálni pracovníci podieľajú prostredníctvom organizovaných sociálnych služieb.

Princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti sú základom pre sociálnu prácu. Sociálna práca je vzájomne prepojený systém hodnôt teórie a praxe.

Globálna definícia sociálnej práce:

Výkonný výbor Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW) a Rada Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce (IASSW), organizácie ktoré sú v partnerstve s Medzinárodnou radou pre sociálny rozvoj (ICSW) sa zhodli na tom, že diskusia o novej globálnej definícii sociálnej práce bola ukončená a že navrhovaná definícia bude predložená členom obidvoch organizácií v júli 2014 počas konferencie v Melbourne v Austrálii.

„Sociálna práca je praktická profesia a vedecký odbor, podporuje sociálnu zmenu, sociálnu súdržnosť, práva a slobodu ľudí. Zásady sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, kolektívnej zodpovednosti a rešpektovanie rozdielností sú základom sociálnej práce. S

pomocou teórií sociálnej práce, sociálnych vied, humanitných odborov a tradičných (pôvodných) poznatkov, sociálna práca zapája ľudí a štruktúry do riešenia problémov života a do posilňovania sociálneho blaha.“ (HETTEŠ, 2014)

Základné poslanie profesie sociálnej práce zahŕňa podporu sociálnej zmeny, sociálneho rozvoja, sociálnej súdržnosti a posilnenia práv a slobôd ľudí.

Sociálna práca je na prax orientovaná profesia a zároveň vedecká disciplína. Sociálna práca uznáva vzájomnú závislosť historických, sociálno-ekonomických, kultúrnych, politických a osobných faktorov, ktoré predstavujú možnosti alebo sú prekážkou pre ľudské blaho a rozvoj. Štrukturálne prekážky prispievajú k udržaniu nerovností, diskriminácie, zneužívania a k útlaku. Rozvoj kritického povedomia pomocou poznania štrukturálnych zdrojov útlaku a privilégií na základe príčin ako sú rasa, trieda, jazyk, náboženstvo, rod, zdravotné postihnutie, kultúra a sexuálna orientácia a rozvíjanie činností a stratégií za účelom riešenia inštitucionálnych a osobných prekážok sú základom pre emancipačnú prax, v ktorej sú ciele posilnenie práv a slobôd ľudí. Sociálna práca sa usiluje, v solidarite s tými čo sú znevýhodnení, znížiť chudobu, snaží sa oslobodiť marginalizovaných a utláčaných ľudí a podporuje sociálnu inklúziu a sociálnu súdržnosť.

Poslanie v oblasti sociálnej zmeny je založené na predpoklade, že sociálna práca koná vtedy keď daná situácia na úrovni jednotlivca, rodiny, malej skupiny, komunity, alebo spoločnosti je chápaná ako situácia, ktorá potrebuje zmenu alebo rozvoj. Poslanie v oblasti zmeny je podporované potrebou zmeniť štrukturálne podmienky, ktoré prispievajú k marginalizácii, k sociálnemu vylúčeniu a k utláčaniu (aktívna rola). Iniciatívy za spoločenskú zmenu akceptujú snahy ľudí na podporu práv ľudí a na dosiahnutie ekonomickej, environmentálnej a sociálnej spravodlivosti. Sociálna práca je rovnako zviazaná udržiavať sociálnu stabilitu, pokiaľ jestvujúca stabilita nie je využívaná pre marginalizáciu, vylúčenie a útlak, ktorejkoľvek skupiny osôb (stabilizačná rola).

Sociálny rozvoj znamená stratégiu pre intervenovanie, pre dosiahnutia želaného cieľ a predstavuje aj politický rámec spolu s inými vedľajším a hlavnými štruktúrami. Sociálny rozvoj založený na holistickom bio-psycho-sociálnom, duchovnom hodnotení, ktorý presahuje mikro a makro delenie, zahŕňa viacnásobné systémové úrovne, medzisektorovú a medziprofesijnú spoluprácu. Sociálny rozvoj je zameraný na trvalo udržateľný rozvoj. Sociálny rozvoj uprednostňuje rozvoj sociálnych štruktúr a ekonomický rozvoj, nie v zmysle stereotypu, že ekonomický rozvoj je predpokladom sociálneho rozvoja.

Všeobecnou zásadou sociálnej práce je rešpektovanie neodolateľnosti hodnôt a dôstojnosti ľudských bytostí, neškodenie, rešpektovanie odlišnosti a dodržiavanie ľudských práv a sociálnej spravodlivosti.

Podpora a dodržiavanie ľudských práv a sociálnej spravodlivosti je motívom a dôvodom pôsobenia sociálnej práce. Profesia sociálnej práce uznáva potrebu, že ľudské práva musia byť v súlade s kolektívnou zodpovednosťou. Myšlienka kolektívnej zodpovednosti poukazuje na realitu, že ľudské práva jednotlivca môžu byť denne naplnené iba vtedy ak vezmeme na seba zodpovednosť jeden za druhého a aj zodpovednosť za životné prostredie. Zdôrazňuje význam tvorby vzájomných recipročných vzťahov medzi komunitami. Preto hlavné zameranie sociálnej práce musí byť podpora práv ľudí na každej úrovni a napomáhanie k riešeniam tam kde ľudia berú na seba zodpovednosť za vzájomné blaho. Sociálna práca rešpektuje vzájomnú závislosť medzi ľuďmi a životným prostredím. (HETTEŠ, 2014)

Sociálna práca pokrýva prvú, druhú a tretiu generáciu ľudských práv. **Prvá generácia** sa týka občianskych a politických práv ako je sloboda vyjadrovania, sloboda presvedčenia, ochrana pred mučením a svojvoľným zadržaním. **Druhá generácia** sa týka sociálnych, ekonomických a kultúrnych práv, ktoré zahŕňajú práva na primeranú úroveň vzdelania, zdravotnej starostlivosti, bývania a práva jazyka menšín. **Tretia generácia** ľudských práv je zameraná na prírodný svet, na právo na biodiverzitu živočíšnych druhov a medzigeneračnú rovnosť. Tieto práva sú podporujúce navzájom a závislé. Naplňajú ako individuálne tak i kolektívne práva.

V niektorých prípadoch nekonanie zla a rešpektovanie diverzity môže byť v nesúlade s uznávanými hodnotami, napr. tam kde v mene užíwanej kultúry sú práva, vrátane práva na život, práva menšín ako sú ženy, homosexuáli, porušované.

Globálne štandardy vzdelávania a školenia v sociálnej práci (Global Standards for Social Work Education and Training, 2004) sa venujú takýmto komplexným problémom, podporujú to, že sociálni pracovníci sú vzdelávaní o základných ľudských právach s vysvetlením tým že ich prístup môže uľahčiť konštruktívnu konfrontáciu a zmenu tam kde kultúrne hodnoty, presvedčenia a tradície porušujú základné ľudské práva. Keďže kultúra je sociálny konštrukt a dynamicky sa vyvíja, tak v nej prebieha zmena a vývoj. Konštruktívna konfrontácia a zmena môže byť usmernená. Pochopenie určitých kultúrnych hodnôt, presvedčení a tradícií pomocou kritického a reflexného priameho dialógu so skupinou zlepšuje otázky ľudských práv.

Sociálna práca je medzidisciplinárna a aj naddisciplinárna a vychádza z množstva vedeckých teórií a z rozsiahleho výskumu. Veda sa chápe v tomto kontexte v jej najzákladnejšom význame ako poznania. Sociálna práca neustále vytvára svoj teoretický základ a výskum. Využíva aj teórie iných humánnych vied vrátane, ale nie výlučne, komunitného rozvoja, sociálnej pedagogiky, administratívy, antropológie, ekológie, ekonomiky, vzdelávania, manažmentu, ošetrovania, psychiatrie, psychológie, verejného zdravia a sociológie. Unikátnosť výskum a teórie sociálnej práce je v ich aplikovateľnosti a emancipatívnosti. Mnoho z výskumu a teórie sociálnej práce je konštruovanej v spolupráci s užívateľmi služieb v interaktívnom, dialógovom procese a preto v súlade so špecifickými prostrediami praxe. (HETTEŠ, 2014)

Definícia sociálnej práce akceptuje to že sociálna práca je formovaná nielen špecifickým praktickým prostredím a západnými teóriami ale aj pôvodným (autochtónnym) poznaním. Definícia uznáva že pôvodné obyvateľstvo v každom regióne, krajine a území má svoje vlastné hodnoty, spôsoby predávania poznania že a prispelo nevyčísliteľným prínosom do vedy. Sociálna práca sa snaží napraviť historický západný kolonializmus a hegemoniu tým že poznáva a učí sa od pôvodného obyvateľstva na celom svete. Takto poznanie sociálnej práce bude spoluvytvárané a formované pôvodným obyvateľstvom a toto poznanie bude viacej využívaná nielen v miestnom prostredí, ale aj medzinárodne. Vychádzajúc z práce Organizácie Spojených národov IFSW definuje pôvodné obyvateľstvo takto:

- Bývajú v rámci (alebo sú pripojení) geograficky určeného pôvodného územia.
- Môžu si udržovať osobitné sociálne, ekonomické a politické inštitúcie v rámci svojich území.
- Usilujú skôr o udržanie osobitosti kultúrnej, geografickej a inštitucionálnej než plnú asimiláciu do národnej spoločnosti.
- Vyčleňujú sa pôvodom alebo kmeňovo.

V praxi pôsobnosť a poslanie sociálnej práce sa týka činnosti ľudí v interaktivite s ich prostredím (okolím). Prostredie zahrňuje mnoho sociálnych systémov, v ktorých sú ľudia zapojení do prírodného geografického prostredia, ktoré má zásadný vplyv na život ľudí. **Participatívna metodológia**, ktorá je podporovaná v sociálnej práci sa odráža v zapájaní ľudí a organizácií do riešenia problémov života alebo do zlepšenia života. V súlade s **rozvojovou paradigmou** sociálni pracovníci využívajú množstvo schopností, techník,

stratégií, princípov a aktivít na rôznych systémových úrovniach s úmyslom stabilizácie systému, alebo so zámerom jeho zmeny.

Prax sociálnej práce obsahuje rad aktivít vrátane množstva foriem terapie a poradenstva, skupinovej práce a komunitnej práce, formulovanie politiky, analýz, podpory a politických intervencií. Z **emancipačnej perspektívy** táto definícia podporuje stratégie sociálnej práce, ktoré sú zamerané na posilnenie nádejí ľudí, sebaúcty a kreatívny potenciál na konfrontovanie a odstránenia utlačovania a zdrojov nespravodlivosti. Takto sociálna práca spája v jeden celok mikro a makro úroveň, osobnú a politickú dimenziu svojho pôsobenia.

Holistické zameranie sociálnej práce je univerzálne, ale priority praxe sociálnej práce sú rôzne v jednotlivých krajinách. Menia sa v čase v závislosti od historických, kultúrnych, politických a sociálno-ekonomických podmienok.

Povinnosťou sociálnych pracovníkov vo svete je aby bránili, podporovali a realizovali hodnoty a zásady uvedené v tejto definícii. Definícia sociálnej práce bude mať význam iba vtedy keď sa sociálni pracovníci aktívne pripoja k jej hodnotám a k jej vízii. Sociálna práca súčasnosti má mnoho podôb. Dôraz sa kladie na participáciu a emancipáciu ľudí. Sociálna práca pôsobí predovšetkým s ľuďmi a pre ľudí.(HETTES, 2014)

Vzťah medzi teóriou, metódami a praxou sociálnej práce je veľmi dôležitý pre úspešné vykonávanie sociálnej práce.

Teória sociálnej práce poskytuje základné pochopenie spoločnosti, sociálnych problémov a ich riešenia. Teória zahŕňa rôzne modely a koncepcie, ktoré sa používajú na vysvetľovanie príčin a následkov sociálnych problémov a poskytujú základ na výber a aplikáciu metód.

Metódy sociálnej práce sú konkrétne techniky a postupy, ktoré sa používajú na riešenie sociálnych problémov. Metódy sa vyberajú na základe teórie, ktorá pomáha určiť najvhodnejší prístup k riešeniu konkrétneho problému. Medzi najbežnejšie metódy patria napríklad rozhovor, koučovanie, terapia, skupinová práca a komunitné organizovanie.

Prax sociálnej práce sa týka skutočného uplatňovania teórie a metód v konkrétnych situáciách, keď sa pracovníci sociálnej práce stretávajú s klientmi a snažia sa im pomôcť riešiť ich problémy. Prax vychádza z teórie a používa metódy, ale musí sa prispôbiť konkrétnym potrebám a okolnostiam každého klienta.

Vzťah medzi teóriou, metódami a praxou sociálnej práce je preto úzky a navzájom závislý. Teória poskytuje základné pochopenie sociálnych problémov a riešení, metódy poskytujú konkrétne nástroje na riešenie týchto problémov a prax zabezpečuje uplatňovanie teórie a metód v konkrétnych situáciách. Bez dobrého porozumenia teórie a použitia vhodných metód by prax sociálnej práce nemohla byť účinná a efektívna v pomoci klientom.

2 Sociálna práca ako vedný odbor. Atribúty vedy. Predmet sociálnej práce ako vednej disciplíny. Sociálna práca ako aplikovaná veda, veda o konaní a praktická veda.

Sociálna práca až do 2. polovice 19. storočia bola najmä praktickou činnosťou. Jej vedecké základy sa začali formovať koncom 19. a začiatkom 20. storočia.

Zaslúžili sa o to najmä:

- **M. Richmondová** - v roku 1917 jej vychádza kniha „Social Diagnosis“, ktorá je považovaná za priekopnícke dielo pre teóriu sociálnej práce
- **Thomas Chalmers**, ktorý poukazoval na potrebu skúmať jednotlivé prípady biedy a núdze, prvá metóda, vypracovaná špeciálne už pre **oblasť soc. práce - individuálny prístup** k riešeniu jednotlivých prípadov
- **Octavia Hillová**, ktorá sa venovala intenzívnemu riešeniu bytovej problematiky, zriaďovaniu dielní, klubov, **komunitnej sociálnej práci**
- **Elizabeth Freyová**, ktorá sa zaslúžila o zlepšenie zaobchádzania so ženami vo väzniciach,
- **Jana Addamsová**, ktorá v r. 1889 založila v Chicagu Hull House- komunitné centrum pre imigrantov a za svoju sociálnu činnosť a mierové snahy dostala v r. 1931 Nobelovu cenu. Venovala sa prisťahovalcom do USA (MATOUŠEK a kol., 2003).

Významnými predstaviteľkami sociálnej práce na našom území v období počiatkov formovania sociálnej práce ako vedeckej disciplíny boli:

- **Alice Masaryková**, dcéra prvého československého prezidenta, ktorá sa zaslúžila o viaceré oblasti najmä v praktickej sociálnej práci. Starala sa o živé kontakty s priekopníkmi sociálnej práce vo svete a presadzovala najnovšie vedecké poznatky a postupy v sociálnej práci aj u nás. Založila Vyššiu školu sociálnej práce.
- **Marie Krakešová Došková**, ktorá bola skvelou teoretickou svetovej úrovne (MATOUŠEK a kol., 2003).

Atribúty vedy

Každá vedecká disciplína sa stáva vedou vtedy, keď má naplnené tieto atribúty:

Na základe vedeckého bádania má stanovené

Zákony

Teóriu

Aplikácie

Inštrumentáciu

Každý odbor, ktorý napĺňa atribúty vedy, rozvíja svoju teóriu ďalším výskumom vedcov v svojom odbore. Zároveň si vychováva nových odborníkov na univerzitách, kde sa vyučuje daný odbor.

Veda je vtedy vedou, keď má svoju paradigmu

Paradigma sú aktuálne príklady vedeckej praxe, ktoré vedci v danom obore uznali a prijali za svoje ako základ ďalšieho skúmania. (DISMAN, 2022)

Vedecký odbor sa etabluje aj tým, že sa vytvára možnosť študovať ho na vysokej škole. Prvá vysoká škola s odborom sociálna práca – magisterský stupeň bola Fakulta sociálnej práce Kolumbijskej univerzity v New Yorku v roku 1919. Postupne následne na to do dvoch rokov vzniklo 19 ďalších univerzít s týmto odborom v USA, ale aj v južnej Amerike a Európe.

Predmet SP ako vednej disciplíny

Sociálna práca je interdisciplinárna odborná činnosť, ktorá sa zameriava na riešenie a zlepšenie sociálnych problémov v spoločnosti. Ako vedná disciplína sa sociálna práca zaoberá výskumom, teóriou a praktickou aplikáciou rôznych prístupov a metód, ktoré majú za cieľ zlepšenie kvality života jednotlivcov, skupín a komunít.

Predmetom sociálnej práce ako vednej disciplíny sú sociálne problémy, ako napríklad chudoba, diskriminácia, zneužívanie, osamelosť a mnohé ďalšie, ktoré sú výzvou pre spoločnosť a jej členov. Sociálna práca skúma tieto problémy, identifikuje ich príčiny a ponúka riešenia, ktoré sú založené na vedeckých poznatkoch a empirických dôkazoch.

Sociálna práca ako vedná disciplína sa taktiež zaoberá rôznymi aspektami spoločenských procesov a sociálnych vzťahov, ako sú napríklad kultúra, politika, právo a ekonomika. Výskum v týchto oblastiach môže pomôcť sociálnej práci pochopiť a zlepšiť sociálne podmienky pre jednotlivcov a komunity.

Sociálna práca ako vedná disciplína tiež poskytuje teoretický základ pre výcvik pracovníkov v sociálnej oblasti. Títo pracovníci musia mať vedomosti a schopnosti na riešenie komplexných problémov a na poskytovanie účinnej pomoci jednotlivcom a komunitám. Práca v sociálnej oblasti je preto založená na vedeckých poznatkoch a technikách, ktoré sa vyvíjajú a zdokonaľujú v priebehu času (MÁTEL a kol., 2015).

Sociálna práca ako profesionálna aktivita sa u nás začala formovať na prelome 19. a 20. st. najmä v r. 1919 po vzniku ČSR, veľký význam tu má T. G. Masaryk a jeho dcéra Alica. Z teoretičiek sociálnej práce bola veľmi významná Marie Krakešová.

Zlom nastal po r.1948, kedy štát prijal koncepciu, že sociálne problémy sa dajú riešiť politickými a ekonomickými opatreniami, prevzal zodpovednosť za starostlivosť o občanov, ktorí potrebovali sociálnu pomoc – sociálnu starostlivosť vykonávali ústavy a rôzne sociálne zariadenia.

Sociálna práca ako vedecký aj praktický odbor bola počas obdobia komunizmu u nás vlastne zlikvidovaná. Jej významní predstavitelia za svoj nesúhlas s režimom boli prenasledovaní a odsunutí na pokraj záujmu. Alice Masaryková po nevysvetlenej násilnej smrti svojho brata, ministra zahraničných vecí Jana Masaryka, uteká do Spojených štátov, kde žije až do svojej smrti. Marie Krakešová pre pomoc svojho syna pri tomto úteku je režimom prenasledovaná a nie je jej ďalej umožnené vedecky pracovať. Až v 60. rokoch je čiastočne rehabilitovaná a vydáva svoje ďalšie teoretické spisy.

Socializmus sa tváril, že sociálne problémy sú vyriešené a že sociálnu prácu už nepotrebujeme. V doktríne komunizmu sociálne problémy nemali existovať. Napriek tomu narastali a my sme prišli vďaka zlikvidovaniu sociálnej práce o možnosť ich odborne riešiť.

Po prevrate v roku 1989 sa sociálna práca len veľmi ťažko rozbiehala ako vedecký odbor, napriek tomu, že za prvej Československej republiky mala u nás svetovú úroveň. Vedecky u nás zaostáva sociálna práca oproti rozvinutému svetu doteraz. Rozbehnutý vlak vedy sa nám ešte nepodarilo dobehnúť. Potrebujeme praktikov s vynikajúcou vedeckou výbavou, s dobrou znalosťou štatistiky a výskumných metód a vynikajúcou znalosťou angličtiny aby sme tento vlak dobehli.

Väčší záujem o sociálnu prácu sa v dôsledku spoločenských zmien objavil u nás až po r. 1990, príčinou bolo:

- prechod zo systému sociálnej starostlivosti na systém sociálnej pomoci
- novovznikajúce problémy a nárast intenzity už existujúcich sociálnych problémov, ktoré už štát priznával, neboli zatajované ako za totalitnej moci
- zmeny z plánovaného hospodárstva na trhové hospodárstvo,
- privatizácia, čo viedlo niekde k likvidácii podnikov a zvýšeniu počtu nezamestnaných,
- zrušil sa štátny paternalizmus a nastupuje zodpovednosť človeka za seba samého.

Sociálna práca sa často označuje ako aplikovaná veda, veda o konaní alebo praktická veda. Tieto termíny odrážajú to, že sociálna práca nie je len teoretickou disciplínou, ale skôr praxou, ktorá sa snaží využiť teoretické poznatky na riešenie praktických problémov.

Aplikovaná veda znamená, že sociálna práca sa snaží aplikovať vedecké poznatky a teórie na riešenie konkrétnych problémov a na zlepšenie kvality života jednotlivcov a komunit. Sociálna práca teda nie je len o akademickom výskume, ale o praktickom využití teórií na riešenie reálnych problémov.

Veda o konaní znamená, že sociálna práca je zameraná na konkrétne činnosti a praktické zručnosti potrebné na riešenie sociálnych problémov. Tieto činnosti a zručnosti sa vyvíjajú na základe teoretických poznatkov a skúseností z praxe. Sociálna práca ako veda o konaní sa snaží poskytnúť praktické nástroje a metódy pre sociálnych pracovníkov, aby mohli účinne pomáhať svojim klientom.

Praktická veda znamená, že sociálna práca sa zameriava na praktickú aplikáciu teoretických poznatkov a metód na konkrétne situácie a problémy. Sociálni pracovníci musia byť schopní aplikovať teoretické poznatky v reálnych situáciách a prispôbiť sa individuálnym potrebám a situáciám svojich klientov. Praktická veda sa snaží poskytnúť sociálnym pracovníkom prax potrebnú na to, aby mohli byť účinní a úspešní v práci s klientmi (MÁTEL a kol., 2015)

Sociálna práca ako aplikovaná veda, veda o konaní a praktická veda sa snaží kombinovať teoretické poznatky s praktickými zručnosťami a praxou, aby sa dosiahli konkrétne výsledky v riešení sociálnych problémov a na zlepšenie kvality života jednotlivcov a komunit.

3 Sociálna práca ako multi-, inter-, trans- disciplinárny odbor. Miesto sociálnej práce v systéme vied. Sociálna práca a iné vedené disciplíny (sociálna politika, sociológia, psychológia, pedagogické a zdravotnícke odbory).

Sociálna práca pri svojom formovaní ako vedná disciplína vychádzala na začiatku z praxe a opierala sa o už etablované vedy ako je medicína, psychológia, sociológia, pedagogika. (medicínske, psychologické, sociologické obdobie formovania SP) . Používala aj niektoré prvky jazyka týchto vied (napr. sociálna diagnóza).

V súčasnosti SP má prienik s viacerými vedami

Pomocné vedy:

právo, filozofia, psychológia, teológia, pedagogika, etnografia, medicína, ekonómia

Hraničné vedy:

Sociálna psychológia, sociálna pedagogika, sociálna filozofia, sociálna politika, patopsychológia.

Multidisciplinárny prístup v sociálnej práci znamená, že bežné i náročné životné situácie človeka sú zriedka uzavreté do umelo vytvorených hraníc akademických odborov, ktoré sú výsledkom fragmentácie a triedenia vedomostí. Mnohé ťažkosti presahujú jednotlivé odborné disciplíny, preto pri riešení náročných životných situácií využívame na podporu klienta expertízu viacerých odborníkov. Jednotliví odborníci sa zvyčajne špecializujú na určitú oblasť, a tak prepojenie ich čiastkových prác by malo vytvárať ucelený pohľad na klienta a jeho jedinečnosť. Takémuto prístupu predchádza skúsenosť, že jeden odborník nemôže obsiahnuť komplexnosť riešení zložitejších situácií klienta, a preto je dôležitý náhľad a často aj intervencia ľudí so špecifickým zameraním v rôznych oblastiach. Príkladom môže byť multidisciplinárny prístup uplatňovaný v hospici: Lekár, ošetrovatel'ky, opatrovatel'ky, psychológ, sociálny pracovník, duchovný.

Transdisciplinárny znamená presahujúci svoj odbor, nadodborový

Interdisciplinárny znamená výskum využívajúci medziodborovú spoluprácu, teóriu a metodológiu dvoch alebo viacerých vedných disciplín

Sociálna práca je **medzidisciplinárna** a aj **naddisciplinárna** a vychádza z množstva vedeckých teórií a z rozsiahleho výskumu. Veda sa chápe v tomto kontexte v jej najzákladnejšom význame ako poznanie. Sociálna práca neustále vytvára svoj teoretický základ a výskum. Využíva aj teórie iných humánnych vied vrátane, ale nie výlučne, komunitného rozvoja, sociálnej pedagogiky, administratívy, antropológie, ekológie, ekonomiky, vzdelávania, manažmentu, ošetrovania, psychiatrie, psychológie, verejného zdravia a sociológie. Unikátnosť výskum a teórie sociálnej práce je v ich aplikovateľnosti a emancipatívnosti. Mnoho z výskumu a teórie sociálnej práce je konštruovanej v spolupráci s užívateľmi služieb v interaktívnom, dialógovom procese a preto v súlade so špecifickými prostrediami praxe (MÁTEL, a kol., 2013)

Sociálna práca je interdisciplinárna disciplína, ktorá sa spája s mnohými inými vednými oblasťami. Niektoré z týchto disciplín zahŕňajú sociológiu, psychológiu, antropológiu, ekonómiu, politológiu, právo, zdravotníctvo a vzdelávanie. Tieto disciplíny poskytujú základné teoretické základy a vedecké poznatky, ktoré sú potrebné na pochopenie sociálnych problémov a na efektívne riešenie týchto problémov.

Sociológia sa zaoberá štúdiom spoločnosti, jej štruktúry, kultúry, vzťahov a sociálnych inštitúcií. Sociológia poskytuje sociálnej práci teoretické základy a pochopenie sociálnych systémov a interakcií, ktoré sú potrebné na riešenie sociálnych problémov.

Psychológia sa zaoberá štúdiom ľudskej psychiky, osobnosti, chovania a vzťahov. Psychologické poznatky sú veľmi dôležité pre sociálnu prácu, pretože pomáhajú sociálnym pracovníkom lepšie pochopiť správanie a reakcie klientov.

Antropológia sa zaoberá štúdiom kultúr a spôsobov života rôznych spoločností a komunit. Antropológia poskytuje sociálnej práci pochopenie kultúrnych rozdielov a prispieva k tomu, aby boli sociálni pracovníci schopní efektívne pracovať s klientmi rôznych kultúr a zvykov.

Ekonómia sa zaoberá štúdiom hospodárskych procesov a rozhodovania v rámci spoločnosti. Ekonomické poznatky sú dôležité pre sociálnu prácu, pretože pomáhajú sociálnym pracovníkom pochopiť ekonomické aspekty sociálnych problémov a efektívne navrhovať a implementovať riešenia.

Politika sa zaoberá štúdiom politických systémov a rozhodovania. Politické poznatky sú dôležité pre sociálnu prácu, pretože pomáhajú sociálnym pracovníkom lepšie pochopiť

politické faktory ovplyvňujúce sociálne problémy a efektívne pracovať na riešení týchto problémov.

Právo sa zaoberá štúdiom zákonov a právnych systémov. Právne poznatky sú dôležité pre sociálnu prácu, pretože sociálni pracovníci musia byť informovaní o právnych normách, ktoré umožňujú klientovi podieľať sa na sociálnej pomoci a sociálnych službách.

Sociálna práca a pedagogika sú dve vzájomne prepojené disciplíny, ktoré sa zaoberajú podobnými témami a otázkami. Sociálna práca a pedagogika sa obidve zaoberajú procesom učenia sa, rozvojom a zmenou správania a životných podmienok ľudí. Obe disciplíny sa zameriavajú na podporu rozvoja a zlepšenie kvality života jednotlivcov a komunit.

Sociálna práca a pedagogika sa často prelínajú v oblastiach ako je vzdelávanie a poradenstvo. Sociálni pracovníci a pedagógovia často spolupracujú na zlepšení vzdelávacích a sociálnych podmienok v školách a iných inštitúciách. Napríklad sociálni pracovníci v školách môžu pracovať s pedagógmi na podpore inkluzívneho vzdelávania a zlepšení podpory pre študentov s rôznymi potrebami.

Sociálni pracovníci a pedagógovia sa môžu tiež spoločne zameriavať na prevenciu sociálnych problémov. Napríklad môžu spoločne vyvíjať programy a aktivity zamerané na prevenciu drogových závislostí, zlepšenie vzťahov medzi vrstovníkmi, alebo zlepšenie komunikačných zručností.

Celkovo teda sociálna práca a pedagogika majú spoločné ciele a môžu vzájomne spolupracovať na dosiahnutí tých cieľov, ktoré sa týkajú zlepšenia kvality života jednotlivcov a komunit.

Sociálna práca a zdravotnícke odbory sú disciplíny, ktoré sú úzko prepojené, pretože sa zaoberajú zlepšením zdravia a kvality života ľudí. Zdravotnícke odbory sa zameriavajú na poskytovanie zdravotnej starostlivosti a liečbu chorôb, zatiaľ čo sociálna práca sa zameriava na riešenie sociálnych problémov, ktoré môžu ovplyvniť zdravie a blahobyt jednotlivcov.

Sociálni pracovníci a odborníci v zdravotníctve môžu spolupracovať na dosiahnutí spoločných cieľov v zlepšovaní zdravia a kvality života pacientov. Napríklad sociálni pracovníci môžu pomáhať pacientom pri prekonávaní finančných, psychologických a sociálnych prekážok, ktoré by mohli ovplyvniť ich zdravie a liečbu.

Sociálni pracovníci sa tiež často zúčastňujú na tímových schôdkach so zdravotníckymi odborníkmi, ako sú lekári, zdravotní sestry a terapeuti, aby sa koordinovala starostlivosť a aby

sa zabezpečilo, že sa zohľadní celkový kontext pacienta. Tieto tímové schôdzky sa často konajú pri komplexnejších diagnózach a liečebných plánoch.

V zdravotníckych inštitúciách sú často zamestnaní aj sociálni pracovníci, ktorí poskytujú pacientom a ich rodinám psychologickú podporu, pomáhajú s plánovaním a organizáciou liečby, poskytujú informácie o možnostiach financovania a pomáhajú pri zabezpečení potrebných zdrojov. Títo pracovníci často spolupracujú aj s externými organizáciami a komunitnými skupinami, aby zabezpečili potrebné sociálne služby a podporu pre pacientov a ich rodiny.

Významnú rolu hrá spolupráca sociálnej práce a zdravotníckych odborov aj v oblasti prevencie a zlepšovania zdravia. Spolupráca môže zahŕňať tvorbu a implementáciu programov a iniciatív, ktoré majú za cieľ zlepšiť zdravotný stav a kvalitu života v rôznych komunitách.

4 Vedecká terminologická práca. Pojem. Termín. Terminológia. Definícia. Klasifikácia. Slovníky.

Terminológia sociálnej práce zahŕňa odborné názvoslovie, súbor termínov, odborných názvov

V sociálnej práci terminologický systém rešpektuje:

1. princípy a zásady všeobecnej metodológie tvorby termínov,
2. na ich základe sa vypracováva terminologický systém, je súčasťou etablovania odboru
3. vecné používanie terminológie soc. práce sa stáva súčasťou jazykovej kultúry pomenovania, so zámerom kultivácie soc. myslenia, konania a praktického používania.

Terminologický systém je množina termínov sociálnej práci, v ktorej sú vyjadrené vzťahy medzi jej prvkami tak, aby umožňovali čo najjasnejšie vypovedať o obsahu a rozsahu SP.

Pojem v sociálnej práci je objekt z oblasti myslenia, je to všeobecná predstava o zložke sociálnej práce s presne vymedzeným obsahom.

- vzťahuje sa na určitý objekt, má abstraktnú povahu a odráža iba jeho podstatné znaky

- je objekt z oblasti myslenia, cez ktorý zovšeobecňujeme objektívne skutočnosti existencie človeka. **Obsah pojmu** tvorí podstatu pojmu vyjadrenú definíciou.

Termín je odborné pomenovanie, odborný názov pojmu. Je to slovo alebo slovné spojenie s presne vymedzeným významom.

- a.) jednoslovný termín – je tvorený iba jedným slovom, môže byť neodvodený alebo odvodený
- b.) viacslovný termín – skladá sa z viacerých slov (terminologická predpona, terminologická prípona, terminologická skratka, terminologická akronymum, terminologický symbol, terminologická značka, terminologický systém).

Definícia termínu v sociálnej práci vyjadruje podstatné znaky, ktorými je vymedzený príslušný pojem a jeho miesto v súbore pojmov odboru sociálna práca. Slovo "definícia" znamená formálne stanovenie alebo vysvetlenie významu alebo podstaty niečoho. Ide o proces, ktorým sa presne vymedzuje a opisuje význam alebo vlastnosti niečoho, aby bolo jasné, čo to

je a čo nie je. Definícia môže byť napríklad súčasťou slovníka, encyklopédie alebo zákona, kde sa používa na presné vymedzenie pojmov a termínov.

Nomenklatúra je systémové usporiadanie termínov v sociálnej práci bez ich definícií. Ide o názvoslovie, zoznam mien a pojmov, súhrn odborných výrazov určitého odboru.

Názvoslovie je systémovo usporiadaný súhrn termínov a ich definícií, ktoré môžu byť:

- a.) abecedne usporiadané
- b.) systematicky usporiadané

V oblasti jazykovedy a terminológie sa pojem **klasifikácia termínov** používa na triedenie a kategorizáciu slovných termínov na základe ich vzájomných vzťahov a charakteristík. Cieľom klasifikácie termínov je uľahčiť ich identifikáciu a použitie a zabezpečiť konzistentné používanie v rámci daného odboru alebo oblasti.

Klasifikácia termínov sa môže uskutočniť na základe rôznych kritérií, ako napríklad podľa zdroja termínu, jeho významu, funkcie alebo výskytu v konkrétnom kontexte. Termíny sa môžu triediť do hierarchických kategórií alebo do rôznych skupín podľa ich spoločných rysov.

V praxi sa klasifikácia termínov používa na tvorbu a správu odborných slovníkov a terminologických databáz.

Slovníky

Terminologické slovníky sú špecializované slovníky určené pre odborné použitie v konkrétnych odboroch alebo oblastiach, kde sa používajú špecifické odborné termíny.

Obsahujú definície, popisy, príklady a kontexty použitia odborných termínov, čo umožňuje používanie jednotných a presných termínov v rámci daného odboru.

Najvyššiu hodnotu majú **špeciálne. odborové terminologické slovníky** vypracované kolektívmi autorov,• strednú hodnotu majú **odborové náučné slovníky, odborové lexikóny a odorné encyklopédie**, učebnice, pred vydaním prešli oponentúrou a jazykovou úpravou.

Najnižšiu hodnotu majú **diela pre neodborníkov**, môžu byť diela preložené z iného jazyka, skriptá, ktoré neprešli odborným posúdením a pod.

5 Výskum v sociálnej práci. Špecifiká výskumu v sociálnej práci. Kvantitatívny a kvalitatívny výskum v sociálnej práci. Prax založená na dôkazoch.

Výskum v sociálnej práci sa zameriava na skúmanie rôznych sociálnych problémov, vplyvu sociálnych politík a programov na ľudí, analýzu procesov a vzťahov v rámci sociálnych systémov a iné súvisiace témy. V porovnaní s inými disciplínami a oblasťami výskumu má sociálna práca niekoľko **špecifických charakteristík**:

Multidisciplinárny prístup: Sociálna práca využíva poznatky a metódy z rôznych disciplín, ako sú psychológia, sociológia, ekonomika, politické vedy, právo a medicína. To znamená, že výskumníci v sociálnej práci musia byť schopní pracovať s rôznymi teoretickými prístupmi a metodológiami.

Emancipačný prístup: Sociálna práca sa zameriava na podporu a posilňovanie znevýhodnených a marginalizovaných skupín a jednotlivcov. Výskumníci v sociálnej práci preto často pracujú s takýmito skupinami a snažia sa zdôrazniť ich hlas a skúsenosti.

Etické záväzky: Sociálna práca sa riadi etickými zásadami a hodnotami, ktoré zahŕňajú rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, dôvernosť, informovaný súhlas a nestrannosť. Výskumníci v sociálnej práci musia byť schopní dodržiavať tieto zásady a zároveň zabezpečiť, aby ich výskum bol vedecky dôveryhodný.

Komunitný prístup: Sociálna práca sa zameriava na riešenie problémov v komunitách a na posilňovanie komunitného kapitálu. Výskumníci v sociálnej práci preto musia byť schopní pracovať s komunitami a zapojiť sa do procesu rozhodovania a plánovania.

Aktivizujúci prístup: Sociálna práca sa zameriava na aktivizáciu a podporu ľudí v zmenách a zlepšení ich životnej situácie. Výskumníci v sociálnej práci preto svojimi výsledkami podporujú a mobilizujú ľudí k zmenám, ktoré by mohli viesť k zlepšeniu ich situácie.

Tieto špecifické charakteristiky výskumu v sociálnej práci vytvárajú unikátne výzvy a príležitosti pre výskumníkov.

Výskum v sociálnej práci sa riadi pravidlami **sociologického výskumu**. Normálna veda podľa Kuhna je výskum zakotvený v jednom alebo viacerých minulých vedeckých výtobytkoch, ktoré určitá vedecká komunita prijala ako základ pre svoju budúcu prax. Inými slovami, normálna veda je taký vedný odbor, v ktorom komunita vedcov prijíma zhodnú paradigmu.

Paradigma sú prijímané príklady aktuálnej vedeckej praxe, príklady, ktoré zahrňujú zákon, teóriu, aplikácie a inštrumentáciu. To všetko poskytuje model, z ktorého vyviera určitá koherentná tradícia vedeckého výskumu. (KUHN, 1962).

Len to, čo zodpovedá paradigme, je vedou. O tom, čo je prijateľná paradigma, rozhoduje komunita vedcov v danom odbore.

Sociálna práca patrí medzi sociálne vedy. Zhodne so sociológiou nemá svoju vlastnú a jedinú paradigmu.

Na rozdiel od exaktných vied, ktoré produkujú **výsledky deterministického charakteru**, spoločenské vedy produkujú nálezy **stochastického**, čiže pravdepodobnostného charakteru. Neplatí to, čo v exaktných vedách, že keď X a len keď X, potom vždy Y. Závěry exaktných vied majú preto omnoho univerzálnejšiu platnosť. (DISMAN, 2022.)

Závěry sociálnych vied môžu byť platné len v prostredí, z ktorého sme pozbierali naše dáta. Je to preto, lebo sociálne vedy majú pri výskume do činenia s tzv. **prirodzeným systémom**, ktorý zahŕňa všetky možné premenné, ktoré sa navzájom ovplyvňujú a aj vzťahy medzi nimi. Toľko premenných sa prakticky ani nedá do výskumu zahrnúť, musí dochádzať k **redukcii informácií**. Jedným zo spôsobov redukcie informácií je **redukcia počtu premenných** a vzťahov medzi nimi na predpokladané najvýznamnejšie. Pri tejto redukcii môže dochádzať k skresleniam vo výskume. Najčastejšie skreslenia sú **nepravá korelácia, vývojová sekvencia, dvojaká príčina a chýbajúci stredný člen**.

Výskum v sociálnej práci je obdobou sociologického výskumu. Môže byť kvantitatívny alebo kvalitatívny.

Kvantitatívny výskum je výskumná metóda, ktorá sa zameriava na získavanie a analýzu kvantitatívnych dát pomocou matematických a štatistických techník. Tento typ výskumu sa často používa v prírodných a aplikovaných vedách, vrátane medicíny, psychológie, ekonomiky, politiky a sociálnej práce.

Kvantitatívny výskum sa zvyčajne vykonáva pomocou štruktúrovaných dotazníkov, ankiet, meraní alebo experimentov, ktoré umožňujú zber kvantitatívnych dát. Tieto dáta sa potom spracovávajú pomocou matematických a štatistických techník na zistenie súvislostí, trendov a vzorov v dátach. Výsledky kvantitatívneho výskumu môžu byť vyjadrené numericky a zobrazené pomocou grafov, tabuliek a štatistických ukazovateľov.

Výhodou kvantitatívneho výskumu je, že umožňuje systematické a presné meranie a analýzu dát, čo umožňuje výskumníkom overiť hypotézy a potvrdiť vedecké zistenia. Tento typ výskumu tiež umožňuje porovnávať dáta medzi rôznymi skupinami alebo časovými obdobiami.

Nevýhodou kvantitatívneho výskumu môže byť, že sa často zameriava na kvantitatívne aspekty javov a môže prehliadať kvalitatívne nuansy a detaily. Okrem toho sa kvantitatívne dáta často zbierajú pomocou štandardizovaných meraní, čo môže obmedziť výskumníkom možnosť zbierať informácie o nečakaných aspektoch javu, ktoré nie sú zahrnuté v preddefinovaných meraniach.

Kvantitatívny výskum používa deduktívny postup (DISMAN, 2002).

Kvalitatívny výskum je výskumná metóda, ktorá sa zameriava na hlbšie porozumenie sociálneho javu skrz štúdium jeho kvalitatívnych aspektov a interpretáciu dát na základe kontextu, z ktorého pochádzajú. Tento typ výskumu sa často používa v sociálnych vedách, ako je sociálna práca, antropológia, psychológia a ďalšie. Kvalitatívny výskum využíva induktívny prístup.

V kvalitatívnom výskume sa zvyčajne používajú neštruktúrované alebo pološtruktúrované metódy, ako sú rozhovory, pozorovanie, participatívne pozorovanie a analýza dokumentov. Tieto metódy umožňujú zber kvalitatívnych dát, ako sú subjektívne názory, postoje, hodnoty, motívy, zážitky a chápanie sociálnych procesov a vzťahov. Výskumník potom analyzuje tieto dáta pomocou kvalitatívnych metód, ako je tematická analýza, grounded theory, fenomenologická analýza a hermeneutická analýza.

Výhodou kvalitatívneho výskumu je, že umožňuje hlbšie pochopenie sociálnych javov a umožňuje získať detailné informácie o skúmanom jave. Tento typ výskumu umožňuje zaznamenať kvalitatívne nuansy a detaily a zahrnúť subjektívne názory a zážitky účastníkov do výskumu. Kvalitatívny výskum tiež umožňuje výskumníkom zamerať sa na nové a neočakávané aspekty skúmaného javu.

Nevýhodou kvalitatívneho výskumu môže byť, že výsledky sa nemusia dať ľahko generalizovať na celú populáciu a môžu byť ovplyvnené výskumníkovými predpokladmi a pohľadmi. Okrem toho môže byť kvalitatívny výskum časovo a nákladovo náročný a vyžaduje si väčšiu odbornosť a skúsenosti výskumníka (DISMAN, 2002).

Prax založená na dôkazoch (angl. Evidence-based practice) je prístup, ktorý sa používa v rôznych oblastiach, vrátane sociálnej práce, medicíny, psychológie a ďalších zdravotníckych a sociálnych profesiách. Tento prístup sa zakladá na zberu a použití empirických dôkazov na podporu rozhodnutí v praxi.

Prax založená na dôkazoch sa snaží kombinovať najlepšie dostupné vedecké dôkazy s odbornými skúsenosťami a preferenciami klientov/pacientov, aby sa dosiahlo najlepšie možné riešenie konkrétneho problému. Tento prístup zahŕňa proces hľadania a zhromažďovania najlepších dostupných vedeckých dôkazov, ich kritickú analýzu, aplikáciu na konkrétny problém a monitorovanie výsledkov.

Prax založená na dôkazoch je dôležitá v sociálnej práci, pretože pomáha pracovníkom v sociálnej práci pri rozhodovaní o tom, ako najlepšie pomôcť klientom na základe dôkazov. Tento prístup sa často používa pri plánovaní a poskytovaní intervencií, vedení výskumu a poskytovaní kvalitnej starostlivosti klientom.

6 Metodológia. Definovanie, roviny metodológie. Metodológia sociálnej práce. Metodologické postupy využívané vo výskume sociálnej práce.

Metodológia výskumu je súbor postupov a techník, ktoré sa používajú na vedecké skúmanie určitého problému alebo otázky. Výskumníci využívajú rôzne metódy a techniky, aby zozbierali relevantné dáta, ktoré potom analyzujú a interpretujú s cieľom získať nové poznatky a informácie o skúmanej téme.

Existuje mnoho rôznych prístupov k výskumu, vrátane kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu. Kvantitatívny výskum sa zameriava na kvantifikáciu dát a ich analýzu pomocou štatistických metód a techník. Kvalitatívny výskum sa zameriava na hlbšie pochopenie skúmanej témy a na získanie informácií z reálneho sveta pomocou kvalitatívnych techník, ako sú napríklad rozhovory, pozorovania a analýzy dokumentov.

Metodológia výskumu zahŕňa aj rôzne fázy, ktoré sú potrebné na dosiahnutie správnych výsledkov. Tieto fázy zahŕňajú napríklad návrh výskumu, výber vzorky, získavanie dát, spracovanie dát a interpretáciu výsledkov. Správna implementácia týchto fáz je kľúčová pre dosiahnutie dôveryhodných a relevantných výsledkov.

Výskumníci musia tiež dodržiavať určité etické zásady pri výskume, aby zabezpečili, že ich práca je spravodlivá a neškodná pre účastníkov výskumu. Medzi tieto zásady patrí napríklad súhlas účastníkov, ochrana osobných údajov a zabezpečenie, aby výskum nebol diskriminačný voči určitým skupinám.

Od metodológie výskumu je potrebné odlišovať **metodológiu vedy**, metavednú disciplínu zaoberajúcu sa základnými otázkami budovania vedy a vedných systémov. Je to akási nadstavba konkrétnych vedných disciplín, pedagogiky, psychológie, chémie, fyziky atď. Ruka v ruku s ňou sa rozvíjajú disciplíny ako filozofia vedy, logika vedy, sociológia vedy, psychológia vedy a pod. (MÁTEL a kol., 2015).

Metodológiu výskumu je potrebné odlišovať od **výskumnej metódy**, ako je pozorovanie, experiment, škálovanie a pod. Metodológia výskumu je vedná disciplína, výskumná metóda je presne určený spôsob zberu výskumných dát a ich spracovanie.

Metodika výskumu je súbor viacerých metód a postupov, ktoré používa výskumník v konkrétnom výskume.

Matematická štatistika je odvetvie matematiky, ktoré sa zaoberá zbieraním, popisom, analýzou a interpretáciou dát. Hlavným cieľom matematickej štatistiky je extrahovať z dát informácie a znalosti, ktoré sa môžu aplikovať v rôznych oblastiach, vrátane sociálnej práce, ekonomiky, medicíny, verejného zdravia, psychológie a mnohých ďalších.

Matematická štatistika používa matematické metódy, aby sa dáta spracovali a interpretovali. Tieto metódy zahŕňajú popisnú štatistiku, inferenčnú štatistiku a regresnú analýzu.

Empirický výskum spočíva v získaní terénnych dát (dát získaných v triede, škole, rodine, klube, internáte, na detskom ihrisku, v azylovom dome a pod.). Jeho opakom je výskum „pri stole“ (*desk study*), ktorého cieľom je teoretické spracovanie určitého problému.

Výskum v sociálnej práci zahŕňa rôzne metódy a techniky, ktoré pomáhajú výskumníkom zbierať dáta a analyzovať ich. Medzi **metodologické postupy** používané vo výskume sociálnej práce patrí:

Kvantitatívne metódy: Kvantitatívne metódy výskumu sa zameriavajú na kvantifikáciu dát a používajú štatistické metódy na analýzu výsledkov. Takéto metódy sú obzvlášť užitočné, ak sa výskum zameriava na hĺbkovú analýzu veľkého vzorku jednotlivcov alebo komúnít.

Kvalitatívne metódy: Kvalitatívne metódy výskumu sa zameriavajú na získanie hlbšieho pochopenia sociálneho fenoménu a na skúmanie kvalitatívnych aspektov skúmanej témy. Tieto metódy zahŕňajú napríklad rozhovory, pozorovania, analýzy dokumentov a participatívne metódy, ktoré umožňujú účastníkom výskumu vyjadriť sa k svojim skúsenostiam.

Kombinované metódy: Výskumníci v sociálnej práci často používajú kombináciu kvantitatívnych a kvalitatívnych metód, aby získali najlepšie výsledky. Táto metóda zahŕňa získanie kvantitatívnych dát a následné skúmanie kvalitatívnych aspektov daného sociálneho fenoménu, alebo naopak.

Triangulácia: Triangulácia je metóda, ktorá spočíva v použití viacerých metód na získanie dát s cieľom zlepšiť spoľahlivosť a presnosť výskumu. Výskumníci používajú trianguláciu na

overenie, či výsledky získané pomocou rôznych metód sa zhodujú, čo zvyšuje dôveru v ich výsledky.

Najčastejšie **nástroje výskumu, používané v vo výskume v teréne, sú:**

1. pozorovanie,
2. dotazník,
3. škálovanie,
4. interview,
5. testy,
6. sociometria,
7. sémantický diferenciál,
8. experiment.

Každý výskumný nástroj má svoje výhody a nevýhody, dá sa použiť len na zber takých dát, na ktoré je "nastavený".

Konkrétny výskum si obyčajne vyžaduje používanie viac ako jedného výskumného nástroja, samozrejme v závislosti od stanovených výskumných otázok a hypotéz.

Za základné metódy výskumu sú považované dva prístupy a to výskum kvantitatívny a kvalitatívny. Myšlienkový postup pri **kvantitatívnom výskume** je **deduktívny**.

Deduktívny postup je metóda logického myslenia, ktorá sa používa na odvodzovanie nových informácií, faktov a tvrdení zo známych predpokladov, pravidiel a všeobecných zákonov. Tento postup sa zameriava na zistenie, či sa z už známych faktov dajú odvodiť nové informácie alebo tvrdenia (RADKOVÁ, LUDVIGH CINTULOVÁ, 2018).

V deduktívnom postupe sa začína od všeobecného tvrdenia alebo hypotézy, ktorá je potom na základe zistených z konkrétnych faktov a pozorovaní a na základe štatistického testovania prijatá (potvrdená, verifikovaná) alebo zamietnutá (falzifikovaná). Deduktívny postup teda ide od všeobecného k špecifickému.

Jednotlivé kroky kvantitatívneho výskumu vyzerajú nasledovne:

- VSTUP- Teória
- Pracovné hypotézy
- Konštrukcia vzorky

Zber dát

Analýza dát

VÝSTUP Testované hypotézy, overená alebo zdokonalená teória.

Kvalitatívny výskum používa myšlienkový postup **induktívny**. Induktívny postup je metóda logického myslenia, ktorá sa používa na odvodzovanie všeobecných záverov alebo zákonitostí na základe opakovaných pozorovaní alebo skúseností.

Induktívny postup nie je vždy spoľahlivý a závery z neho odvodené môžu byť neoverené alebo len dočasné. Tieto závery sa ťažšie generalizujú. Preto sa induktívny postup často kombinuje s deduktívnym postupom, aby sa dosiahli spoľahlivejšie výsledky a závery.

Kroky pri kvalitatívnom výskume:

VSTUP : Sociálny problém

Terénny výskum, ktorý zahŕňa súbežné vytváranie vzorky, zber dát, analýzu a interpretáciu

VÝSTUP: Hypotézy, „grounded theory“(DISMAN, 2022)

Konštrukcia formálnych pracovných hypotéz v kvalitatívnom výskume neexistuje. Všetky operácie sú prevádzané paralelne, v jedinom kroku.

Normálna veda je, s výnimkou období vedeckých revolúcií, v podstate testovanie existujúcich teórií, ich rozširovanie na nové, odlišné pole.

Pri kvalitatívnom výskume s technikou grounded theory (dobře podopretej, ukotvenej teórie) nie je východiskom formalizácia teoretického problému, ale existencia problému sociálneho. Vlastný výskum začína obvykle **narratívom** – osobnou výpoveďou toho, kto tento problém prežíva, jeho osobným popisom tohto problému. Napr. východiskom pre problémy kriminality mládeže nie sú teórie kriminality, ale osobná výpoveď mladého delikventa, jeho popis, jeho

vlastná definícia problému. V kvalitatívnom výskume miznú hranice medzi rolou výskumníka a rolou skúmanej osoby, obaja sú rovnocennými partnermi.

Veľkosť a výber vzorky nie sú popredu určené. Vytvára sa zároveň v priebehu výskumu. Výskumník pozoruje postupne vo výskume výskyt určitých pravidielností, ktoré sa viac a viac vyskytujú. Pokiaľ sa už nedozvedáme nič nové, môžeme považovať vzorku za nasýtenú. Iní autori hovoria, že nasýtenosť vzorky v praxi nie je možné nikdy dosiahnuť. Metodológia sa vytvára v priebehu výskumu, spôsob rozhovoru sa môže v priebehu výskumu meniť, výskumné otázky sa objavujú postupne stále nové.

Etické aspekty výskumu

Etické postupy sú kľúčové pre výskum v sociálnej práci a zabezpečujú, že výskumníci pracujú s rešpektom a citlivosťou voči jednotlivcom a komunitám, ktoré sú predmetom výskumu. Niektoré z etických postupov, ktoré sa používajú v sociálnej práci, sú:

Získanie súhlasu: Výskumníci by mali zabezpečiť, aby každý účastník výskumu poskytol súhlas na svoje zapojenie do výskumu. Súhlas by mal byť dobrovoľný, informovaný a založený na plnom pochopení toho, čo bude výskum zahŕňať.

Anonymita a dôvernosť: Všetky dáta by mali byť anonymné a že údaje o účastníkoch nebudú zverejnené bez ich súhlasu. Okrem toho by mali byť dáta zabezpečené tak, aby neboli prístupné neoprávneným osobám.

Rešpektovanie hodnôt a kultúry účastníkov: Výskum by mal rešpektovať kultúrne a hodnotové rozdiely medzi účastníkmi a aby sa vyhli akémukoľvek prejavu predsudkov a diskriminácie.

Zabezpečenie bezpečia účastníkov: Výskum by nemal ohroziť zdravie a bezpečnosť účastníkov, a aby v prípade potreby poskytli pomoc a podporu.

Zhoda s etickými zásadami: Výskumníci by mali zabezpečiť, že ich výskum je v súlade s etickými zásadami sociálnej práce a že ich výsledky nebudú použité na akékoľvek neetické účely.

Zodpovednosť za dôsledky: Výskum nesmie ohroziť zdravie a bezpečnosť účastníkov, a aby v prípade potreby poskytli pomoc a podporu. Okrem toho by mali byť pripravení prevziať

zodpovednosť za dôsledky svojho výskumu, a to vrátane možných negatívnych dôsledkov pre účastníkov alebo komunity (RADKOVÁ, LUDVIGH CINTULOVÁ, 2018).

7 Definovanie sociálnej práce. Globálne definovanie (IFSW / IASSW 2014) a národné definície. Chápanie sociálnej práce podľa zákona o sociálnej práci v SR (2014). Kľúčové koncepty a ciele sociálnej práce.

Globálna definícia sociálnej práce podľa IFSW/IASSW (2014) :

„Sociálna práca je praktická profesia a vedecký odbor, podporuje sociálnu zmenu, sociálnu súdržnosť, práva a slobodu ľudí. Zásady sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, kolektívnej zodpovednosti a rešpektovanie rozdielností sú základom sociálnej práce. S pomocou teórií sociálnej práce, sociálnych vied, humanitných odborov a tradičných (pôvodných) poznatkov, sociálna práca zapája ľudí a štruktúry do riešenia problémov života a do posilňovania sociálneho blaha“.

S tejto medzinárodnej definície vychádzajú a sa s ňou stotožňujú národné definície sociálnej práce.

Na Slovensku existuje **Národná definícia sociálnej práce**, ktorú prijala Slovenská komora sociálnych pracovníkov. Táto definícia popisuje sociálnu prácu ako profesionálnu službu, ktorej cieľom je pomáhať ľuďom a komunitám zlepšovať ich kvalitu života. Sociálna práca sa zaoberá riešením rôznych problémov a výziev, s ktorými sa ľudia stretávajú, ako sú sociálne vylúčenie, diskriminácia, zneužívanie a iné.

Podľa Národnej definície sociálnej práce na Slovensku je sociálna práca založená na princípoch ľudských práv a dôstojnosti, solidarity, rovnosti a spravodlivosti. Sociálni pracovníci pracujú v rôznych oblastiach, ako sú starostlivosť o deti a mládež, starostlivosť o starších ľudí, podpora rodiny a riešenie sociálne znevýhodnených situácií. V podstate je naša národná definícia sociálnej práce zhodná s globálnou.

Sociálna práca na Slovensku má tiež svoje etické zásady, ktoré sú zahrnuté v Kódexe etiky sociálnych pracovníkov na Slovensku. Tieto zásady zahŕňajú dôvernosť, ochranu súkromia, nediskrimináciu, rešpektovanie práv a dôstojnosti klientov a ďalšie.

Chápanie sociálnej práce podľa Zákona o sociálnej práci z r. 2014

Ide o zákon č. 219/2014 Z. z. - Zákon o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Sociálna práca na účely tohto zákona je odborná činnosť vykonávaná sociálnym pracovníkom alebo asistentom sociálnej práce na účel ustanovený osobitným predpisom. Odborná činnosť je súbor pracovných činností, na vykonávanie ktorých sú potrebné vedomosti a zručnosti získané absolvovaním vysokoškolského vzdelania ustanoveného stupňa v študijnom odbore sociálna práca.

Sociálny pracovník a asistent sociálnej práce uplatňujú prístupy zodpovedajúce cieľu vykonávanej sociálnej práce a poznatkom odboru sociálna práca s využitím odborných metód práce v závislosti od zamerania sociálnej práce. Sociálna práca je sociálnym pracovníkom a asistentom sociálnej práce vykonávaná vo vzájomnej súvislosti s inými odbornými činnosťami z oblasti psychológie, práva, medicíny, pedagogiky, sociológie a z ďalších oblastí.

Odborná spôsobilosť na výkon sociálnej práce je splnenie kvalifikačných predpokladov podľa § 5.

Počas výkonu sociálnej práce je súčasťou odbornej spôsobilosti na výkon sociálnej práce aj absolvovanie vzdelávania na udržiavanie, zdokonaľovanie a dopĺňanie vedomostí a zručností potrebných na výkon sociálnej práce (ďalej len „sústavné vzdelávanie v sociálnej práci“).

Kvalifikačný predpoklad na výkon odbornej činnosti

- a) sociálnym pracovníkom je získané vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v študijnom odbore sociálna práca,
- b) asistentom sociálnej práce je získané vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa v študijnom odbore sociálna práca. (Zákon č. 219/2014 Z. z.)

Kľúčové koncepty a ciele sociálnej práce

Cieľom sociálnej práce

je syntetizované a zovšeobecnené **skúmanie príčin**, za ktorých dochádza k sociálnemu problému u jednotlivcov, skupín a komunít v konkrétnych sociálnych podmienkach, t.j. v podmienkach ekonomických, psychologických, zdravotných, výchovných, v konkrétnom

prostredí reálneho života. Stanovením reálnej diagnózy vytvára predpoklad **na riešenie sociálnych problémov** a súčasne skúma možnosti **prevencie, resocializácie a hodnôtí dosiahnuté zmeny** a výsledky vlastnej činnosti.

Kľúčové koncepty a ciele sociálnej práce sú všeobecne vnímané ako súbor hodnôt, princípov a postupov, ktoré súvisia s poskytovaním pomoci ľuďom a komunitám v zlepšovaní ich života a podpore ich blahobytu (MÁTEL a kol., 2015). Medzi kľúčové koncepty a ciele sociálnej práce patria:

Dôstojnosť a práva: Sociálna práca sa zameriava na posilnenie dôstojnosti a práv jednotlivcov, rodín, skupín a komunit. Toto zahŕňa podporu sebaurčenia, rovnosti, spravodlivosti a rešpektovanie rozmanitosti.

Vzájomná zodpovednosť a vzájomnosť: Sociálna práca sa snaží podporovať vzťahy medzi jednotlivcami, rodinami, skupinami a komunitami, ktoré sú založené na vzájomnej zodpovednosti. Tieto vzťahy sú dôležité pre vytváranie silných a zdravých spoločenstiev.

Prevencia a riešenie problémov: Sociálna práca sa zameriava na prevenciu a riešenie problémov, ktoré sa týkajú jednotlivcov, rodín, skupín a komunit. Toto zahŕňa poskytovanie pomoci pri zvládaní ťažkostí a podporu pri dosahovaní pozitívnych zmien.

Posilňovanie schopností (empowerment): Sociálna práca sa zameriava na posilňovanie schopností jednotlivcov, rodín, skupín a komunit, aby mohli čeliť ťažkostiam a zlepšiť svoj život a podmienky v svojom okolí. Toto zahŕňa podporu pri vývoji zručností, zvyšovaní sebadôvery a samostatnosti.

Zlepšovanie spoločnosti: Sociálna práca sa zameriava na zlepšovanie spoločnosti ako celku tým, že pomáha jednotlivcom, rodinám a komunitám zlepšiť svoj život. To môže zahŕňať prácu s médiami, politikmi, úradmi a inými organizáciami na zlepšení politik a systémov, ktoré ovplyvňujú život ľudí.

8 Sociálna práca ako profesia založená na hodnotách. Medzinárodný etický kódex (IFSW / IASSW, 2004) a Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce v SR (2015). Aktuálne etické problémy a dilemy sociálnej práce (problematika prenosu a protiprenosu, dvojítých vzťahov, profesionálnych hraníc a pod.).

Hodnoty sú základné presvedčenia, princípy alebo ideály, ktoré určujú, ako by sme mali žiť a aké správanie by sme mali prejavovať. Sú to vlastnosti alebo kvality, ktoré nás definujú ako jednotlivcov, a ovplyvňujú naše rozhodnutia a činy. Hodnoty môžu byť individuálne alebo zdieľané s inými ľuďmi, kultúrou alebo spoločnosťou.

Niektoré príklady hodnôt môžu zahŕňať úprimnosť, zodpovednosť, slobodu, spravodlivosť, úcta, skromnosť, odvahu, vernosť, lásku a vedomosti. Tieto hodnoty môžu byť dôležité pre jednotlivcov, rodiny, organizácie a dokonca aj celé spoločnosti. Hodnoty sú často prejavované v konkrétnych akciách a rozhodnutiach a môžu sa meniť v závislosti na životných skúsenostiach, vzdelaní a kultúrnom prostredí.

Sociálna práca ako profesia založená na hodnotách

Sociálna práca je profesia založená na hodnotách, ktoré zahŕňajú rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, právo na sebaurčenie, sociálnu spravodlivosť, rovnosť a vzájomné porozumenie. Tieto hodnoty sú základom pre všetky aspekty práce sociálneho pracovníka, vrátane vzťahov s klientmi, rozhodovania o tom, aké služby a podporu poskytnú, a spôsobu, akým s klientmi pracujú na dosiahnutí cieľov (MATOUŠEK, a kol. 2003).

Rešpektovanie ľudskej dôstojnosti znamená, že sociálny pracovník musí pracovať s klientmi v partnerskom vzťahu, kde je dôležité rešpektovať ich individualitu a osobné skúsenosti. Sociálny pracovník musí byť schopný pochopiť, ako sú klienti ovplyvnení rôznymi faktormi, ako sú rodinná história, kultúra, spoločenské prostredie a mnoho ďalších.

Právo na sebaurčenie sa týka práva klientov na rozhodovanie o svojom živote. Sociálny pracovník musí byť schopný poskytnúť klientom informácie a podporu, ktoré im umožnia urobiť informované rozhodnutia a mať kontrolu nad svojim životom.

Sociálna spravodlivosť znamená, že sociálny pracovník sa musí snažiť odstraňovať sociálne nerovnosti a diskrimináciu. To môže zahŕňať prácu na zlepšovaní prístupu k službám, podporovanie práv menších a boj proti diskriminácii.

Rovnosť a vzájomné porozumenie sú dôležité, pretože sociálny pracovník musí byť schopný pracovať s klientmi z rôznych kultúr, socio-ekonomických prostredí a rôznych vekových skupín. Vzájomné porozumenie znamená, že sociálny pracovník musí byť schopný pochopiť a rešpektovať rozdiely a pracovať s klientmi na základe ich individuálnych potrieb.

Hodnoty sociálnej práce sú pre sociálnych pracovníkov významné, pretože im poskytujú rámec pre rozhodovanie a jednanie s klientmi. Tieto hodnoty sa odrážajú v etickom kódexe sociálnej práce a sú dôležité pre zachovanie integrity a dôveryhodnosti profesie.

Existuje mnoho hodnôt, ktoré sú pre ľudí významné a ktoré im pomáhajú vytvárať zmysluplný a uspokojivý život. Tieto hodnoty sa líšia podľa kultúry, náboženstva, osobných skúseností a mnohých ďalších faktorov. Niektoré z týchto hodnôt sú:

Rodina a priatelia - pre mnoho ľudí sú rodina a priatelia najdôležitejšími ľuďmi v ich živote. Tieto vzťahy sú dôležité pre podporu, lásku, porozumenie a pocit príslušnosti.

Zdravie - zdravie je základom pre šťastný a plnohodnotný život. Mnohí ľudia sa snažia o zdravý životný štýl a o starostlivosť o svoje telo a myseľ.

Kariéra a vzdelanie - kariéra a vzdelanie môžu byť dôležitými faktormi pre mnohých ľudí, ktorí sa snažia dosiahnuť svoje ciele a uspieť v živote.

Dôstojnosť a rešpekt - pre mnohých ľudí je dôležité byť rešpektovanými a mať pocit dôstojnosti. Tieto hodnoty môžu pomôcť ľuďom budovať sebavedomie a sebapresvedčenie.

Sloboda a nezávislosť - pre mnohých ľudí sú sloboda a nezávislosť dôležité hodnoty, ktoré im umožňujú rozhodovať o svojom živote a mať kontrolu nad svojimi rozhodnutiami.

Láska a empatia - láska a empatia sú dôležité hodnoty, ktoré pomáhajú ľuďom budovať silné a zdravé vzťahy.

Integrita a spravodlivosť - integrita a spravodlivosť sú hodnoty, ktoré pomáhajú ľuďom konať správne a podľa vlastného svedomia, bez ohľadu na vonkajšie vplyvy.

Tieto hodnoty sú len niektorými z mnohých hodnôt, ktoré sú pre ľudí významné. Každý človek má svoje vlastné hodnoty a presvedčenia, ktoré ovplyvňujú jeho rozhodnutia a konanie.

Etika sociálnej práce je súbor noriem, požiadaviek a pravidiel správania sa soc. pracovníka. Jej základom sú humanistické hodnoty a postoje spoločnosti k človeku.

Zadefinovaná bola prvýkrát v roku 1976 Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov.

Podstatou je rešpektovanie práva druhých. Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov sformulovala **Medzinárodný etický kódex**, do ktorého patria nasledovné normy (IFSW, 2018):

- A. normy pre **vystupovanie a správanie sa sociálneho pracovníka** (vystupovanie, schopnosti a profesionálny rast, služba, čestnosť, štúdium a vedecký výskum)
- B. etická zodpovednosť soc. pracovníka **voči klientom** (prvoradosť záujmov klienta, práva klientov, dôvernosc' a mlčanlivosc', honoráre)
- C. etická zodpovednosť soc. pracovníka **voči kolegom** (slušnosť a zdvorilosť, práca s klientmi kolegov)
- D. etická zodpovednosť sociálneho pracovníka **voči zamestnávateľom** (záväzky voči zamestnávateľským organizáciám)
- E. etická zodpovednosť sociálneho pracovníka **voči spoločnosti** (udržanie profesionálnej cti, služba spoločstvu, podpora všeobecného blaha)

Základné princípy Medzinárodného etického kódexu IFSW / IASSW (IFSW, 2018):

Medzinárodný etický kódex Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW) a Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce (IASSW) z roku 2004 obsahuje nasledujúce základné princípy:

1. **Dôstojnosť človeka** - sociálny pracovník musí rešpektovať dôstojnosť a hodnotu každého človeka, bez ohľadu na jeho vek, pohlavie, národnosť, vieru, rasy, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo spoločenské postavenie.
2. **Vzťahy** - sociálny pracovník musí budovať a udržiavať vzťahy založené na vzájomnom rešpekte, dôvere a dôslednosti s klientmi, klientkami a inými kolegami a kolegynami.

3. **Integrita** - sociálny pracovník musí konať v súlade so svojimi hodnotami, zásadami a normami a odmietnuť akékoľvek správanie, ktoré by mohlo ohroziť dôveru verejnosti voči sociálnej práci.
4. **Profesionálny postoj** - sociálny pracovník musí vyjadriť a podporovať profesionálny postoj a správanie, ktoré zabezpečujú vysokú kvalitu sociálnej práce.
5. **Hodnotenie** - sociálny pracovník musí hodnotiť a skúmať svoju prácu a jej účinnosť a podieľať sa na vyvíjaní a zavádzaní nových metód a prístupov do sociálnej práce.
6. **Konanie v rámci právneho a regulačného rámca** - sociálny pracovník musí konať v súlade s právnymi a regulačnými predpismi týkajúcimi sa sociálnej práce a súvisiacich oblastí.
7. **Profesionálny vývoj** - sociálny pracovník musí aktívne pracovať na svojom profesijnom vývoji, vzdelávaní a odbornom raste.

Tieto princípy majú za cieľ chrániť práva a záujmy klientov a klientiek a zabezpečiť profesionálne a etické správanie sociálnych pracovníkov na celosvetovej úrovni. Ich dodržiavanie prispieva k ochrane dôstojnosti a hodnoty človeka, k budovaniu kvalitných vzťahov a k vytvoreniu dôvery voči sociálnej práci ako profesii.

Základné princípy Etického kódexu sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce v SR z roku 2018 sú:

1. **Dôstojnosť a práva klienta** - sociálny pracovník a asistent sociálnej práce musia rešpektovať a chrániť dôstojnosť a práva svojich klientov a klientiek a konať v ich najlepšom záujme.
2. **Profesionálny postoj a správanie** - sociálny pracovník a asistent sociálnej práce musia konať s profesionálnym postojom a správaním a byť vzorom pre svojich klientov a klientky.
3. **Zodpovednosť** - sociálny pracovník a asistent sociálnej práce majú zodpovednosť za svoje konanie a musia sa snažiť minimalizovať riziká a škody, ktoré môžu spôsobiť.
4. **Komunikácia** - sociálny pracovník a asistent sociálnej práce musia komunikovať otvorene, úprimne a jasne s klientmi a klientkami, aby im pomohli lepšie porozumieť svojim situáciám a rozhodnutiam.

5. **Profesionálny vývoj** - sociálny pracovník a asistent sociálnej práce musia neustále pracovať na svojom profesionálnom vývoji a vzdelávaní sa, aby mohli poskytovať kvalitné služby.
6. **Dôvernosť** - sociálny pracovník a asistent sociálnej práce musia chrániť dôvernosť informácií o klientoch a klientkách a zverejňovať tieto informácie iba v prípade, ak je to nevyhnutné a v súlade s právnymi predpismi.
7. **Zákaz diskriminácie a zneužívania** - sociálny pracovník a asistent sociálnej práce nesmú diskriminovať svojich klientov a klientky a nesmú zneužívať svoje postavenie a právomoci.

Tieto princípy majú za cieľ chrániť práva a záujmy klientov a klientiek, ako aj zabezpečiť profesionálne a etické správanie sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce.

Etické dilemy a problémy

V sociálnej práci musíme donášať rozhodnutia, ktoré v sebe zahrňujú morálne sudy.

Často sú to veľmi ťažké rozhodnutia, tým viac, že môžu mať veľmi závažné dopady na individuálny život ľudí – klientov.

Aspekty kontroly a dominancie sú nevyhnutné v sociálnej práci. Osoba, hľadajúca pomoc, je v pozícii slabosti, bezmocnosti. Preto je dôležité vyhýbať sa hodnotiacim súdom, ktoré by položenie klienta dodatočne sťažili. Etický kódex môže prácu sociálneho pracovníka s etického aspektu obľahčiť, urobiť jasnejšou, ale mu nemôže ponúknuť hotové recepty na každú jednotlivú situáciu.

Prenos môže vzniknúť medzi klientom a sociálnym pracovníkom ako videnie súčasnej situácie alebo vzťahu klienta *optikou emócií minulej situácie* či vzťahu. Pri prvom kontakte s klientom sa často sa používa na popis vzťahu, vedomého či nevedomého, ktorý si vytvárajú klienti k svojmu terapeutovi.

- videnie súčasnej situácie alebo vzťahu klienta optikou emócií minulej situácie či vzťahu. Často sa používa na popis vzťahu, ktorý si vytvárajú klienti k svojmu terapeutovi, zvlášť v psychoanalytických a psychodynamických školách.

- skupinový terapeutický prenos – prenášanie skúsenosti z jednej interpersonálnej situácie do druhej

Protiprenos je reakcia sociálneho pracovníka na jeho klienta. Môže prenášať vedome či nevedome vlastné konflikty na klienta. Sociálny pracovník je dennodenne konfrontovaný s neľahkými ľudskými osudmi, vstupuje do najintímnejších medziľudských vzťahov.

Vymedzenie profesionálnych hraníc

Sociálny pracovník by mal vedieť odhadnúť, kde končia hranice jeho kompetencií pri práci s klientom a kedy by mal nastúpiť iný kvalifikovaný odborník. Napríklad klienta s krízou spirituality by mal zveriť do rúk duchovného, klienta so suicidálnymi príznakmi by mal odovzdať do rúk psychiatra. Nedodržanie profesionálnych hraníc môže poškodiť klienta aj sociálneho pracovníka (vyhorenie).

Etická dilema je situácia, v ktorej sa musíte rozhodnúť medzi dvoma (alebo viacerými) možnosťami, pričom každá možnosť má svoje vlastné morálne, etické alebo právne dôsledky. V takýchto situáciách sa často stretávate s konfliktom medzi rôznymi hodnotami, záujmami alebo povinnosťami a nemusí existovať jasný a jednoznačný spôsob, ako sa rozhodnúť.

Etické dilemy sa vyskytujú vo všetkých oblastiach života, ako napríklad v práci, medicíne, vzdelávaní, verejnej správe, podnikaní a osobnom živote. Samozrejme vyskytujú sa aj v práci sociálneho pracovníka. V týchto situáciách je dôležité zvážiť rôzne faktory, ako sú etické zásady, následky rozhodnutia, dôsledky pre iných a možnosti, ktoré sú k dispozícii. Etické rozhodnutie by malo byť založené na úvahe o všetkých týchto faktoroch a zohľadnení najvyšších etických noriem.

Niektoré etické dilemy v práci sociálneho pracovníka:

1. Sexuálne vzťahy s klientom

Národná asociácia soc. pracovníkov (NASW) v USA v Etickom kódexe uvádza, že sociálni pracovníci by nemali za žiadnych okolností nadväzovať sexuálne kontakty so súčasnými klientmi.

Týka sa to aj príbuzných osôb klienta, alebo blízkych osôb klienta (blízky osobný vzťah), ak je riziko využívania alebo možného poškodenia klienta. Z tohto dôvodu je zakázané nadväzovať sexuálny kontakt aj s bývalými klientmi.

2. Ďalšie dvojité vzťahy

Súčasní klienti, bývalí klienti a priatelia alebo príbuzní klientov by sa nemali stať časťou osobného života soc. pracovníka (existuje možnosť prezradenia minulých dôverností) – platí *zásada udržiavať svoj osobný život a profesionálny život oddelene.*

3. Samovražedný klient (sucidiálny)

Suicídum rozumieme vlastné úmyselné usmrtenie. Býva k tomu najrôznejšie motivácia, ale najčastejšie je to reakcia, ktorá je následkom ťažkej, zdanlivo neriešiteľnej bezvýchodiskovej životnej situácie.

Dôvody: klient je závislý, samovražda z dôvodu depresie, psychické ochorenie, rodinné problémy,

Druhy samovrážd

- dokonané,
- nedokonané – volanie o pomoc

Detský klient niekedy siahne k samovražde z dôvodu nezvládnutého strachu z následkov, napríklad v prípade zlého vysvedčenia.

Náznaky k suicidálnemu konaniu treba vždy riešiť v spolupráci s ostatnými odborníkmi, ako je najmä psychiater.

Terapeut sa potrebuje zaoberať samovražedným klientom s empatiou, starostlivosťou a porozumením, dodať mu vlastný optimizmus tak, aby aj v najhorších časoch videl životaschopné alternatívy.

9 Rozvojová a humanitárna pomoc (rozlíšenie koncepcií). Globálna sociálna agenda. Sociálna práca a sociálny rozvoj.

Humanitárna pomoc a rozvojová pomoc sú dve odlišné formy pomoci, ktoré sa poskytujú rôznym skupinám ľudí v rôznych situáciách.

Humanitárna pomoc je forma pomoci poskytovaná prevažne v krízových situáciách, kedy je potrebné poskytnúť rýchlu pomoc pre prežitie ľudí postihnutých katastrofami, ako sú napríklad prirodzené katastrofy, vojny, konflikty a podobne. Humanitárna pomoc môže zahŕňať distribúciu potravín, vody, ošetrovanie zranených a chorých, ubytovanie, oblečenie a podobne.

Rozvojová pomoc sa zameriava na dlhodobé zlepšenie životných podmienok a zvyšovanie kvality života ľudí v chudobných a menej rozvinutých krajinách. Cieľom rozvojovej pomoci je podpora trvalo udržateľného hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho rozvoja, ako aj boj proti chudobe a nerovnosti. Rozvojová pomoc môže zahŕňať napríklad vzdelávanie, zdravotnú starostlivosť, zlepšenie infraštruktúry a podpora podnikania a hospodárskeho rastu.

Väčšina krajín, ktoré poskytujú pomoc v zahraničí, poskytuje humanitárnu aj rozvojovú pomoc v rôznej miere. Rozdiely medzi týmito dvoma formami pomoci spočívajú v čase, kedy sú poskytované a v ich cieľoch a spôsobe realizácie.

Globálna sociálna agenda je termín, ktorý sa používa na označenie súboru cieľov, ktoré si stanovila Organizácia Spojených národov (OSN) s cieľom riešiť najdôležitejšie sociálne, environmentálne a ekonomické výzvy, ktorým čelí svet. Tieto ciele sú zahrnuté do dokumentu nazývaného Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj, ktorý bol prijatý v roku 2015 na Valnom zhromaždení OSN.

Agenda 2030 sa zameriava na trvalo udržateľný rozvoj a obsahuje 17 cieľov udržateľného rozvoja, známych aj ako Ciele udržateľného rozvoja (Sustainable Development Goals - SDGs). Tieto ciele zahŕňajú **boj proti chudobe, zlepšenie zdravotníctva a vzdelávania, zabezpečenie prístupu k vode a energii, ochranu životného prostredia a mnoho ďalších oblastí.**

Globálna sociálna agenda zdôrazňuje potrebu spolupráce medzi vládami, nevládnymi organizáciami, občianskou spoločnosťou, súkromným sektorom a ďalšími zainteresovanými stranami. Jej cieľom je dosiahnuť trvalo udržateľný a inkluzívny rozvoj pre všetkých ľudí na svete.

17 cieľov udržateľného rozvoja, ktoré tvoria globálnu sociálnu agendu (Agendu 2030), sú:

1. Zabezpečenie ukončenia chudoby vo všetkých jej formách a všade.
2. Zabezpečenie ukončenia hladu a zlepšenie výživy a poľnohospodárstva.
3. Zabezpečenie zdravého života a zlepšenie zdravotníctva.
4. Zabezpečenie inkluzívneho a spravodlivého vzdelávania.
5. Zabezpečenie rovnosti medzi pohlaviami a posilnenie práv žien a dievčat.
6. Zabezpečenie trvalo udržateľného hospodárskeho rastu a produktivity s dôrazom na kvalitu zamestnanosti a udržateľný rozvoj.
7. Zabezpečenie udržateľnej energetickej infraštruktúry a prístupu k energii.
8. Zabezpečenie trvalo udržateľného hospodárenia s vodou a jej kvality.
9. Podpora priemyslu, inovácií a infraštruktúry s dôrazom na udržateľnosť.
10. Zabezpečenie menovej stability, finančnej stability a spravodlivosti.
11. Zabezpečenie trvalo udržateľných a bezpečných miest na život.
12. Zabezpečenie udržateľného spotrebiteľského a výrobného správania.
13. Podpora opatrení na boj proti zmene klímy a jej účinkom.
14. Ochrana morských ekosystémov a udržateľné využívanie oceánov, morí a zdrojov.
15. Ochrana a obnova pozemských ekosystémov a trvalo udržateľné využívanie pôdy.
16. Posilnenie mieru, spravodlivosti a efektívnosti inštitúcií.
17. Posilnenie partnerstva pre trvalo udržateľný rozvoj a globálnu spoluprácu (SUISTANABLE DEVELOPMENT GOALS, 2019).

Tieto ciele sa navzájom prepojujú a sú základom udržateľného rozvoja a zlepšenia životnej úrovne pre všetkých ľudí na svete.

Úrad humanitárnej pomoci Európskej komisie (angl. *European Commission Humanitarian Office*), skratka **ECHO**, je organizácia založená v roku 1992, aby pomáhala koordinovať humanitárnu pomoc zo zdrojov Európskej únie a jej členských štátov. Poskytuje pomoc ľuďom v núdzi bez ohľadu na rasu, náboženstvo, farbu pleti.

ECHO je humanitárna organizácia Európskej únie, ktorá poskytuje humanitárnu pomoc a ochranu v prípade katastrof a kríz v rôznych častiach sveta.

ECHO má k dispozícii viacero pobočiek a zastúpení po celom svete, ktoré umožňujú rýchlu a účinnú reakciu na humanitárne krízy a katastrofy.

Spolu s členskými štátmi je EÚ najväčším darcom humanitárnej pomoci na svete. Projekty financované ECHO každý rok pomôžu viac než 120 miliónom ľudí v 90 rôznych krajinách.

ECHO pre svoje humanitárne zásahy nerealizuje priame programy pomoci, ale financuje operácie prostredníctvom siete viac ako než 200 partnerov (nevládne organizácie, agentúry OSN a medzinárodne organizácie ako hnutie Červeného kríža/Červeného polmesiaca. Pobočky poskytujú analýzy aktuálnych potrieb i predpovede budúcich potrieb v danej krajine či regióne, prispievajú k vývoju stratégií zásahov a rozvoju politiky, poskytujú technickú podporu operáciám financovaným ECHO, zaisťujú dostatočnú kontrolu týchto zásahov a uľahčujú koordináciu jednotlivých darcov v teréne (EUROPEAN CIVIL PROTECTION AND HUMANITARIAN OPERATIONS, 2023).

Rozvojová spolupráca je spôsob, ktorým vlády či iný organizátor podporujú ekonomický, sociálny, politický či environmentálny rozvoj v rozvojovej zemi. Na rozdiel od **humanitárnej pomoci**, ktorá reaguje na okamžitú potrebu (napr. po prírodných katastrofách, vo vojne atď.) má rozvojová spolupráca riešiť problémy rozvojových krajín dlhodobo. Jedná sa ako podporu finančnú a materiálnu (napr. stavba škôl, nemocníc, tak i odovzdávanie know-how (napr. vzdelávanie učiteľov, školenie pôrodných asistentiek i štátnej správy).

Oproti dávnejšiemu užívanému termínu rozvojová pomoc je dnes preferované spojenie **rozvojovej spolupráce**, používané Svetovou zdravotníckou organizáciou, ktoré podporuje ako chápanie vzájomného partnerstva aktérov miesto staršieho chápania, v ktorom je vzájomný vzťah dominovaný know-how a bohatstvom zo strany darcov.

10 Teoretické aspekty vzdelávania v sociálnej práci. Teoretické prístupy k vzdelávaniu podľa Navrátilovej. Globálne štandardy vzdelávania a systém vzdelávania sociálnych pracovníkov v Slovenskej republike.

Teoretické aspekty vzdelávania v sociálnej práci sú dôležité pre budúcich sociálnych pracovníkov, pretože im poskytujú základné znalosti o princípoch, teóriách a koncepciách, ktoré sa v tejto oblasti používajú. Tieto teoretické aspekty súvisia s rôznymi oblasťami sociálnej práce a majú kľúčový význam pre pochopenie problémov, ktorým sa budúci sociálni pracovníci v praxi venujú.

Teoretické aspekty vzdelávania podľa Navrátilovej (NAVRÁTILOVÁ, J., 2007.)

Kognitívny prístup - Tento prístup sa zameriava na poznávacie procesy a na to, ako si jednotlivci osvojujú nové informácie. Kognitívny prístup k vzdelávaniu kladí veľký dôraz na učenie sa prostredníctvom myslenia a rozvíjanie kognitívnych zručností.

Konštruktivistický prístup - Tento prístup sa zameriava na to, ako si jednotlivci konštruujú vlastné vedomosti a skúsenosti. Konštruktivistický prístup k vzdelávaniu kladí veľký dôraz na učenie sa prostredníctvom skúseností a na rozvíjanie schopnosti aktívne konštruovať vlastné vedomosti.

Behavioristický prístup - Tento prístup sa zameriava na to, ako sa správanie jednotlivcov mení na základe stimulov a odmien. Behavioristický prístup k vzdelávaniu kladie veľký dôraz na učenie sa prostredníctvom odmeny a trestu a na získavanie správneho správania prostredníctvom vedenia a záznamov.

Humanistický prístup - Tento prístup sa zameriava na celistvý rozvoj jednotlivca a na to, ako si jednotlivci osvojujú vedomosti a zručnosti prostredníctvom osobnej motivácie. Humanistický prístup k vzdelávaniu kladí veľký dôraz na učenie sa prostredníctvom osobnej motivácie a na rozvíjanie schopností jednotlivcov.

Socio-kultúrny prístup - Tento prístup sa zameriava na to, ako si jednotlivci osvojujú vedomosti a zručnosti prostredníctvom interakcie s kultúrnym a sociálnym prostredím. Socio-kultúrny prístup k vzdelávaniu kladie veľký dôraz na učenie sa prostredníctvom interakcie s inými a na rozvíjanie schopnosti komunikovať a spolupracovať s inými.

Globálne štandardy vzdelávania v sociálnej práci sú dokumenty, ktoré definujú očakávané kompetencie, zručnosti a hodnoty, ktoré by mali byť súčasťou vzdelávacieho programu pre budúcich pracovníkov v oblasti sociálnej práce. Tieto štandardy sú vypracované rôznymi organizáciami a združeniami, ktoré zastupujú sociálnych pracovníkov na celosvetovej úrovni.

Globálne štandardy vzdelávania v sociálnej práci sa zvyčajne zameriavajú na rôzne aspekty práce sociálneho pracovníka, vrátane etických a profesionálnych zásad, komunikácie, kritického myslenia a analýzy, výskumu a hodnotenia, interkultúrnej kompetencie, manažmentu a riadenia a mnohých ďalších. Tieto štandardy sa zvyčajne rozdeľujú do niekoľkých kategórií, ktoré zahŕňajú :

- Teoretické základy sociálnej práce
- Etické a profesionálne normy a hodnoty
- Praktické zručnosti a techniky
- Interakcie s klientmi a ich rodinami
- Práca s komunitami a organizáciami
- Hodnotenie a plánovanie služieb
- Výskum a analýza sociálneho prostredia

Cieľom globálnych štandardov vzdelávania v sociálnej práci je zabezpečiť kvalitné vzdelávanie pre budúcich sociálnych pracovníkov a zlepšiť výkon a kvalitu sociálnej práce na celosvetovej úrovni. Tieto štandardy tiež prispievajú k posilneniu profesionálneho a etického základu sociálnej práce a k zvyšovaniu dôvery verejnosti v túto oblasť (IFSW, 2020).

Treba povedať, že Akreditačná agentúra vyžaduje od vysokých škôl, ktoré majú akreditovaný študijný program sociálna práca, aby spĺňali normy vzdelávania v takej náplni a objeme, ako ich určujú globálne štandardy vzdelávania v sociálnej práci, až na jednu vec. U nás sa nevyžaduje, aby najmenej 25% vzdelávania tvorila prax. Prax je síce zaradená do osnov, ale v oveľa nižšom objeme.

System vzdelávania sociálnych pracovníkov v Slovenskej republike

Po roku 1989 bola potreba zmeniť systém sociálneho zabezpečenia, zmeniť kvalitu a obsah sociálnej práce a zvyšovať kvalifikáciu odborných pracovníkov. Nespornú potrebu sociálnej

práce vyvolali skutočnosti, akými sú napríklad vznik nezamestnanosti, nárast spoločensky neprispôsobivých občanov, problematika zdravotne znevýhodnených občanov, rozvoj podnikania s ním spojené rodinné, finančné problémy, či veľký zmätok v nových informáciách, ktoré nevie jedinec selektovať a prijať.

Po roku 1990 sa začali na Slovensku opätovne rozvíjať rôzne formy vzdelávania sociálnych pracovníkov. Vzdelávanie v odbore sociálna práca bolo totiž počas komunizmu považované za zbytočné a takmer sa nepraktizovalo.

V súčasnosti sa na Slovensku etabluje moderná koncepcia odbornej prípravy pre oblasť sociálnej práce, ktorá sa chápe ako špecifická odborná činnosť a profesionálna aktivita, ktorá si vyžaduje od svojich realizátorov profesionálnych soc. pracovníkov špecifickú odbornú prípravu, dosiahnutie určitého veku, osobnostnú zrelosť, skúsenosti a uznávanie spoločensky preferovaných etických postojov.

Systém vzdelávania sociálnych pracovníkov v Slovenskej republike je regulovaný štátnou legislatívou. Pre výkon povolania sociálneho pracovníka je potrebné získať vysokoškolské vzdelanie na príslušnej fakulte, ktorá ponúka študijný program sociálnej práce.

Odborná príprava sociálnych pracovníkov sa radí do vyššieho stupňa vzdelávania t.j. prevyšuje úroveň stredného vzdelávania. Podľa zákona o sociálnej práci profesiu **sociálneho pracovníka** môže vykonávať len človek, ktorý vyštudoval odbor sociálna práca v magisterskom stupni. Absolvent bakalárskeho štúdia sociálnej práce môže vykonávať funkciu **asistenta sociálnej práce**.

Inštitucionálne vzdelávanie sociálnych pracovníkov

Prípravu odborníkov pre sociálnu sféru zabezpečujú vysoké školy humanitného, ekonomického a iného zamerania. Sociálna sféra si vyžaduje široký záber profesijných činností, ktoré predpokladajú odborné vzdelanie.

V súčasnosti sa na Slovensku štúdium sociálnej práce realizuje formou vysokoškolského štúdia, dennou a externou formou. Sociálnych pracovníkov možno ešte dovzdelávať formou ďalšieho vzdelávania.

Vysoké školy, ktoré majú na Slovensku akreditovaný študijný odbor Sociálna práca v magisterskom stupni:

- Trnavská univerzita v Trnave – Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce
- Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove – Inštitút edukologie a sociálnej práce, Katedra andragogiky a sociálnej práce
- Pravoslávna bohoslovecká fakulta v Prešovskej univerzity v Prešove – Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce
- Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre – Katedra sociálnej práce a sociálnych vied
- Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici – Katedra pedagogiky a sociálnej práce
- Univerzita Pavla Jozefa Šafárika – Fakulta verejnej správy
- Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave – Katedra sociálnej práce
- Katolícka univerzita Ružomberok
- Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o. – Katedry sociálnej práce na jednotlivých pracoviskách.

Podľa zákona o sociálnej práci bakalárske vzdelanie v sociálnej práci predstavuje odbornú prípravu asistenta sociálnej práce.

Magisterský stupeň predstavuje prípravu pre profesiu sociálneho pracovníka.

Tretí stupeň vysokoškolského vzdelania **PhD.** najvyššou vedeckou hodnosťou v odbore sociálna práca a jeho využitie je **vysokoškolský učiteľ v odbore sociálna práca alebo vedecký pracovník v odbore sociálna práca.**

Ďalšie vzdelávanie sociálnych pracovníkov

Ďalšie vzdelávanie sociálnych pracovníkov je realizované prostredníctvom Asociácie vzdelávateľov v soc. práci na Slovensku, Inštitútu ďalšieho vzdelávania, Asociácia supervízorov a soc. poradcov, MPSVR SR, MV SR

Inštitúcie, poskytujúce ďalšie vzdelávanie v sociálnej práci:

Inštitút ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov poskytuje akreditované vzdelávanie soc. pracovníkov a zamestnancov sociálnej sféry. Poslaním Inštitútu ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov je prispievať k rozširovaniu odborných vedomostí a zručností soc. pracovníkov ako aj každého, kto ma záujem o akreditované certifikované vzdelávanie v oblasti soc. práce.

VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave prostredníctvom Inštitútu ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov poskytuje akreditované vzdelávanie sociálnych pracovníkov a zamestnancov sociálnej sféry.

Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov

Združuje ľudí, ktorí pôsobia ako supervízori a sociálni poradcovia v sociálnej sfére a majú záujem pracovať v oblasti výchovy, vzdelávania a osobného rozvoja v oblasti sociálnej práce. Pôsobí na celom území SR.

Poslaním združenia je prispievať svojou činnosťou k rozširovaniu odborných vedomostí a praktických zručností v soc. práci prostredníctvom vzdelávania, výcvikov, stáží a ďalších aktivít pre členov svojho združenia a iných záujemcov.

Asociácia vzdelávateľov v sociálnej práci na Slovensku

Stavovská organizácia, vytvára obsahové, metodické a metodologické postupy v príprave profesionálov do soc. sféry, je spoluautorom (v spolupráci s MPSVaR SR) vzdelávacích štandardov v oblasti soc. práce.

Asociácia mediátorov Slovenska (ASM)

Združuje ľudí, ktorí pracujú ako mediátori, prípadne ako facilitátori alebo negociátori a využívajú metódy alternatívneho riešenia sporov vo svojej profesionálnej činnosti alebo podporujú mediačné hnutie. Podmienkou pre členstvo v AMS je absolvovanie vzdelania, kurzu, tréningu v mediácii, ktoré boli vedené akreditovaným odborníkom v oblasti mediácie.

Asociácia mediátorov Slovenska eviduje možnosti vzdelávania a supervízie v mediácii v rámci SR, organizuje výcvikové programy.

Priestor pre aktivity v ďalšom vzdelávaní sociálnych pracovníkov vytvára štát v rámci rezortného vzdelávania v pôsobnosti dvoch ministerstiev.

1. Ministerstvo práce, soc. vecí a rodiny SR, kde sa touto úlohou zaoberá odbor riadenia ľudských zdrojov a Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny.

2. Ministerstvo vnútra SR, kde bol pre potreby ďalšieho vzdelávania zamestnancov zriadený Inštitút pre verejnú správu.

MPSVR SR v rámci svojich kompetencií organizuje vzdelávacie aktivity pre pracovníkov rezortu, prostredníctvom ktorých sa im snaží priblížiť nielen najnovšie poznatky z oblasti soc. práce u nás, ale sprostredkúva tiež informácie zo zahraničia. Zámery uvedeného koncepčného materiálu sa realizujú prostredníctvom troch druhov štúdia – *adaptačného, špecializačného a funkčného*.

Kvalitu vzdelávacieho procesu zabezpečuje proces **akreditácie**. Akreditácia je štátne overenie spôsobilosti vzdelávacej inštitúcie uskutočňovať akreditovaný vzdelávací program na základe splnenia podmienok ustanovených zákonom č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov. O udelení akreditácie rozhoduje Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky na základe stanoviska akreditačnej komisie pre ďalšie vzdelávanie.

Akreditovaný vzdelávací program musí mať pevne stanovený obsah, počet hodín, lektorské zabezpečenie, popísané metódy výučby a pod. Tieto pevne stanovené podmienky sú dôležité pre dodržiavanie nevyhnutnej úrovne vo vzdelávacom procese.

11 Typológia teórie sociálnej práce. Typológia podľa Payneho a Sibeona. Druhy teórií v sociálnej práci

Typológia teórií sociálnej práce podľa Malcolma Payneho (PAYNE, 2005) je rozdelená do štyroch základných typov:

- **Konzervatívne teórie** - tieto teórie zdôrazňujú tradičné hodnoty a normy, snažia sa udržať status quo a zamerať sa na riešenie individuálnych problémov. Zameriavajú sa na zlepšenie fungovania existujúcich sociálnych inštitúcií a procesov, a teda sú často kritizované za nedostatok záujmu o spoločenskú zmenu.
- **Liberálne teórie** - tieto teórie sa sústreďujú na individuálne práva a slobodu jednotlivca, často zdôrazňujú potrebu zmeny existujúcich sociálnych štruktúr a inštitúcií. Podporujú aktívne zapojenie sa klientov do riešenia ich vlastných problémov a zameriavajú sa na vytváranie rovnakých príležitostí pre všetkých.
- **Radikálne teórie** - tieto teórie sa zameriavajú na kritiku a zmenu existujúcej spoločenskej štruktúry, ktorá podľa nich vytvára nerovnosti a diskrimináciu. Zameriavajú sa na prácu s marginalizovanými a znevýhodnenými skupinami a často zdôrazňujú význam sociálnej spravodlivosti.
- **Kritické teórie** - tieto teórie sa snažia skombinovať prvky liberálnych a radikálnych teórií. Zameriavajú sa na kritiku a zmenu existujúcich štruktúr a inštitúcií, ale zároveň sa snažia zachovať pozitívne prvky tradičnej sociálnej práce, ako je individuálne riešenie problémov klientov. Zdôrazňujú význam kritického myslenia a zohľadňujú komplexnosť spoločenských problémov.

Typológia teórií sociálnej práce podľa Sibeona (SIBEON, 1991) je založená na koncepcnej analýze a sústreďuje sa na tri základné teoretické prístupy:

- **Individuálny prístup** - Tento prístup sa sústreďuje na individuálne potreby a problémy klientov. Zameriava sa na poskytovanie podpory a pomoci klientovi pri dosiahnutí

osobnej zmeny alebo zlepšenia jeho životných podmienok. Individuálny prístup zdôrazňuje dôležitosť vzťahu medzi klientom a pracovníkom sociálnej práce.

- **Systémový prístup** - Tento prístup sa sústreďuje na analýzu a zmenu sociálnych štruktúr a systémov, ktoré sú zodpovedné za vznik a udržiavanie problémov u klientov. Systémový prístup zdôrazňuje, že klienti sú súčasťou sociálneho systému a že riešenie ich problémov je neoddeliteľne spojené s riešením širších systémových problémov.
- **Kritický prístup** - Tento prístup zdôrazňuje kritické myslenie a reflexiu na spoločenské a politické problémy a ich prepojenie s problémami klientov. Kritický prístup sa zameriava na zmeny v sociálnej štruktúre a systémoch, ktoré by mohli pomôcť riešiť základné príčiny problémov klientov. Tento prístup sa teda snaží poskytnúť klientom hlas a podporu v ich boji za zlepšenie svojich podmienok a situácie.

Je dôležité poznamenať, že tieto tri prístupy nie sú navzájom vylučujúce sa, a že môžu byť kombinované a aplikované v rámci rôznych prípadov sociálnej práce.

Jednotlivé teórie sociálnej práce

V sociálnej práci bolo doteraz vytvorených až 107 teórií. Spomeňme tie najznámejšie a najviac používané.

1. Humanistické a existencionálne teórie

- Prístup orientovaný na klienta : autor Rogers
- Transakčná analýza – (Bern)
- Existencionálna analýza a logoterapia (Frankl)

2. Sociálnopsychologické a komunikačné modely

- Teória rolí
- Etiketizačná teória
- Komunikačná teória

3. Systémový prístup

- 4. Systemický prístup**
- 5. Kognitívno-behaviorálna teória**
- 6. Prístup orientovaný na úlohy**
- 7. Antiopresívne prístupy**
- 8. Sociálnoekologický model**

12 Humanistické a existenciálne teórie. Vymedzenie pojmov a filozofické východiská. Logoterapia a transakčná analýza, predstavitelia a ich aplikovanie v sociálnej práci.

Humanistické a existenciálne teórie sú dva významné prístupy v sociálnej práci, ktoré sa zameriavajú na individuálne potreby a skúsenosti klientov.

Humanistické teórie sa zameriavajú na celistvý rozvoj osobnosti a zlepšenie kvality života klientov. Základom humanistických teórií je predpoklad, že každý človek má potenciál na sebaurčenie a osobný rast a že táto schopnosť môže byť rozvíjaná. V humanistickej sociálnej práci sa kladie veľký dôraz na empatiu a rešpekt voči klientom, ako aj na podporu klientov pri hľadaní riešení vlastných problémov. Humanistické teórie zahŕňajú napríklad prístup orientovaný na klienta **Carla Rogersa** a teóriu seberealizácie **Abrahama Maslowa**.

Existenciálna teória sa zameriava na skúsenosti jednotlivca s existenciálnymi otázkami, ako sú smrť, sloboda, zmysel života a zodpovednosť. V existenciálnej sociálnej práci sa kladie veľký dôraz na rozvíjanie osobnej identity a na zlepšenie kvality života klientov prostredníctvom hľadania a vytvárania zmyslu v ich životoch. Existenciálna sociálna práca tiež kladie veľký dôraz na reflexiu a sebareflexiu, aby sa pomohlo klientom uvedomiť si ich vlastné existenciálne otázky a nájsť zmysel v ich životoch. Existenciálne teórie zahŕňajú napríklad teóriu existenciálnej psychológie **Rollo Mayho** a teóriu logoterapie **Viktora Frankla** (MATOUŠEK, O. a kol. 2001).

Humanistické a existencialistické teórie majú v sociálnej práci dôležité miesto, pretože zdôrazňujú individuálne potreby a zameranie na celistvosť osoby. Tieto teórie podporujú aktívne zapojenie klienta do procesu pomoci a sústredia sa na to, ako môže klient dosiahnuť zmysluplný a plnohodnotný život.

Filozofické východiská humanistických a existenciálnych teórií

Humanistické a existenciálne teórie majú svoje korene v rôznych filozofických prúdoch a východiskách. Nasledujú niektoré z kľúčových filozofických východísk, ktoré súvisia s týmito teóriami:

1. **Fenomenológia** - Táto filozofická škola sa zameriava na skúmanie toho, ako sa veci javia vedomiu a ako ich vnímame. Fenomenológia klade dôraz na osobnú skúsenosť a subjektívnosť, ktoré sú v humanistickej a existenciálnej psychológii veľmi dôležité.
2. **Existencializmus** - Existencializmus sa zameriava na význam ľudskej existencie a na to, ako ľudia vytvárajú vlastný význam svojho života. Tento filozofický prúd je dôležitý pre existenciálnu psychológiu, pretože sa zameriava na to, ako ľudia nachádzajú zmysel a účel v živote.
3. **Humanizmus** - Humanizmus sa zameriava na ľudské hodnoty, ktoré sú pre humanistickú psychológiu dôležité, ako je napríklad sebaaktualizácia, osobnostný rast a zodpovednosť. Tento filozofický prúd má pre humanistickú psychológiu kľúčový význam, pretože zdôrazňuje dôležitosť ľudskej skúsenosti a ľudskej hodnoty.
4. **Pragmatizmus** - Pragmatizmus sa zameriava na to, ako sa teória prejavuje v praxi a ako sa používa na riešenie praktických problémov. Tento filozofický prúd je pre humanistickú psychológiu dôležitý, pretože zdôrazňuje dôležitosť praxe a konkrétnych riešení pre ľudské problémy.

Tieto filozofické východiská pomáhajú objasniť základné princípy a hodnoty humanistických a existenciálnych teórií. Humanistické a existenciálne teórie sa zameriavajú na osobnosť, hodnoty a skúsenosti jednotlivca a zdôrazňujú dôležitosť sebaaktualizácie, sebaúcty a zodpovednosti.

Príklady humanistických a existenciálnych škôl:

- Rogersova terapia orientovaná na klienta,
- Franklova logoterapia a existenciálna analýza,
- Transakčná analýza Erika Berneho

- v súčasnosti práce Thompsona, Lukasovej, Schneidera

Logoterapia autorov V.E. Frankla a Lukasovej

Logoterapiu založil a rozpracoval **V. E. Frankl**. Neskôr na neho nadviazala **Lukasová** a iní autori. Vychádza z tézy, že základnou ľudskou potrebou je *vôľa ku zmyslu*. V prípade, že táto potreba zostáva nenaplnená, môžu vznikať psychické, somatické i sociálne problémy. Predmetom záujmu logoterapeuta sú predovšetkým zážitky bezzmyslovosti, ktoré sú označované ako *existenciálne vákuum*. Frankl predpokladá, že v dôsledku existenciálnej frustrácie – neschopnosti nájsť zmysel – sa môže vyvinúť problémové chovanie : užívanie drog, kriminalita, agresivita, rizikové sexuálne chovanie atď. Vznik existenciálneho vákuua je podľa Frankla spojený s tým, že človek opustil ríšu inštinktov a pustil tradície vlastnej kultúry. Jeho inštinky mu už nehovoria, čo musí robiť a nie je pre neho vodítkom ani tradícia. Človek nevie čo chce a dokonca ani to, čo by chcieť mal. Preto sa ľudia utiekajú ku *konformite s masovou kultúrou* alebo sa nechávajú spútať *totalitarizmom*, ktorý má dnes mnoho podôb – sekty, politický extrémizmus. Oboje je výrazom rezignácie na vlastnú slobodu a zodpovednosť.

Sloboda podľa Frankla je základnou charakteristikou ľudskej existencie. Existuje sloboda –od a sloboda -k.

Sloboda –od je snaha byť nezávislý : na ľuďoch, inštitúciách, sociálnych podmienkach,

Sloboda –k niečomu je zodpovednosť : voči ľuďom, inštitúciám... V tejto slobode –k sa človek dobrovoľne podriaďuje zákonu. Takto nás zodpovednosť vždy nejako prepája s vyšším rádom (legislatívny systém, rodinné puto, priateľské vzťahy, náboženstvo) a je spätnou väzbou našej slobody -od.

Kľúčovou otázkou existenciálnej analýzy a logoterapie je **otázka zmyslu ľudského života**. Človek sa podľa Frankla vlastne vôbec nemá pýtať: *Aký má život zmysel?* Lebo otázky vyslovuje život sám a našou úlohou je „len“ odpovedať. Otázkami mieni rozmanité životné situácie, do ktorých sa človek behom života dostáva. Naše reakcie, postoje, chovanie sú potm odpovede.

Zmysel každej životnej situácie má **subjektívnu a objektívnu zložku**. Subjektívna znamená, že neexistuje jediný zmysel pre všetkých, ale pre každého človeka je zmysel iný, ešte premenlivý podľa situácie.. Úlohou človeka v každej situácii je zachytiť a pochopiť jej zmysel. Zmysel situácie je danosťou objektívnou zložkou zmyslu. Zmysel situácie je akoby hádankou s jediným správnym riešením pre každého človeka.

Zmysel podľa Frankla človek nachádza predovšetkým uskutočňovaním **hodnôt**.

Zatiaľ čo zmysel je viazaný na jedinečnosť situácie, hodnoty sú plané všeobecne. Delí ich na hodnoty *tvorivé, zážitkové a postojevé*.

Tvorivé hodnoty sa najčastejšie realizujú prácou. Sú to aktivity, ktoré pretvárajú vonkajší svet. Nie je podstatné, *čo* človek robí, ale *ako* to robí. Podstatný je spôsob, ako človek prácu vykonáva: S nasadením – bez záujmu, poctivo – nepoctivo.

Hodnoty zážitkové sa realizujú skorej v prijímaní vonkajšieho sveta. Je to prežívanie spojené s vnímaním prírody, umenia, vzťahu.

Hodnoty postojevé sa realizujú v osudových situáciách, ktoré nie sú ovplyvniteľné. V takých situáciách môže človek uskutočniť hodnotný výkon tým, že prijme svoje utrpenie (Frankl to charakterizuje slovami „vziať na seba svoj kríž“). Určité životné okolnosti (nemoc, úraz) môžu spôsobiť, že človek stratí možnosť realizovať tvorivé a zážitkové hodnoty. Postojevé hodnoty však môže uskutočňovať, pokiaľ dýcha a je pri vedomí.

Otázkam **utrpenia** Frankl venoval veľkú pozornosť. Ľudský život sa podľa neho naplňuje nielen v radosi, ale aj v utrpení. *Neúspešnosť* života z hľadiska sveta neznamená jeho *bezzmyslosť*. Slasť nemôže zmysel životu dať, čo znamená, že ani jej nedostatok nemôže zmysel životu vziať. Utrpenie dokonca vytvára *plodné napätie* tým, že dáva človeku pocítiť rozdiel medzi tým, čo je a čo má byť.

Napr. trúchlenie za zomrelým sa musí z hľadiska zdravého rozumu javiť ako neužitočné. Trápiť sa niečím, čo je nenávratne stratené, sa javí ako zbytočné. Pre človeka však má trúchlenie, smútok a ľútosť nenahraditeľný význam. Umožňuje mu adaptovať sa na zmenu, ku ktorej v jeho živote prišlo. Podobný zmysel má núdza a nuda. Nuda je tu preto, aby sme sa vyhli ničnerobeniu. Núdza je signál, výzva. Bolesť je v biologickej rovine strážkyňou integrity organizmu, v rovine duševnej a duchovnej má analogickú úlohu, chráni človeka pred duševnou strnulosťou. V utrpení zrejeme a rastieme, Človek, ktorý sa pokúša vyhnúť nešťastiu, otupiť

pocit bolesti, neodstraňuje príčinu, ale len stav nepríjemnosti. Rozptýlením a otupením sa len hrá na neexistenciu bolesti a uteká pred ňou.

Pokiaľ trpíme, zostávame duševne nažive. Podľa Frankla utrpenie prináleží k zmyslulnému životu rovnako ako *osud* a *smrť*.

Ludský *osud* má podľa Frankla dimenziu ***biologickú***- vrodene dispozície, ***psychologickú*** – napr. duševné choroby a ***sociologickú*** –sociálne pomery. Logoterapia vychádza z predpokladu, že človek má voči všetkým týmto aspektom osudu *slobodu*.

Biologické, psychologické ani sociologické zákony nemôžu determinovať človeka a jeho chovanie. Nemôžu ho totiž zbaviť jeho *slobodnej vôle*. Človek sa môže voči osudu slobodne rozhodnúť. Aj dokonca v prostredí koncentračného tábora je schopný utvárať svoju vlastnú existenciu.

Optimistický postoj ***k smrti*** je podľa Frankla umožnený jeho pohľadom na čas. ***Čas*** je vedľa priestoru a zmyslu jednou z troch základných súradníc bytia.

Budúcnosť v porovnaní s minulosťou a prítomnosťou nie je podstatná, podstatná je predovšetkým prítomnosť a minulosť.. *Minulosť* je však medzi nimi *jediná pravá skutočnosť*. *To čo prejde z prítomného do minulého, je v dialektickom zmysle súčasne zničené aj uchované*. Pominuteľné sa Franklovi javia len *možnosti*, ktoré sme mali pre uskutočnenie hodnôt, príležitosti k tvoreniu, prežívaniu alebo utrpeniu. Ak sme ich však uskutočnili, už pominuteľné nie sú. Stali sa skutočnými a sú navždy, pre celú večnosť zakonzervované.

Minulé podľa Frankla existuje nezávisle na našom vedomí. Aj keď všetci zomrieme, minulé zostane uchované a bude navždy súcnom. Všetko je pominuteľné a súčasne tiež večné. Všetko sa zvečňuje samo sebou, akonáhle je uvedené do času naším životom. Nesieme zodpovednosť za to čo je zvečňované tým, že sme to uviedli do času.

Všetko minulé sa stáva našim osudom. A aj napriek tomu je človek slobodný aj voči minulému. Človek má voľnosť prijať minulosť fatalisticky, alebo sa z nej poučiť. Nezmeniteľnosť minulého burcuje ľudskú slobodu a má byť výzvou k zodpovednému konaniu (MATOUŠEK a kol. 2001).

Všetko, čo sme prežili, urobili alebo vytrpeli, sa podľa Frankla zachytáva do protokolu sveta. Tento protokol sa nemôže stratiť.

Frankl píše:

„ Obvykle človek vidí len strnisko pominuteľnosti, čo však prehliada, sú plné stodoly minulosti. Tým, že sa to stalo minulým, nie je totiž nič nenávratne stratené, ba skorej je všetko nestratiteľné uchované. Nič sa nedá odstrániť zo sveta, čo sa raz stalo. Nezáleží potom všetko tým viac na tom, aby to bolo do sveta vytvorené? “ (Frankl in: MATOUŠEK a kol. 2001)

Otázky okolo smrti: v smrti človek už nemá nič k dispozícii, ani telo, ani dušu. Dochádza k strate psychofyzického Ja. Čo zostáva, je len on sám, sám duch. Človek po smrti už nemá žiadne Ja, nemá už vôbec nič, je len samo bytie. Človek sa akoby stáva filmom svojho života. Je teraz svojím prežitým životom., stal sa svojou vlastnou históriou, ako tou, ktorá sa mu stala, tak aj tou, ktorú sám vytvoril.. A preto je tiež svojím peklom alebo svojím nebom. Minulosť človeka je vlastne jeho budúcnosťou. Do sveta sa čokoľvek uvádza tým, že sme to uviedli do bytia v minulosti. Aj človek sám sa uvádza do sveta nie narodením, ale až smrťou. Prírodné umieranie preto patrí k životu a uzatvára ho do zmysluplného celku.

Zámerné ukončenie života vo forme eutanázie alebo sebevraždy, Frankl principiálne odmieta. Trpiacim ľuďom, ľuďom nešťastným kvôli tomu, že nemajú partnera, sú chudobní alebo chorí, nemusíme pomáhať získať partnera, lepšiemu zárobku či zdraviu. V niektorých prípadoch je podstatnejšie pomôcť týmto ľuďom pochopiť, že kus zmyslu ich života spočíva práve v tom, že svoje nešťastie vnútorne prijímú a prekonajú.

Logoterapia sa k človeku stavia ako k svojbytnému subjektu, ako k bytosti obdarenej slobodou a zodpovednosťou. Frankl podobne ako Rogers pomáhajúcich vyzýva, aby sa od svojich klientov dokonca učili. Mnohí z klientov dokážu znášať obrovské utrpenie a to je dôvod k ich obdivu. Logoterapia má byť cestou úcty ku klientovi, nie cestou k jeho poučovaniu.

Základnou metódou logoterapie je sokratovský rozhovor. Formou otázok je klient vedený k premýšľaniu a prijatiu vlastného života ako úlohy. Neskôr bol tento spôsob práce nazvaný ako modulácia postoja (LUKASOVÁ, 2012). Rozhovor má pomôcť klientovi nájsť zmysluplnosť prežívanej situácie, pomôcť mu pri osvojení pozitívnych postojov k vlastnému životu.

Za šťastím sa nedá ísť, šťastie prichádza samo. – Napr. prehnané usilovanie o sexuálny výkon končí zlyhaním. Prehnané usilovanie o dosiahnutie žiadúceho cieľa – úspešnosti, slasti, šťastia, blokuje jeho dosiahnutie.

Transakčná analýza

Autorom je **Erik Bern** a jeho psychoanalytické pojatie osobnosti, napriek tomu je považovaná za humanisticky orientovanú teóriu.

Podľa tejto teórie má každý človek v sebe zastúpené v rôznej miere 3 druhy ega, ktoré používa pri komunikácii s inými prostredníctvom transakcie.

1. Ego-rodíč: spôsoby správania, ktoré človek preberá v detstve bez kritiky od rodičov a ktoré v neskorších vzťahoch reprodukuje postoj rodičov voči dieťaťu;

2. Ego-dieťa: pozostatok vnútorného stavu človeka z detstva, jeho pocitov bezmoci, strachu, protestu a radosti. Pre „*detská úroveň*“ je typická sebastrednosť, nesústredenosť, nekontrolovanosť, ale aj kreativita.

3. Ego-dospelý: spracované a zhodnotené informácie na základe vlastnej skúsenosti a vlastného rozumu primerane smerujúce k skutočnému riešeniu. „*Dospelá úroveň*“ riadi, väčšinou racionálne, medzi jednotlivými úrovňami a vonkajším svetom (MATOUŠEK a kol., 2003).

Princípy transakčnej analýzy spočívajú na predpoklade, že ľudia sú zodpovedné, autentické jednotky, ktoré majú potenciál riadiť svoje vlastné životy a riešiť svoje problémy. Poruchy môžu nastať v dôsledku poruchy vývoja v ranom detstve (BERN in: MATOUŠEK a kol. 2001).

Pozostáva zo 4 elementárnych častí:

1. štruktúrna analýza jednotlivých úrovní správania jednotlivca;

2. transakčná analýza – ako jednotlivé úrovne vstupujú do interakcie s úrovňami osobnosti iného človeka.

3. analýza hier – sústreďuje sa na transakcie z hľadiska charakteristík interakcií a správania. Poradca sa v priebehu analýzy hier zaoberá tým, ako účastníci hier naplňujú svoje „potreby“ a z akej „životnej pozície“ vychádzajú.

4. analýza scenárov – vplyv minulých transakcií na prítomné životné pozície

13 Prístup orientovaný na klienta. Predstavitelia, podmienky prístupu POK . Aplikovanie tejto teórie v sociálnej práci.

Hlavnými predstaviteľmi teórie prístupu orientovaného na klienta sú **Carl Rogers** (zakladateľ humanistickej psychológie) , **Abraham Maslow**, **Tony Merry**, **Perls** (MATOUŠEK a kol., 2003).

Títo predstavitelia chápu poradenstvo a terapiu ako synonymá. Základným terapeutickým nástrojom je vzťah medzi terapeutom a klientom, pričom terapeut musí byť schopný dôverovať klientovi.

Prístup orientovaný na klienta (COA – Client oriented approach)

Prístup orientovaný na klienta je prístup v psychoterapii, ktorý vytvoril americký psychológ **Carl Rogers**. Tento prístup sa zameriava na podporu klienta a jeho sebavyjadrenia, namiesto toho, aby sa terapeut sústredil na svoje vlastné predstavy a teórie. Rogers veril, že klient je schopný nájsť riešenia svojich problémov, ak mu je poskytnutý priestor a podpora.

Patrí k humanistickým prístupom v sociálnej práci. Rogers hovorí, že sociálny pracovník má konať v súlade so svojím prežívaním, nedirektívne a nehodnotiaco. Jeho vystupovanie má v sebe zahŕňať aktívne počúvanie a autentické priateľstvo. Predpokladá klientovu jedinečnosť, odmieta diagnózu a klasifikáciu podmienok. Ku každému je nutné pristupovať ako k individualite. Osobnosť človeka chápe ako proces, osobnosť je neustále vo vývoji a nikdy nie je úplne hotová.

Rogersov prístup orientovaný na klienta zahŕňa niekoľko kľúčových princípov:

Dôvera: terapeut musí klientovi prejsť úctu, prijatie a dôveru, aby si klient mohol vybudovať dôveru vo svoje vlastné vnútorné zdroje a schopnosti.

Empatické počúvanie - terapeut sa snaží pochopiť klienta z jeho vlastného pohľadu a reaguje na neho s porozumením.

Prijat' klienta bezpodmienečne - terapeut neodsudzuje klienta, ani ho nekritizuje, ale prijíma ho s jeho silnými aj slabými stránkami.

Podporovať autenticitu - terapeut podporuje klienta, aby bol sám sebou a aby sa nevzdával svojich hodnôt a presvedčení.

Sústrediť sa na súčasnosť - terapeut sa sústreďí na to, čo sa deje v súčasnosti, namiesto toho, aby sa zaoberal minulosťou alebo budúcnosťou.

Tento prístup sa zameriava na rozvoj sebareflexie a sebarozvoja klienta prostredníctvom terapeutického vzťahu založeného na dôvere, porozumení, prijatí a empatii. Rogers veril, že ľudia majú v sebe vrodené schopnosti na sebarealizáciu a zlepšenie vlastného života (ROGERS, 2000).

Rogers chápe poradenský vzťah ako vzťah medzi tým kto pomáha a tým kto pomoc potrebuje. Hovorí o rozdiel medzi poradenstvom (človek s menšími problémami) a terapiou (väčšie problémy).

Rogersovo poňatie sociálnej práce s klientom je výrazne humanistické. Orientuje sa na klienta ako jednotlivca s dôrazom na jeho hodnotu a jedinečnosť. Sociálny pracovník musí klienta **akceptovať**, prejavuje sa voči nemu, **autenticky** a **empaticky**, nedirektívne a nehodnotiaco. Ku každému klientovi pristupuje ako k individualite.

Postoje a orientácia poradcu v POK:

Nedirektívny postoj

- nedirektívnosť predstavuje všeobecný neautoritatívny postoj poradcu, zámerom ktorého je empaticky porozumieť subjektívnemu prežívaniu;
- klient je považovaný za „odborníka“ vo svojom vlastnom živote a poradca sa snaží „iba“ o vytvorenie takého druhu vzťahu, kde by táto odbornosť mala priestor;
- neznamená to pre poradcu „byť pasívny“ alebo „nič nerobiť“;
- dôležitá je poradcova dôvera v schopnosti klienta objaviť svoje vlastné vnútorné zdroje pre zmenu;
- poradca nekontroluje ani neriadi smer poradenstva, nevytvára si pre klienta „program“ alebo sa nesnaží kontrolovať procesy, ku ktorým klient dochádza;

- klient si slobodne môže vybrať smer, ktorý sa pre neho postupne stáva dôležitým.

Rogers tvrdil, že terapeut, ktorý sa pokúša používať „metódu“, je odsúdený na neúspech, pokiaľ táto metóda nie je skutočne v línii s jeho vlastnými postojmi.

Dôležité je rešpektovanie hodnoty, významu a dôležitosti jednotlivca: Ako sa na ostatných pozerám? Chápem každého ako cenného a dôstojného pre to, že je človekom? Do akej miery je môj postoj viditeľný na úrovni správania?

Vytváranie podmienok pre rast – aktualizačná tendencia

Keďže POK vychádza z presvedčenia, že **všetci klienti majú v sebe bohaté zdroje pre rozvoj**, úlohou poradcu je vytvoriť nové podmienky vo vzťahu, v ktorom možno podporovať proces rastu a napraviť deformácie alebo narušený vývoj.

Poradca sa pokúša vytvoriť inú klímu, v ktorej sa klient môže zotaviť z minulej deprivácie alebo zlého zaobchádzania a začať sa rozvíjať ako jedinečná bytosť, akou skutočne je. Práve prostredie takéhoto nového vzťahu a schopnosť poradcu vytvoriť ho, je pre celý poradenský proces kľúčovou.

Klímu, ktorá podporuje rast, charakterizujú podľa Rogersa ústredné 3 podmienky:

1. Kongruencia - ozajstnosť poradcu

Kongruencia je stav, kedy správanie jedinca je v *súlade* s vnímaním seba samého. Poradca si je vedomý pocitov, ktoré prežíva a je schopný aj dať ich najavo, ak je to vhodné. Byť kongruentný znamená byť ozajstný, autentický, integrovaný, nefalšovaný. V rámci vzťahu je poradca hlboko sám sebou, so svojim aktuálnym prežívaním presne reprezentovaným v jeho uvedomení.

Kongruentná komunikácia nie je to isté ako sebaodhalenie – byť kongruentným neznamená, že poradca musí o sebe a svojom živote otvorene rozprávať. Poradca je pred klientom transparentný, klient ho vidí vo vzťahu takého, aký naozaj je.

Kongruencia uľahčuje klientovi dôverovať poradcovi a poradenskému procesu. Demonštruje ochotu poradcu neskrývať slabosti (ROGERS, 2000).

2. Úplné akceptovanie, nepodmienené pozitívne prijatie

Poradca si hlboko cení ľudskosť klienta a od toho ho neodradí nijaké jeho konkrétne správanie
- nech je to čokoľvek: smútok, hnev, strach, odpor...

Ide o otvorený, nesebecký, pozitívny vzťah bez výhrad, bez hodnotenia.

Poradca si cení klienta počas celého ich vzťahu napriek tomu, že on sám seba si možno necení, alebo dokonca aj vtedy, keď sa mu nepáči, resp. neschvaľuje jeho správanie.

3. Empatické porozumenie

Empatia je schopnosť vcítiť sa do pocitov a konania druhej osoby, „obuť si topánky iného človeka“, „vidieť svet očami toho druhého“, odložiť vlastné predsudky, hodnoty, významy a pohľady tak, nakoľko je to len možné;

Poradca vníma klientov vnútorný svet, akoby to bol svet poradcov, ale stále s prívlastkom „akoby“. Toto vnímanie musí byť klientovi komunikované (ROGERS, 2000).

Rogersov prístup orientovaný na klienta bol významným prínosom pre psychoterapiu, pretože kladie dôraz na úctu k klientovi a jeho potreby. Tento prístup sa používa nielen v terapii, ale aj v iných oblastiach, ako napríklad v sociálnej práci, poradenstve, vedení a vzdelávaní.

14 Kognitívno-behaviorálne teórie. Predstavitelia, základné východiská behaviorizmu. Kognitívne mapy, teória observačného učenia. Techniky v behaviorálnej terapii. Roly sociálneho pracovníka v behaviorálne orientovanom prístupe.

Kognitívno-behaviorálne teórie sa spočiatku vyvíjali ako dve odlišné a samostatné školy.

Pojem **kognitívny** (poznávací) kladie dôraz na poznávaciu (myšlienkovú, rozumovú) stránku tejto činnosti. Napríklad kognitívna psychológia a kognitívna veda študuje poznávacie procesy. **Kognitívne teórie** majú psychologický smer zaoberajúci sa takými procesmi, ako sú zmyslové poznanie, predstavivosť, fantázie, myslenie, vrátane uvažovania, rozhodovania a riešenia problémov, pamäť a učenie.

Pojem **behaviorálny** znamená týkajúci sa správania: behaviorálne vedy sa zaoberajú štúdiom ľudského správania v spoločnosti (psychológia, sociológia, antropológia)

Behaviorálny prístup vychádza z predpokladu, že každé správanie je výsledkom toho, čo sa človek naučil alebo nenaučil v živote (MÁTEL a kol., 2015).

Správaním sa rozumejú všetky aktivity organizmu:

- fyziologické prejavy (búšenie srdca, zmena kožného zafarbenia, potenie)
- emocionálne reakcie (strach, hnev, zlosť)
- kognitívne procesy (vnímanie, očakávanie)
- motorické prejavy (beh, chôdza, gestikulácia)

Základné východiská behaviorizmu

Behaviorizmus je smer americkej psychológie 20. storočia, ktorý neuznáva *vedomie* ako predmet vedeckého výskumu a *redukuje psychiku na rozličné formy správania*, chápaného ako súhrn reakcií organizmu na stimuly vonkajšieho prostredia. Predmetom vedeckého skúmania by malo byť iba pozorovateľné, merateľné správanie organizmu. Jeden z hlavných predstaviteľov **kognitívno-behaviorálnej terapie** je **A. Ellis**.

Behavioralizmus ako pojem popísal americký psychológ **J.B.Watson**.

Za predstaviteľa kognitívno behaviorálneho prístupu môžeme považovať aj ruského vedca **I.P. Pavlova**. Známe sú jeho pokusy o podmienených reflexoch na psoch (MÁTEL a kol., 2015).

Kognitívna terapia

Kognitívny proces zahŕňa naše myšlienky, nápady, predstavy, prania a postoje. Kognitívna terapia je založená na princípe, že isté spôsoby myslenia môžu spustiť niektoré zdravotné ťažkosti. Napríklad úzkosti, depresie, fóbie, atď., Ale tiež môžu spôsobiť niektoré fyzické ťažkosti. Terapia pomôže porozumieť vášmu myšlienkovému prúdu, najmä rozpoznať neprijemné, nepodstatné a nesprávne nápady či myšlienky, ktoré môžu spúšťať vaše zdravotné problémy, alebo ich zhoršovať. Cieľom je zmeniť spôsob myslenia tak, aby sa pacient takýmto myšlienkam vyhol. Terapia teda pomáha pacientovi získať reálny náhľad na situáciu a môže tak byť veľmi prospešná.

Kognitívna mapa mentálny obraz o okolitom svete, ktorý sa utvára a modifikuje aktívnou interakciou subjektu s okolitým svetom a zahŕňa podstatné znaky a súvislosti, ako aj asociácie so skôr získanými skúsenosťami. Kognitívna mapa predstavuje zjednodušenú individuálnu interpretáciu sveta, vychádza z predpokladu, že v mysli človeka existujú zvláštne štruktúry zložené z predchádzajúcich (najčastejšie raných, detských) skúseností, na základe ktorých jedinec vníma, filtruje a interpretuje neskoršie zážitky, koná a volí si prostriedky a cesty k plánovaným cieľom (ide o rozšírenú dimenziu predvídania alternatív budúceho vývoja situácie). Termín kognitívna mapa prvýkrát zaviedol koncom 40. rokov profesor Kalifornskej univerzity v Berkeley **Edward Tolman** Pri svojich pokusoch Tolman poslal každú krysú bludiskom, ktoré na konci ponúklo jedlo. Všimol si, že zakaždým, keď potkany prešli nespočetnými malými cestičkami a slepými uličkami, spravili menej chýb. Nakoniec sa všetci dokázali rýchlo pohybovať k cieľu bez falošných štartov.

Súčasný výskumy sú zamerané aj na porozumenie procesu utvárania mentálnej reprezentácie konkrétneho reálneho prostredia (kognitívna mapa ako subjektívna myšlienková priestorová predstava) či priestorových spojení medzi jednotlivými miestami na základe perцепčných skúseností.

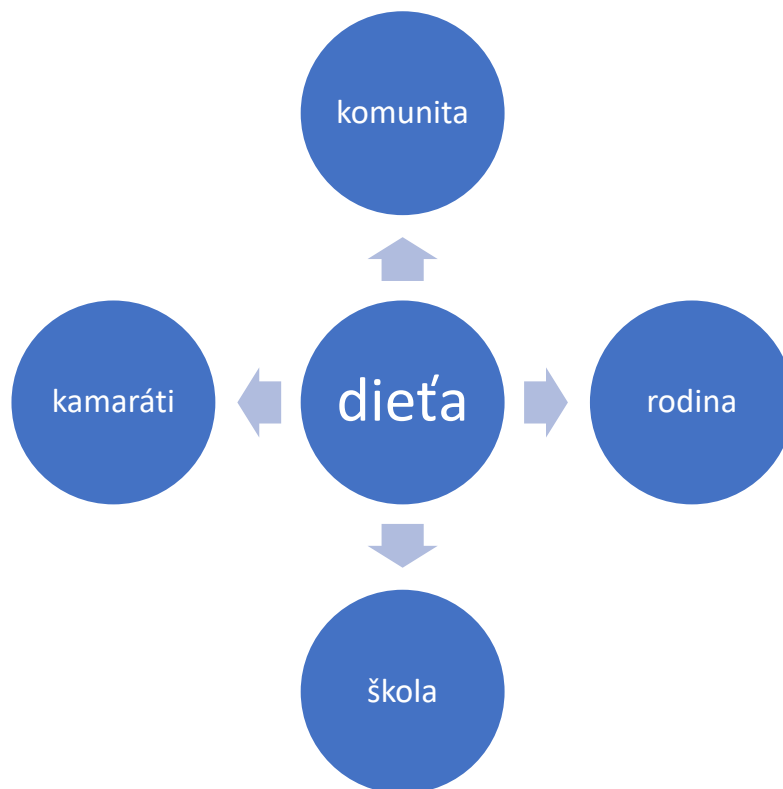
Kognitívna mapa je nástroj, ktorým sa dá vizualizovať a reprezentovať informácie a vedomosti o nejakej téme alebo probléme. Je to druh diagramu, ktorý slúži na usporiadanie a prepojenie

myšlienok, konceptov a vzťahov medzi nimi. Kognitívna mapa môže byť užitočná pri učení sa nových vecí, pri riešení problémov a pri rozhodovaní.

Tvorba kognitívnej mapy sa zvyčajne začína hlavným konceptom, témou alebo problémom, ktorý sa následne umiestni v strede papiera alebo obrazovky. Následne sa okolo neho vytvárajú vetvy, ktoré reprezentujú podkoncepty alebo podproblémy. Každý podkoncept sa potom môže ešte rozvetviť na ďalšie, s nimi súvisiace myšlienky a informácie.

Pri tvorbe kognitívnej mapy je dôležité, aby sa zachytili najdôležitejšie myšlienky a vzťahy medzi nimi, aby bola mapa prehľadná a ľahko čitateľná. Mapa sa môže kresliť perom na papier alebo použiť na to nejaký softvér alebo aplikáciu.

Obr. 1 Príklad jednoduchej kognitívnej mapy (zdroj autorka)

Kognitívne mapovanie je prostriedok, prostredníctvom ktorého ľudia spracúvajú svoje prostredie, riešia problémy a využívajú pamäť. Prvýkrát ho identifikoval koncom 40. rokov profesor Kalifornskej univerzity v Berkeley Edward Tolman a ako sa to v oblasti psychológie často stáva, začalo to laboratórnymi potkanmi. Pri svojich pokusoch Tolman poslal každú krysu bludiskom, ktoré na konci ponúklo jedlo. Všimol si, že zakaždým, keď potkany prešli

nespočetnými malými cestičkami a slepými uličkami, spravili menej chýb. Nakoniec sa všetci dokázali rýchlo pohybovať k cieľu bez falošných štartov.

Kognitívna mapa je prostriedok, na základe ktorého dokáže graficky znázorniť komplexné dynamické systémy. Výhodou je, že tento spôsob je blízky vnímaniu a predstave človeka.

Teória observačného učenia

Ide o učenie sa na základe pozorovania či modelu. Ľudské správanie nie je podľa nej posilňované len odmenami a trestami, ale veľmi často vzniká priamym modelovaním, čiže napodobovaním ostatných, ktorí slúžia ako sociálne modely.

- **Observačné učenie** – človek sa neučí len tým, že sám niečo robí. Učí sa aj pozorovaním iných ľudí a z dôsledkov, ktoré ich správanie vyvolalo.
- **Tvorba modelov** – človek sa učí napodobovaním druhých. V snahe byť ako niekto iný sa učí sám z dôsledkov vlastných krokov.

Behaviorálna terapia

Cieľom tejto terapie je zmeniť niektoré návyky, ktoré klienta - pacienta obťažujú a súvisia s jeho ochorením. Na to sa používajú rôzne prostriedky a techniky. Napríklad častým znakom je vyhýbanie sa situáciám, ktoré vyvolávajú úzkosť. U niektorých pacientov s fóbiou môže vyhýbanie dosiahnuť extrémny stupeň a ovplyvňuje potom pacientov každodenný život. V týchto situáciách je veľmi vhodné použiť druh behaviorálnej terapie, ktorý sa nazýva expozičná terapia. Klient - pacient je vystavený situáciám, ktoré v ňom vyvolávajú úzkosť, postupne sa miera expozície zvyšuje. Psychoterapeut pacienta učí, ako sa s fóbiou a úzkosťami vyrovnáť - napríklad prehĺbením dýchania alebo nejakým iným spôsobom.

Zmena správania môže nastať:

- odstránením takého správania, ktoré pôsobí klientovi problémy,
- vytvorením nových schopností,
- nadobudnutím takého správania, ktorého absencia, pôsobí klientovi problémy

zníženie intenzity, frekvencie alebo trvania takéhoto správania, ktoré pôsobí klientovi (a iným ľuďom) ťažkosti;

V behaviorálnej terapii sa pracuje s odmenami a trestami. Odmeňovanie môže byť pozitívne alebo negatívne s cieľom spevniť určitý vzorec správania. Takisto trestanie môže byť pozitívne a negatívne a má oslabiť určitý vzorec správania.

V behaviorálnej terapii sa využívajú modely klasického, operačného i observačného posilňovania (spevňovania). Okrem týchto foriem podmieňovania sa pracuje aj s tzv. protipodmieňovaním.

Techniky v behaviorálnej terapii:

- **Systemická desenzibilizácia** – spočíva v spojení relaxácie s navodzovaním predstáv situácií vyvolávajúcich stres; používa sa napr. v práci s agrofóbiou, založená je na protipodmieňovaní.
- **Expozícia** – klient je systematicky vedený k tomu, aby sa postupne vystavoval situáciám, ktorých sa bojí. Expozícia môže byť priama alebo nepriama. Pri priamej je klient vystavovaný reálnym podmetom, pri nepriamej je konfrontovaný s predstavami nepríjemných podnetov.
- **Odmeny a tresty** – „odmeňovanie“ môže byť pozitívne aj negatívne a upevňuje istý vzorec správania; „trestanie“ zasa oslabuje istý vzorec správania.
- **Vyhasínanie** – pracuje s princípmi operatívneho podmieňovania. Ak klient jedná nežiaducim spôsobom, nesmie mu okolie poskytnúť očakávanú odmenu.
- **Nácvik asertivity** – nácvik zručností, ktoré sú potrebné, aby bol človek schopný vyjadrovať priamo, poctivo a primerane svoje vlastné názory, potreby a pocity, bez toho, aby pritom porušoval práca ľudí.
- **Biofeedback** – poskytovanie spätnej väzby o niektorých fyziologických funkciách organizmu. Týmto spôsobom sa človek môže naučiť ovplyvňovať niektoré procesy, ktoré predtým považoval za mimovoľné.
- **Kognitívne metódy** – spočívajú v identifikácii a zmene negatívnych spôsobov vnímania rôznych situácií. Klient robí záznamy o myšlienkových a pocitych pochodoch, ktoré predchádzali určité nepríjemné situácie. Potom ho terapeut vedie rozličnými otázkami k overovaniu ich pravdivosti a platnosti (MÁTEL a kol., 2015).

Kognitívne- behaviorálna terapia

Kognitívno-behaviorálne terapie sa zameriavajú na objektívne merateľné prejavy správania (nevedomé je pre ne nejstujúce). Sú relatívne krátkodobé a zameriavajú sa na prítomné, špecifické problémy. Formy práce s klientom sú pomerne direktívne.

Zameriavajú sa na konkrétne, objektívne merateľné chovanie jednotlivca v kontextu jeho prostredia. Chovaním sa rozumejú všetky aktivity organizmu, ako sú:

- Fyziologické prejavy
- Emocionálne reakcie
- Kognitívne procesy
- Motorické prejavy

Základná téza behaviorálnej teórie spočíva v presvedčení, že všetko chovanie, normálne aj abnormálne, je **naučené** v interakcii s prostredím. Behavioristi sa usilujú porozumieť týmto okolnostiam, ktoré ovplyvňujú priebeh učenia.

Kognitívno-behaviorálny prístup je založený na prevzatí kontroly nad správaním sa klienta sociálnym pracovníkom, umožňuje aby pracoval s klientom aj bez jeho súhlasu, ide o prevzatie kontroly nad správaním. Cieľom KBT je pomôcť pacientovi – klientovi zmeniť spôsob premýšľania, správanie i vnímanie vlastných pocitov. Používa sa ako terapia u mnohých psychiatrických diagnóz i psychických problémoch.

Behaviorálna sociálna práca charakteristická zameraním na úpravu chovaniu, pričom využíva predovšetkým poznatky z teórie sociálneho učenia.

Behaviorálne orientovaní sociálni pracovníci pracujú predovšetkým v oblasti terapie a poradenstva.

Cieľom je formovať človeka rôznymi konštantami správania a manipuláciou pomocou vonkajších stimulov. Behaviorálne orientovaná sociálna práca je založená na empirických výskumoch z oblasti ľudského správania a na rôznych teóriách učenia.

Nevhodné, nežiaduce správanie sa v rámci behaviorálneho prístupu chápe dvomi základnými spôsobmi, a to:

- ako výsledok absencie vhodných, pozitívnych vzorov sociálne prijateľného správania,
- dôsledok upevňovania poruchového správania priamo v rodinnom prostredí.

Behaviorálna sociálna práca sa usiluje dosiahnuť zmeny správania závislého na patogénnych vzoroch správania a ich vytesnenie novým, spoločensky akceptovateľným typom správania, pričom sa vychádza z predpokladu, že správanie sa oslabuje alebo upevňuje dôsledkami, ktoré v spoločnosti vyvoláva.

Navrátil vypracoval 6 zásad charakterizujúcich prístup sociálneho pracovníka v behaviorálnej sociálnej práci:

- 1.orientácia na správanie:** soc. pracovníci sa zameriavajú na klientove problémy, snažia sa odhaliť ich príčiny
- 2.orientácia na riešenie:** úvahy o problémoch, príčinách ich vzniku, dôsledkoch vyžadujú veľa času a energie, soc. pracovník zabúda hľadať riešenia
- 3.pozitívna orientácia:** pozitívne myslenie, sústrediť sa na silné stránky klienta, oceniť každý úspech
- 4.krok za krokom:** cieľ sa dosiahne pomocou radu postupných krokov
- 5.flexibilita:** sociálny pracovník tvorivo prispôsobuje svoje obvyklé prac. postupy klientovým potrebám
- 6.orientácia na budúcnosť:** na to, čo je v živote klienta meniteľné, a tým na jeho budúcnosť (MÁTEL a kol., 2015).

15 Prístup orientovaný na úlohy. Predstavitelia, úlohy sociálneho pracovníka v POU, techniky. Štruktúra procesu prístupu orientovaného na úlohy.

Prístup orientovaný na úlohy je jedným z prístupov v sociálnej práci, ktorý sa zameriava na riešenie konkrétnych úloh a cieľov. Tento prístup sa vyvinul v 50. a 60. rokoch 20. storočia v USA a jeho základy položili autori – profesori sociálnej práce **John M. Gitterman, Harold C. Riker, William J. Reid a James S. Catterall**.

John M. Gitterman zavedol tzv. "špecifikácie úloh", ktorá sa využíva pri diagnostikovaní a riešení problémov v sociálnej práci.

Harold C. Riker vytvoril tzv. "systém úloh", ktorý umožňuje sociálnym pracovníkom riešiť úlohy v hierarchickom poradí a súčasne zohľadňovať ich vzájomné prepojenie.

William J. Reid zdôrazňova významu tzv. "funkčných vzťahov" medzi klientom a jeho okolím, ktoré majú kľúčový vplyv na riešenie úloh.

James S. Catterall vytvoril tzv. "model úloh", ktorý umožňuje sociálnym pracovníkom systematicky riešiť úlohy a cieľom je dosiahnuť úspešný výsledok pre klienta.

Okrem týchto autorov sa prístup orientovaný na úlohy výrazne rozvinul aj v práci s rodinami a skupinami, kde významný prínos mal napríklad **profesor Mark J. Macgowan** z University of Georgia.

Prístup orientovaný na úlohy je forma krátkodobej intervencie, ktorý je zvlášť v Amerike považovaný za najrozšírenejšiu formu sociálnej práce. Patrí do kategórie prístupov orientovaných na riešenie problémov a vyšiel z tradície psychosociálnej intervencie. Vzhľadom na teóriu, ide o *model*. Základy tohto prístupu boli vypracované v 60.-tych rokoch v Amerike ako alternatíva k dlhodobým formám práce s klientom, zvlášť v psychoanalýze. Pôvodne boli úlohy definované ako činnosti, ktoré sa uskutočňujú mimo samotného pracovného stretnutia klienta so sociálnym pracovníkom. Úloha je činnosť uskutočnená s cieľom redukovať cieľové problémy. POU predpokladá, že veľká časť psychosociálnych problémov má len dočasný charakter (MATEL a kol., 2013).

Okruhy problémov, ktoré rieši POU:

- konflikty v medziľudských vzťahoch;
- nespokojnosť v sociálnych vzťahoch;
- problémy s formálnymi organizáciami;
- ťažkostí v naplňovaní rolí;
- ťažkosti pri sociálnych zmenách (pri rozhodovaní);
- reaktívne úzkosti;
- nedostatok zdrojov;
- ťažkosti so správaním PERLMAN, 1957).

Úlohy sociálneho pracovníka v POU:

- **pomôcť klientovi rozhodnúť aké úlohy má plniť** – čo chce robiť. Model vychádza z predpokladu, že ľudia sú schopní takúto voľbu urobiť a že nikto iný by ju neurobil lepšie.
- **Partnerstvo a posilňovanie:** vedúcou autoritou pri riešení klientových problémov, je klient sám. Prístup stavia viac na klientových silných stránkach ako na analýze jeho nedostatkov a snaží sa skôr pomáhať ako liečiť. Demokratickým a posilňujúcim aspektom tohto prístupu je aj to, že nepracuje s efektom „tajomnej metodiky“.
- **Overenie legitimacy:** kladné zodpovedanie dvoch otázok: „Áno, klient by chcel niečo zmeniť. Áno, klient by chcel, aby mu s touto zmenou pomohol soc. pracovník.“

Štruktúra procesu POU:

1. **Identifikácia potenciálnych problémov** – soc. pracovník podporuje klienta, aby popísal problémy a nenaplnené potreby. *V čom má klient problém? Aké má klient starosti? Aké má potreby?*

Úlohou sociálneho pracovníka je povzbudzovať klienta, aby rozprával o svojich ťažkostiach. Vyžaduje sa od neho aktívne načúvanie a utvorenie priateľskej atmosféry dôvery. Využíva sa technika brainstorming.

2. **Spochybnenie zadefinovania neriešiteľných alebo nežiaducich problémov** – napr. nerealistická predstava, že vedúci v zamestnaní zmení svoje charakterové vlastnosti;

3. **Vyhľadanie a zváženie ďalších problémov:**

hľadanie súvislostí medzi viacerými problémami, ich vzájomné prepojenie. Napr. klientov alkoholizmus viedol k nezamestnanosti a strate domova.

Dôležité je zvážiť, ktorý z problémov bude treba riešiť na prvom mieste – diskusia, triedenie, výber

Zváženie, či je potrebné zapojiť iné osoby – riešenie niektorých problémov, ktoré sa dotýkajú viacerých osôb je podmienené spoločným úsilím;

Spoločné posudzovanie dôvodov pre odporúčenie prísť k soc. pracovníkovi – týka sa prípadov, ak klient prišiel na odporúčenie inej osoby;

Spresnenie problému – detailnejší popis vlastností problémov;

Určenie základnej intenzity (závažnosti) problému – škálovanie,

4. **Voľba cieľov intervencie:**

Vybrať maximálne tri prioritné problémy, ktoré sa stanú cieľovými problémami.

Dôležitá je otázka: „Čo chce klient dosiahnuť?“ Ciele má pritom voliť klient, nie soc. pracovník.

Nemá zmysel klásť si také ciele, ktoré sú nedosiahnuteľné alebo nie sú žiaduce.

Vhodné je, aby ciele boli vyjadrené v merateľných parametroch, aby ich bolo možné na konci intervencie overiť (MÁTEL a kol., 2015).

16 Teória vzťahovej väzby. Predstavitel', typológia vzťahovej väzby. Prekážky utvárania vzťahovej väzby. Jej využitie v praxi sociálneho pracovníka.

Kvalita vzťahu dieťaťa a človeka, ktorý sa o neho od narodenia stará, určuje v jeho nasledujúcom živote množstvo vecí.

Nadviazanie puta medzi dieťaťom a jeho primárnou opatrojúcou osobou, zvyčajne matkou, definoval v roku 1958 významný psychoanalytik a psychiater **John Bowlby** (1958) ako vzťahovú väzbu alebo teóriu pripútania. Z jeho poznatkov vychádza mnoho ďalších popredných psychológov a lekárov a následné výskumy potvrdzujú dôležitosť bezpečnej vzťahovej väzby pre zdravý duševný vývoj jedinca. U nás sa vzťahovej väzbe venuje psychiater profesor **Jozef Hašto** v knihe *Ku koreňom lásky a úzkosti* (HAŠTO, 2005).

Vznik vzťahovej väzby a jej opodstatnenie

Dieťa sa rodí so systémom schopností, ktorých aktivácia má za následok spúšťanie reakcie u opatrovníka. Na základe konkrétnych reakcií, ich stálosti a spoľahlivosti sa u dieťaťa kreje vzťahová väzba. Typ vzťahovej väzby úzko súvisí s prítomnosťou jedného stáleho opatrovateľa, ktorým býva väčšinou matka, a typom jej reakcie na signály dieťaťa. **Medzi prvé signály, ktorými dieťa komunikuje sa radí plač, sanie, úchop, úsmev, orientácia, lezenie, chodenie. Dieťa zrkadlovo reaguje na správanie matky, na hlas, výraz tváre, dotyky, nosenie.** Teória vzťahovej väzby však hovorí, že dieťa sa viaže na osobu, ktorá **nielen napĺňa jeho fyziologické potreby, ale ktorá s ním aktívne komunikuje.**

Potreba utvárania vzťahovej väzby sa zvyšuje okolo 2.-3. mesiaca a do pol roka až roka je vzťahová väzba vyvinutá. Dieťa inštinktívne a vedome vyhľadáva spoločnosť vzťahovej osoby, na ktorú je naviazaná. Vzťahová väzba je označovaná aj ako pripútavanie. Vrcholí okolo 8. - 9. mesiaca, kedy sa dieťa začína pohybovať. Plazením a lezením je schopné vzdialiť sa od vzťahovej osoby a následne cíti úzkosť z vzdialenosti a opustenia. Dieťa si začína uvedomovať, že konkrétna osoba napĺňa jeho potreby a bez jej blízkosti sa cíti ohrozené. Vzťahovú osobu považuje za svoju bezpečnú základňu. V tomto období môžeme hovoriť aj o **prvej separačnej úzkosti**, ktorá sa zvykne objaviť ešte okolo 1,5 roku. Ak dieťa nenaviaže vzťahovú väzbu do 2 rokov svojho života, v budúcnosti je to preň už veľmi ťažké. Vzťahová väzba s primárnou

opatrujúcou osobou väčšinou pretrváva až do dospelosti a ovplyvňuje všetky ďalšie vzťahy, ktoré človek nadviaže.

Príkladom existujúcej vzťahovej väzby sú opäť signály dieťaťa: vyhľadávanie vzťahovej osoby, jej privolávanie, plač, krik, nasledovanie, privinutie sa a protest pri odlúčení. Ak sú naplnené fyziologické potreby dieťaťa, neinterferuje hlad, choroba, neznáme prostredie, cudzí ľudia, aktivuje sa u dieťaťa exploračný a hravý systém, počas ktorého slobodne skúma okolie. Pri stresových podnetoch, bolesti, chorobe, cudzích ľuďoch, sa naopak aktivuje pripútavacie správanie.

Existujú 4 typy vzťahovej väzby. Delia sa na **istú a neistú väzbu**. **Bezpečná vzťahová väzba** je istá, zdravá väzba medzi dieťaťom a jeho dôvernou osobou, väčšinou matkou. Ďalšie 3 typy sú neisté: **úzkostne-ambivalentná, úzkostne-vyhýbavá a dezorganizovaná väzba**. Túto typológiu vypracovala Mary Ainsworthová a jej žiacka Mainová. Prvé tri typy sa nazývajú aj organizované, pretože dieťa sa s nimi naučí vysporiadať. Posledný typ je dezorganizovaná väzba, ktorá je nefunkčná najmä z dôvodu, že dôverná osoba pre dieťa nepredstavuje bezpečie, ale práve naopak, ohrozuje ho.

Bezpečná vzťahová väzba

- Pre vznik bezpečnej vzťahovej väzby musí primárna opatrujúca osoba spĺňať dve hlavné požiadavky: **stálosť a spoľahlivosť**. Stálosť znamená, že o dieťa sa stará vždy jedna a tá istá osoba, na ktorú sa dieťa môže naviazať. Spoľahlivosť znamená, že sa o dieťa stará stále rovnakým spôsobom a na jeho signály reaguje vždy rovnako. Ak dieťa plače, zakaždým ho príde utíšiť a upokojiť. Deti s bezpečnou vzťahovou väzbou bývajú zvyčajne veselé, kooperatívne, kreatívne, obľúbené, schopné prispôbiť sa. (HAŠTO, 2005)
- Dôležitosť bezpečnej vzťahovej väzby sa pripisuje dvom hlavným bodom: **emocionálnej stabilite a exploračnému správaniu**. Deti, ktoré sú bezpečne

pripútané svojej primárnej osobe a majú naplnené svoje biologické a duševné potreby sú schopné bezpečne preskúmavať svet.

- Keď dieťa prechádza stresovou situáciou a pociťuje úzkosť, je preň kľúčové môcť sa spoľahnúť na svoju vzťahovú osobu. Svojou **vnímavosťou a jemnocitom** mu poskytuje bezpečnú základňu pre exploračné správanie a spoznávanie sveta ako bezpečného miesta. Jemnocit je dôležitý z hľadiska pravidelných a primeraných reakcií na signály, ktoré dieťa vysielá. Vzťahová osoba sa o dieťa nielen stará, ale ho aj upokojuje, utešuje a naplňa jeho emocionálne potreby.
- Výskum potvrdil, že bezpečná vzťahová väzba je predpokladom zdravého duševného vývinu dieťaťa. Správanie, vďaka ktorému sa dieťa bezpečnej pripúta k svojej dôvernej osobe počas prvých dvoch rokov jeho života, zohráva kľúčovú úlohu v **ochrane jeho duševného zdravia, zdravého emocionálneho vývinu, priaznivo pôsobí na rozvoj inteligencie a vedie k jeho samostatnosti, odolnosti, stavia základy pre jeho empatiu a vplýva na rozvoj jeho ďalších vzťahov.** (HAŠTO, 2005)

Patogénne správanie vzťahových osôb, ktoré vedie k vzniku neistej vzťahovej väzby

John Bowlby definuje typy patogénneho rodičovského správania, ktoré vedú k narušenej vzťahovej väzbe, spúšťajú nízku toleranciu pre odpútavanie, vyvolávajú neustálu úzkosť a obavy v dieťati, že by mohlo o svoju vzťahovú osobu prísť.

- rodič nereaguje na signály dieťaťa, ktorými ho k sebe privoláva a požaduje opatrovateľské správanie
- obrátenie úlohy rodič a dieťa, tzv. parentifikácia
- odmietavý prístup k dieťaťu
- prerušovanie vzťahu medzi dieťaťom a rodičom pobytmi v nemocnici alebo ústave
- vyhrážanie sa dieťaťu, že ho rodičia prestanú mať radi, ak niečo neurobí
- vyhrážanie sa opustením rodiny, dieťaťa alebo partnera
- zastrasovanie dieťaťa, že jeho správanie spôsobí rodičovi ochorenie alebo smrť
- nespracované rodičovské traumy, ktoré ovplyvňujú ich správanie
- fyzické alebo psychické týranie dieťaťa

- zámerne spôsobovaná bolesť a vyvolávaná úzkosť v dieťati, používaná ako donucovací prostriedok
- vzťahová osoba oneskorene alebo neprimerane reaguje na signály vysielané dieťaťom
- vzťahová osoba nerešpektuje správanie a potreby dieťaťa, napríklad mu berie veci, s ktorými sa hrá a núti hrať sa spôsobom, akým mu on povie a s hračkami, ktoré mu ona zvolí
- neprítomnosť vzťahovej osoby, jej telesné alebo duševné ochorenie, jej smrť

Neistá úzkostne-ambivalentná väzba

Jej hlavným znakom je **nestálosť**. Je to neistý typ väzby, pri ktorom matka raz reaguje na plač dieťaťa upokojovaním a inokedy nevšímavosťou alebo hnevom. Dieťa má tým pádom strach z odlúčenia, neustále chce byť v jej prítomnosti a len zriedkavo sa rozhodne skúmať okolie. Deti s úzkostne-ambivalentnou väzbou sa javia okoliu ako napäté, impulzívne, s malou frustračnou toleranciou alebo ako pasívne a bezmocné. V batolivom veku sa neisto ambivalentne deti prejavujú zvýšenou úzkosťou a plačlivosťou. V predškolskom a školskom veku sa znižuje ich vytrvalosť, flexibilita, zaostáva rečový vývin, pôsobia pasívne a bezmocne. V konfliktných situáciách sa prejavujú verbálnou agresiou. Neskôr chcú nadviazať priateľstvá, ale ich uzavretosť a úzkosť im to sťažuje.

Neistá úzkostne-vyhýbavá väzba

Úzkostne-vyhýbavá väzba je následkom **odmietania** zo strany dôvernej osoby. Dieťa bolo často odmietané, zanedbávané, týrané, či dokonca opustené alebo umiestnené v detskom domove. John Bowlby zo svojich terapeutických skúseností tvrdí, že takýto typ väzby mnohokrát predurčuje dieťa pre delikventné alebo nutkavé správanie, disociačnú poruchu identity, a iné poruchy správania. Deti s úzkostne-vyhýbavou väzbou majú izolované afekty, sú hostilné, majú antisociálne prvky v správaní a veľmi bažia po sebauplatnení. (HAŠTO, 2005) V batolivom veku sa neisto vyhýbavé deti prejavujú hnevom až agresiou, neskôr sa u nich objavujú psychosomatické ochorenia, bolesti brucha, hlavy, problémy s príjmom potravy, poruchy spánku. Pocity spojené s odlúčením a odmietaním skrývajú za predstieranú nezávislosť a samostatnosť, často sa u nich prejavuje antisociálne správanie a závislosti.

Neistá dezorganizovaná väzba

Tento typ väzby vzniká, ak dôverná osoba ohrozuje dieťa. Dieťa môže byť fyzicky alebo psychicky týrané, a preto nevie, ako má na osobu, ktorá je jeho opatrovníkom, reagovať. Takisto to však môže byť dieťa, ktorého vzťahová osoba trpí napríklad duševnou poruchou, alebo máva nepredvídateľné záchvaty hnevu a mätúce výbuchy zlosti. Kým v predošlých dvoch neistých väzbách dieťa nedostáva to, čo potrebuje, v dezorganizovanej väzbe je dieťa priamo ohrozené. Rovnaký typ dezorganizovanej väzby však zažívajú aj deti, ktoré nie sú priamo týrané, ale vidia, ako je týraná ich matka. Keďže jej nevedia pomôcť a vnímajú, že na živote je ohrozená ich opatrovníka osoba, nedokáže pre ne predstavovať bezpečnú základňu. Deti v spoločnosti vzťahovej osoby nenachádzajú útočisko a bezpečie. Naučili sa, že im nikto nepomôže a nemôžu sa na nikoho spoľahnúť. So svojím strachom sú aj v prítomnosti inej osoby samé. Neskoršie sa snažia rodičmi manipulovať a mať všetko pod kontrolou. Dezorganizovaná vzťahová väzba v detstve vedie k poruchám správania, ktoré pretrvávajú a vyhrcoje sa v období adolescentné a v dospelosti. Osoby prejavujú delikventné správanie (MIKUŠOVÁ, 2023).

Test pripútania

Vzťahová väzba sa testuje na deťoch medzi 12. až 19. mesiacom života. Dieťa so vzťahovou osobou, najčastejšie s matkou, príde do neznámej miestnosti s hračkami. Po pár minútach príde do miestnosti aj priateľská cudzia osoba. Matka na chvíľku opustí miestnosť s tým, že potrebuje ísť niečo vziať. Cudzia osoba medzitým presmerovaná pozornosť dieťaťa k hračkam a snaží sa ho zabaviť. V rámci testu sa sleduje reakcia dieťaťa na odchod matky a následný príchod. Deti s rozličným typom vzťahovej väzby reagujú na danú situáciu odlišne.

Tab. Typy a znaky vzťahových väzieb. (HAŠTO, 2005)

Typ vzťahovej väzby	Bezpečná	Neistá ambivalentná	Neistá vyhýbavá	Dezorganizovaná
Odchod matky	Dieťa protestuje proti odchodu matky, plače,	Dieťa neprimerane plače za matkou, vrcholí u neho	Dieťa voči odchodu matky málo alebo vôbec neprotestuje.	Dieťa prejavuje rozporuplné správanie, sprevádzané

	kričí, volá na ňu.	panika, úzkosť, plač a krik.		stereotypnými pohybmi.
Návrat matky	Dieťa sa rozbehne uvítať matku, teší sa z jej prítomnosti, postupne pokračuje v hre.	Dieťa sa neupokojí, začne na matke lipnúť, prejavuje sa vystrašene až agresívne, neprejaví exploračné správanie.	Dieťa návrat matky naoko alebo skutočne ignoruje, neprivíta ju, odvracia sa od nej, nevyhľadá s ňou telesný kontakt.	Pokračuje rozporuplné správanie, sprevádzané tikmi alebo stereotypnými pohybmi či rečou.

Transgeneračný prenos vzťahovej väzby

Psychoterapeut a psychiater Jozef Hašto vo svojej publikácii *Vzťahová väzba: Ku koreňom lásky a úzkosti* hovorí, že existuje **priama korelácia medzi vzťahovou väzbou rodičov a neskoršou vzťahovou väzbou dieťaťa**. Ak mali rodičia bezpečnú vzťahovú väzbu so svojim opatrovníkom, pravdepodobne budú schopní nadviazať bezpečnú väzbu aj so svojim dieťaťom. Ak mali rodičia neistú vzťahovú väzbu, budú s ťažkosťami reagovať na potreby dieťaťa a pravdepodobne aj s ním nadviažu nekstetyo väzby. Ak však rodičia podstúpili terapiu alebo ich neskoršie vzťahy boli bezpečne naviazané a vyrovnali sa s minulosťou, sú schopní aj oni nadviazať s dieťaťom bezpečnú vzťahovú väzbu.

Mnohokrát sa rodičia a deti zacyklija v každodennom kolobehu správania a to im znemožňuje nájsť východisko z neistej väzby. Deti, ktoré sú **bezpečne naviazané pôsobia ako menej náročné na starostlivosť a opateru, keďže nepocitujú strach z opustenia, nelipnú na rodičovi a odvážia sa preskúmať okolie**. Takéto deti následne dostávajú viac pozitívnej pozornosti a náklonnosti a to ich naďalej povzbudzuje v pozitívnom a exploračnom správaní. Naopak, deti s neistou ambivalentnou väzbou sú **plačlivejšie, úzkostné a lipnú na rodičovi, a ten ich od seba odháňa. Odmietanie spôsobuje ešte väčší stres a pripútanie**. Deti s neistou vyhýbavou väzbou pôsobia ako nezávislé a samostatné, avšak často tyranizujú iné deti alebo zvieratá. Hašto tvrdí, že negatívne vzorce správania je schopné čiastočne alebo úplne

zmeniť, ak rodič zmení svoje správanie, absolvuje psychoterapiu alebo sa upokojí stabilizovaním jeho nepriaznivej životnej situácie(HAŠTO in: MIKUŠOVÁ, 2023).

Tab. Typy vzťahovej väzby v dospelosti (HAŠTO, 2005)

Typ vzťahovej väzby v dospelosti	Slobodná	Neistá zapletená	Neistá dištancovaná	Neistá nevyriešené traumy
	Vyrovnanie s minulosťou, schopnosť rozprávať o zážitkoch a väzbách z minulosti	Často si odporujúce popisy vzťahov s rodičmi	Nepovažujú za priveľmi dôležité emocionálne väzby, idealizujú rodičov bez konkrétnych príkladov	Nezrozumiteľnosť a nejasnosť spomienok, rozpor medzi pocitmi, nespracované straty a traumy, problém rozlíšiť skutočnosť a fantáziu

17 Antiopresívne prístupy. Vymedzenie pojmov opresia, diskriminácia, AOP, antidiskriminácia, pozitívna diskriminácia. P. Freire a jeho pedagogika oslobodenia. Dôležité princípy v AOP a úlohy sociálneho pracovníka.

Antiopresívny prístup je prístup v psychologickej starostlivosti a terapii, alebo aj v sociálnej práci, ktorý sa zameriava na posilnenie individuálnej zodpovednosti a sebestačnosti klienta. Tento prístup sa líši od tradičných foriem terapie, ktoré sa zameriavajú na identifikáciu a riešenie problémov, ktoré môžu viesť k depresii alebo úzkosti.

Antiopresívny prístup sa zameriava na využitie pozitívnych zdrojov a zručností jednotlivca na zlepšenie jeho stavu. Tento prístup vychádza z predpokladu, že každý jednotlivec má zdroje, ktoré mu môžu pomôcť prekonať ťažkosti, a že terapia by mala pomôcť pri posilňovaní týchto zdrojov.

Kľúčové prvky antiopresívneho prístupu zahŕňajú posilňovanie samostatnosti a sebadôvery klienta, podporu jeho autonómie, pozitívne zameranie na jeho silné stránky a zdroje, a vytváranie pozitívnych vzťahov medzi terapeutom a pacientom. Cieľom je pomôcť pacientovi prekonať ťažkosti a rozvíjať jeho potenciál, namiesto toho, aby sa zameriavali na jeho problémy a obmedzenia.

Antiopresívny prístup reaguje na systémové znevýhodňovanie jednotlivcov alebo skupín prostredníctvom analýzy zdrojov, foriem útlaku a intervenciou, ktorá usiluje o zmenu ich situácie a statusu. Opiera sa pritom o koncept ľudských práv a spravodlivosti. súvisel s potrebou niektorých západných krajín čeliť problémom, ktorý súvisel s pobytom „gastarbeiterov“ alebo utečencom.

Väčšina autorov zastávajúcich AOP sa zaoberá útlakom, ku ktorému dochádza medzi kategóriami ľudí, napr. opresia mužov voči ženám (*genderový prístup*), jednej kultúry voči druhej (*etnocentrizmus*), medzi generáciami (*ageizmus*), zdravých ľudí voči postihnutým a pod.

Autori **Denney, Guld a Jenkins** rozlíšili niekoľko typov AOP:

- **asimilačný prístup** – vychádza z predpokladu, že migranti prichádzajú do novej krajiny, prijímú kultúru a životný štýl väčšinovej spoločnosti,

- **liberálny pluralizmus** – zdôrazňuje princíp rovných príležitostí. Zástancovia sa usilujú, aby sa voči všetkým ľuďom uplatňovali rovnaké zásady rozhodovania, ale so zvláštnym zreteľom k podmienkam znevýhodnených skupín.
- **kultúrny pluralizmus** – vychádza z predpokladu, že v rôznych spoločnostiach môžu koexistovať rôzne etnické skupiny. Každá z týchto skupín si vo väčšej alebo menšej miere môže zachovať svoje kultúrne charakteristiky.
- **štrukturalizmus** – vychádza z faktu, že v spoločnosti západného typu majú jednotlivé skupiny rôzne postavenie. Býva to tradične aplikované na postavení sociálnych tried.
- **menšinové prístupy – minority** – prístupy doporučujú zahrnúť do tvorby sociálnych a iných služieb verejnosti perspektívy minorít (zvlášť etnických) (MÁTEL a kol., 2015).
-

Opresia – Z etymologického hľadiska výraz „opresia“ pochádza z latinského *oppressio*, kde označuje potláčanie, potlačenie alebo útlak (odtiaľ aj angličtina užíva *oppressed* na ľudí, ktorí sú utláčaní alebo utlačovaní).

Diskriminácia - je také konanie, keď sa v tej istej situácii zaobchádza s jedným človekom (skupinou ľudí, organizáciou, krajinou, skupinou krajín) inak než s iným človekom (skupinou ľudí, organizáciou, krajinou, skupinou krajín) na základe jeho odlišnosti napr. rasového alebo etnického pôvodu, vierovyznania, veku, rodu, pohlavia alebo sexuálnej orientácie, pričom rozhodovanie o tom, či došlo alebo nedošlo ku diskriminácii, sa uskutočňuje na základe toho, či existuje príčinná súvislosť medzi znevýhodnením a použitím kritéria pre rozlišovanie.

Diskriminácia je v moderných demokratických spoločnostiach považovaná za neprípustnú a minimálne jej vyššie vymedzené formy sú v súčasnosti zakazované zákonmi a medzinárodnými zmluvami.

Antidiskriminácia- Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z akéhokoľvek dôvodu, vo výkone práv a povinností v súlade s dobrými mravmi, ako aj v prijímaní opatrení na ochranu pred diskrimináciou, ak je možné prijatie takýchto opatrení požadovať vzhľadom na konkrétne okolnosti a na možnosti osoby, ktorá má povinnosť túto zásadu dodržiavať. Diskriminácia je priama diskriminácia, nepriama diskriminácia, obťažovanie a neoprávnený postih; diskriminácia je aj pokyn na diskrimináciu a nabádanie na diskrimináciu. (Antidiskriminačný zákon 365/2004)

Pozitívna diskriminácia je zvýhodňovanie diskriminovaných alebo zvýhodňovanie znevýhodnených. Príkladom by mohol byť predpis o určitých výhodách garantovaných invalidom pri hľadaní si práce.

Pozitívna diskriminácia býva vnímaná kontroverzne, podľa niektorých názorov prináša viac škody než úžitku. Jej kritici tvrdia, že afirmatívna akcia v skutočnosti:

- oslabuje vôľu menšín ku skutočnej zmene svojho postavenia,
- vychováva novú generáciu v presvedčení, že dostane všetko bez práce,
- naznačuje, že príslušníci menšín sú menejcenní, lebo nie sú schopní vyhovieť bežným požiadavkám spoločnosti.

Paulo Freire a jeho pedagogika oslobodenia

Pedagogika oslobodenia je teória vzdelávania a pedagogiky vyvinutá brazílskym pedagógom Paulo Freireom. Freire sa snažil zlepšiť vzdelávanie a životy ľudí v chudobných komunitách Brazílie. Jeho teória sa zameriava na podporu kritickej mysle a oslobodenie jednotlivcov a komunít z chudoby, sociálnej nerovnosti a opresie.

Podľa Freirea (FREIRE, 2017) by vzdelávanie malo byť procesom spoločného učenia sa a reflektovania, v ktorom učiteľ a študent sú rovnocennými partnermi a spolupracovníkmi. Tento proces má pomôcť študentom rozvíjať kritickejšie myslenie a schopnosť analyzovať spoločenské a politické problémy.

Freire veril, že vzdelávanie by malo byť relevantné pre skúsenosti a záujmy študentov a malo by byť založené na ich živote a kultúre. Taktiež zdôrazňoval dôležitosť vytvárania inkluzívnych a demokratických vzdelávacích prostredí, kde súčinnosť a spolupráca sú kľúčové (FREIRE, 2017).

Freireova pedagogika oslobodenia má široký vplyv na vzdelávanie a spoločenskú teóriu a bola aplikovaná v mnohých krajinách po celom svete. Freire veril, že vytvorenie spravodlivejšieho a oslobodeného sveta vyžaduje nielen politické zmeny, ale aj zmeny v spôsobe, akým vzdelávame a učíme sa.

Riešením bolo podľa neho vzdelávanie ako demokratické praktizovanie slobody, ktorá spočíva v aktívnom použití metódy založenej na dialógu. Tento dialóg je podľa jeho názoru proces, ktorý dáva hodnotu ľudskému životu. Chcel pomôcť nasmerovať vývoj k demokracii.

Cestu z útlaku vidí Freire v **zmocňovaní** ľudí, aby boli schopní prijať vlastnú sociálnu a politickú zodpovednosť. Kľúčovou úlohou je preto vzdelávať ľudí k demokratickému a kritickému mysleniu.

Prvky metódy:

1. Dialóg

- dialóg podporuje komunikáciu na rozdiel od antidialógu
- potrebujeme pedagogiku komunikácie, aby sme premožli antidialóg, v ktorom chýba láska a kritický úsudok
- dialóg chápe Freire ako vzťah založený na sympatii, v ktorom prevláda láska, nádej, viera, dôvera a kritický úsudok
- dialogická činnosť vedie k soc. a politickej zodpovednosti človeka
- dialóg je výzva nadvláde
- pri vzdelávaní sa vychovávateľ zaväzuje, že bude konštruovať poznanie so svojim žiakom v permanentnom dialógu

2. Zakotvenie v realite

- druhou charakteristikou je zakotvenie v realite
- ide o pedagogiku, ktorá je situovaná v konkrétne, v zdravom rozume a v každodennom živote žiakov
- ide o vytvorenie vzťahu medzi vedeckým poznaním a poznaním každodenného zdravého rozumu

3. Tvorba svojej vlastnej kultúry

- pojem alfabetizovať - prehľbovať u ľudí vedomie ich kultúry a nutnej účasti každého človeka na demokratickom a kolektívnom vytváraní kultúry a histórie
- alfabetizovať sám seba znamená získať jazyk, ktorý má pre mňa zmysel
- úlohou učiteľa je nachádzať a znázorňovať typické situácie patriace ku každodennému životu žiakov, ktoré medzi týmito žiakmi vyvolajú významnú debatu – tento postup nazývame kodifikácia
- takáto debata sa odohráva v krúžku kultúrnych diskusií a interpretácie z nej plynúce sú dekodifikované
- pracujúci človek je teda aktívnym činiteľom vo svojom učení

- úlohou vychovávateľa je viesť dialóg, predkladať konkrétne príklady a navrhovať nástroje, pomocou ktorých sa jedinec utvára, učí a hovorí o svojom vlastnom svete

4. Výchova ku kritickému mysleniu

- žiak si uvedomí problémy spoločnosti, v ktorej žije
- táto problematizácia musí byť kritická a musí sa týkať skúsenosti, ktorá je žiakovi vlastná
- žiak si musí uvedomiť hodnoty, ktoré interiorizoval
- musí vládnucu ideológiu demystifikovať, oslobodiť sa od hodnôt vládnucej triedy a vytvoriť si „obdivný“ pohľad na vlastnú kultúru

5. Výcvik pre sociálnu intervenciu

- vzdelávať znamená žiaka istým spôsobom nasmerovať
- ide o to dať mu také vzdelanie, ktorá mu umožní byť soc. aktérom
- sloboda je (Freire) vo svojej podstate soc. hodnotou, nemôže byť obmedzovaná na individuálne vedomie
- Freire navrhuje teóriu vzdelávania, ktorá je v samotnom základe prepojená so soc. praxou
- predstavuje vzdelávanie ako ohnisko kultúrnej revolúcie

Pedagogika oslobodenia aplikovaná v sociálnej práci znamená, že úlohou sociálneho pracovníka je pomôcť klientom, aby mohli byť sociálnymi aktérmi, ktorí jedajú v slobodnej zodpovednosti za seba aj ostatných. Proces má klientom pomôcť oslobodiť sa od nadvlády vládnuccich tried, aby mohli nadobudnúť väčšiu moc nad vlastnými životmi. Moc však nemá byť odovzdávaná, ale utváraná v rámci praxe (FREIRE, 2017).

Princípy AOP a úlohy sociálneho pracovníka:

Pri antiopresívnom prístupe vstupujú do procesu práce s klientmi viaceré nasledujúce princípy a postupy. Niektoré z nich sa v kontexte s aktuálnymi skúsenosťami a situáciou javia ako menej vhodné a nahrádzajú sa novšími prístupmi.

- **Asimilácia** – využívaná vzhľadom na migráciu a nedostatočnú akulturáciu migrantov. Sociálny pracovník sa klientovi snaží napomôcť zvládať rôzne stupne akulturácie, snaží

sa porozumieť jeho kultúrnemu zázemiu a pomáha mu rozvinúť zručnosti potrebné novom prostredí.

- **Kultúrny pluralizmus** – každá (etnická, kultúrna) skupina vo väčšej či menšej miere zachováva kultúrne charakteristiky. Tie by mali byť pozitívne oceňované a posilňované. Tento prístup vedie k politike *multikulturalizmu*, ktorá podporuje šírenie poznania rôznych kultúr.
- **Štrukturalizmus** – tradične býva aplikovaný na postavenie sociálnych tried, ale v súčasnosti aj na ďalšie kultúrne a sociálne charakteristiky, napr. gender.
- **Perspektívy minoritných skupín** – zdôrazňujú nutnosť zahrnúť do tvorby rôznych služieb a ich praxe aj perspektívy všetkých minorít (nielen jednej vybranej).
- **Dôraz na posudzovanie (assessment) s citlivosťou na diskrimináciu a opresiu** – v partnerskom procese, s ohľadom na možnosť pôsobenia diskriminujúcich a opresívnych faktorov.
- **Dôraz na zmocňovanie (empowerment)** – pomáha klientom osvojiť si také zručnosti, ktoré im pomôžu zvládnuť podmienky, v ktorých žijú. Klient je sprevádzaný k tomu, aby rozlišoval podmienky, ktoré môže aktívne zmeniť sám od tých, ktorým sa má prispôbiť. V rámci AOP je klient zmocňovaný používať legitímne prostriedky voči diskriminácii, opresii a zmenám štrukturálnych nerovností (MATEL a kol., 2015).

Sociálny pracovník musí byť schopný brať do úvahy také faktory ako rasa, etnicita, národnosť, rod, vek, postihnutie, sexuálnu orientáciu atď., ako aj ich význam v klientovej situácii.

18 Systémové teórie. Predstavitelia kľúčových konceptov a pojmov (systém, systémový prístup). General system theory. Princípy systémové prístupu, aplikovanie systémovej teórie na rodinnú terapiu a sociálnu prácu s rodinou.

Systémový prístup

je metodologický smer vo vede, ktorý si kladie ako hlavnú úlohu vypracúvať metódy skúmania a konštruovania zložito organizovaných objektov - systémov rozličných typov a tried. Zároveň je spôsob myslenia, resp. riešenia problémov, pri ktorom sa javy chápu komplexne v ich vnútorných a vonkajších súvislostiach.

Teória systémov interdisciplinárne študuje systémy.

Systém

Systém je súbor vzájomne prepojených častí alebo komponentov, ktoré spolupracujú na dosiahnutie určitého cieľa alebo poskytnutia určitej funkcionality. Systém môže byť fyzický alebo abstraktný a môže byť pozorovaný ako celok s vlastnými vlastnosťami a chovaním, ktoré vznikajú z interakcií jeho častí. Systémy môžu byť nájdené v mnohých oblastiach, ako napríklad v priemysle, informatike, ekológii, biológii, sociológii a ďalších. Správne navrhnutý systém má potenciál byť efektívny, efektívny a spoľahlivý v plnení svojho účelu. Je súbor navzájom závislých elementov, ktoré sú vo vzájomnej interakcii. Každý systém je ohraničený priestorom a časom, ovplyvňovaným prostredím, definovaným svojou štruktúrou a účelom a vyjadrený prostredníctvom svojho fungovania. Systém môže byť viac ako súčet jeho častí, ak vyjadruje synergiu alebo mimoriadne správanie.

Zmena jednej časti systému môže mať vplyv na ostatné časti alebo na celý systém. Je možné predvídať tieto zmeny vo vzorcoch správania. V prípade systémov, ktoré sa učia a adaptujú, závisí rast a stupeň adaptácie od toho, ako dobre je systém zapojený do svojho prostredia. Niektoré systémy podporujú iné systémy a udržiavajú druhý systém, aby sa zabránilo zlyhaniu. Cieľom teórie systémov je modelovať dynamiku, obmedzenia, podmienky systému a objasniť princípy (napríklad účel, opatrenie, metódy, nástroje), ktoré možno rozlíšiť a aplikovať na iné systémy na všetkých úrovniach vnorenia a v širokom rozsahu. rozsah polí na dosiahnutie optimalizovanej ekvivalencie.

Všeobecná teória systémov (General Systems Theory) bola vyvinutá rakúskym biológom a filozofom **Ludwigom von Bertalanffym** v 40. rokoch 20. storočia (MÁTEL a kol., 2015). Táto teória bola prvýkrát predstavená ako nová veda, ktorá sa zaoberá všetkými druhmi systémov, ktoré sa vyskytujú v prírode, spoločnosti a technike.

Podľa Bertalanffyho všeobecná teória systémov študuje vlastnosti, ktoré sa prejavujú v systémoch a ktoré nie sú vlastnosťami jednotlivých častí systému, ale sú vyprodukované iba ich vzájomným vzťahom a organizáciou. Tieto vlastnosti sú prenášané z jednej úrovne organizácie na druhú a sú kľúčové pre chápanie funkcionality systému ako celku.

Podľa všeobecnej teórie systémov môžu byť systémy rôznych typov kategorizované na základe ich spoločných vlastností a pravidiel, ktoré riadia ich fungovanie. Tieto pravidlá a vlastnosti sú aplikovateľné na systémy v rôznych oblastiach, ako sú napríklad biológia, fyzika, sociológia, ekonomika alebo informačné technológie.

Všeobecná teória systémov tiež tvrdí, že systémy sú otvorené a interagujú s prostredím okolo seba. Týmto spôsobom sú systémy schopné meniť svoju štruktúru a správanie na základe informácií a vplyvov z vonkajšieho sveta.

Všeobecná teória systémov sa stala vplyvnou metodológiou pre široké spektrum vedeckých disciplín, pretože poskytuje spoločnú základňu na chápanie systémov ako celkov a na modelovanie ich interakcií a vlastností.

Systémová teória učí, že skúmané javy sú chápané celistvo vo vnútorných a vonkajších súvislostiach. Systém sa chápe ako celok, zoskupenie a zjednotenie

V spoločnosti sa toto ponímanie vyskytuje oddávna, rozvoj dosiahlo v 18. storočí (autori **Durkheim, Parsons, Luhmann, Bertalanffy**, neskôr **Pinkus, Mihanová**) (MÁTEL a kol., 2015)

Systémová teória je koncept vhodný pre zdôvodnenie a analýzu rozporuplného vývoja v sociálnom sektore a slúži pre určenie funkcií sociálnej práce.

Sociálne systémy sú napríklad rodina, škola, obec, skupina, organizácia, komunita, názor, celý svet.

Delíme ich na mikrosystémy a makrosystémy

Ľuďom môžu pomôcť 3 druhy systémov

- Neformálne alebo prirodzené systémy pomoci: rodina, priatelia, susedia, spolupracovníci
- Formálne: členské spolky, asociácie podporujúce záujmy členov
- Spoločenské: školy, nemocnice, programy sociálneho zabezpečenia atď.

Systémová terapia a rodina

Systémová terapia je psychoterapeutická technika, ktorá sa zameriava na liečbu vzťahov a rodinných systémov.

Systémová terapia je typ terapie, ktorá zahŕňa všetky členmi určitého systému. Najčastejším príkladom systému je rodina, kde terapeuti pomáhajú všetkým členom tejto rodiny vykonať je ich problémy a rozumieť, ako každý jedinec ovplyvňuje tento systém. Systémová terapia je vedená systémom sedenie s terapeutom, ktorý rodine pomáha porozumieť jej problémom a vytvoriť plán, ktorý povedie k lepšie fungujúcemu domácomu prostrediu.

Cieľom systémovej terapie je podporovať zmeny v danom systéme. Keď zostaneme pri príklade rodiny, cieľom je pomôcť každému členovi rodiny lepšie komunikovať s ostatnými členmi rodiny a vytvoriť zmenu v ich vzájomných vzťahoch.

Terapeut môže pomôcť členom akéhokoľvek systému pomôcť vyrovnať sa so životnými zmenami, ktoré môžu mať vplyv na rodinnú jednotku. Môžu pomôcť rodine vyrovnať sa s chronickými ochoreniami, psychosomatickými poruchami, obdobiami separácia, smútku, vývoja rodiny, pracovným a školským stresom, ale aj ADHD, poruchami príjmu potravy, závislostí a mnohými ďalšími. Terapeut pomôže členom rodiny porozumieť jeden druhému počas obdobia stresu a spraviť vzťahy medzi členmi rodiny.

Typické sedenie bude ideálne zahŕňať všetkých členov systému a bude trvať zhruba hodinu a pol. Počas tejto doby sa bude terapeut pýtať na rôzne otázky, načúvať každému z členov rodiny, a pomôže rodine komunikovať. Vďaka týmto konverzácie začne rodina rozumieť a oceňovať ostatných členov rodiny, a, ideálne, pomôže vyriešiť ich nezhody (PINCUS, MINAHAN, 1973).

Existuje niekoľko rôznych typov systémových terapií, ktoré sa líšia svojím prístupom a cieľmi.

Rodinná terapia – zameriava sa na liečbu celej rodiny a vzťahov medzi jej členmi. Terapeut sa snaží identifikovať problémy v komunikácii a vzťahoch a pomôcť rodine nájsť spôsoby, ako ich vyriešiť.

Štrukturálna terapia – zameriava sa na štruktúru rodiny a vzťahy medzi jej členmi. Terapeut sa snaží identifikovať a napraviť nedostatky v tejto štruktúre s cieľom zlepšiť komunikáciu a riešiť problémy.

Systémová terapia jednotlivca – zameriava sa na jednotlivca a jeho vzťahy s ľuďmi okolo neho. Terapeut sa snaží pochopiť vzťahy a vplyvy, ktoré ovplyvňujú jednotlivca a pomáhajú mu nájsť spôsoby, ako vyriešiť problémy a zlepšiť komunikáciu.

Viacgeneračná terapia - zameriava sa na vzťahy medzi generáciami v rodine a na to, ako sa rodinné dedičstvo a vzťahy prejavujú v živote jednotlivca. Terapeut sa snaží pochopiť tieto vzťahy a pomôcť jednotlivcovi nájsť spôsoby, ako sa s nimi vyrovnáť.

Kontextuálna terapia - zameriava sa na vzťahy medzi jednotlivcami a ich vzťahy s prostredím, ako je práca, škola alebo komunita. Terapeut sa snaží pochopiť tieto vzťahy a pomôcť jednotlivcovi nájsť spôsoby, ako sa lepšie integrovať so svojím okolím a riešiť problémy.

Tieto typy systémových terapií sa môžu aplikovať samostatne alebo kombinovať v závislosti od potrieb pacienta a jeho rodiny.

19 Systemické teórie. Systemický prístup. Jednotlivé modely systemických teórií. Prezentovanie informácií o systéme (genogram, ekomapa). Techniky užívané v systemickej terapii.

V súčasnosti je **systemický prístup** jeden z hlavných trendov v humanitných vedách (v psychológii, psychoterapii, sociálnej práci, pedagogike, sociológii a pod.)

Je ucelenou a vedecky podloženou variantou pohľadu na človeka a spoločnosť, ktorá ponúka nové možnosti ako zaobchádzať so sociálnymi a psychosociálnymi javmi v ére postmodernej. Formoval sa v 2. polovici 20. storočia ako dôsledok postupujúcej zmeny paradigmy v prírodných a spoločenských vedách. Začal sa používať v 70. rokoch ako označenie špeciálnej psychoterapeutickej školy, nazývanej systemická a rodinná terapia.

Zmena paradigmy

V minulosti platilo, že ľudské poznanie je procesom objavovania akéhosi hotového sveta, ktorý skúma výskumník zvonka. Fyzika, astronómia a astrofyzika priniesli nové objavy, ktoré definitívne zmenili tento prístup. Kvantová fyzika zistila, že či sa častica prejavuje ako častica alebo vlnenie, **závisí od očakávania pozorovateľa**. Ukazuje sa dokonca, že častica sa môže zároveň vyskytovať na viacerých miestach. Proces poznávania sa teda po novom chápe nie ako niečo, čo je dané a pozoruje sa zvonka, ale pozorovateľ sa stáva účastníkom pozorovanej reality a už tým, že ju pozoruje, ju aj ovplyvňuje.

Aj neurobiologické výskumy ukazujú, že ľudské poznanie nie je žiadnym zobrazovaním (reprezentácia) akéhosi objektívneho vonkajšieho sveta, ale je autonómnym procesom priradovania významu a súvislostí vnútorným zmenám nervového systému.

Pozorovateľ, výskumník, sociálny pracovník je po novom súčasťou procesu pozorovania a ovplyvňuje jeho výsledky. Označenie "systemický" tiež odkazuje na poňatie sociálnej reality ako konštruktu pozorovateľa.

K hlavným metateoretickým princípom systemického prístupu patrí presvedčenie o tom, že neexistuje poznanie "nezávislé na poznávajúcom subjekte", ale iba poznanie "zúčastnených pozorovateľov", nejstuuje jedno univerzum, ale iba mnohé "verzie sveta", multiverzum, konštruované v ríši jazykových a rečových významov.

Súčasnú poznávanie po zmene paradigmy má dva základné atribúty:

- Je zásadne pluralitné

- Rozhodujúca je úloha jazyka, v ktorom si konštruujeme naše verzie sveta

Konstruktivizmus je paradigma vychádzajúca z faktu, že všetci ľudia si konštruujú svoju verziu skutočnosti, ktorá sa odvíja od ich osobných osudov a v závislosti na kultúrnych vzoroch, ktoré sú im blízke.

Hlavným prostriedkom konštrukcie sociálnej reality je **jazyk**. Ľudia majú tendenciu vnímať skutočnosť ako danú a „objektívnu“, nevnímajú jej vykonštruovanosť.

Klient sociálnej služby aj sociálny pracovník si konštruujú sociálnu realitu podľa svojich vlastných schém. Podľa konstruktivizmu najlepšie vysvetlí podstatu každého sociálneho javu (napr. aj sociálnej služby) preskúmanie konštrukcie.

Predstavitelia systemického prístupu

Kurt Ludewig systemickú terapiu postavil na radikálnom konstruktivizme (LUDEWIG, 2011).

Do Československa prvé informácie priniesol časopis KONTEXT v druhej polovici 80. Rokov Kurt Ludewig s kolegami z Institute für Systemische Studien, Hamburg, (ISS) opakovane prichádzali od roku 1990 a v spolupráci s Inštitútom pre systemické skúsenosť (ISZ) viedli prvý výcvik v systemickej terapii. Rad ďalších inštitútov sa k systemickej terapii hlásila: Inštitút systemických štúdií Hlavného mesta Prahy, Bethesda v Brne, liberecký LIRTAPS, GI systém so sídlom v Prahe.

Ludewigova systemická terapia je veľmi úzko prepojená s terapiou zameranou na riešenie z americkej školy **Steve de Shazera a Insoo Kim Berg**, ktorí tiež opakovane boli hosťami v Česku. Na ne sa orientujú napr. Dalet alebo Inštitút systemického koučovania.

Tom Andersen nórsky detský psychiater, je ďalší, kto ju v Česku učil. Je autorom reflektujúceho tímu, ktorý sa stal súčasťou procesu systemickej terapie (MÁTEL a kol., 2015).

Paralelne so systemickou terapiou sa rozvíja a vzájomne sa obohacujú aj naratívne prístupy.

Systemická terapia

vychádza zo systemického prístupu k veciam a javom. Systemická terapia nadväzuje na systémovú a rodinnú terapiu, ktorú rozvíja.

Je to je výrazne kognitívna, krátkodobá terapia, ktorá zameriava pozornosť na významy, ktoré sú pripisované, mobilizuje vlastné autosanačné schopnosti klienta. Terapeut sa nezameriava na problém vo vákuu, ale v jeho reláciách k sociálnemu kontextu. Snahou je do terapie zasahovať čo najmenej, a tým uviesť do chodu prirodzené liečebné zdroje klienta k prospešnej tvorbe novej reality. Terapia je najčastejšie individuálna, avšak možno vykonávať aj v páre či v skupine. Veľkú rolu tu hrá ochota, spolupráca a aktivita klienta.

Poradca/terapeut nie je expertom, ktorý priamo spôsobuje zmenu v klientovi, je však organizátorom špecifického vedenia rozhovoru, v ktorom môže zmenu podnecovať.

Systemický prístup umožňuje vďaka konštruktivistickému chápaniu nový pohľad na tradičné postupy poradenstva, psychoterapie a sociálnej práce. Rozvíja profesionalitu založenú na schopnosti viesť rozhovor s klientom tak, aby bol rešpektujúci, estetický a užitočný.

Systemická terapia aktivizuje osobné a sociálne zdroje klienta. Zameriava pomáhanie viac na prítomné možnosti, ako na analýzu životnej histórie. Sústreďuje sa na riešenie problémov, nenárokujúce si vypátranie ich príčin. Vyzdvihuje klientove silné stránky viac, než jeho zlyhania, či neúspechy. Skracuje terapeutický proces, prináša pomoc spravidla už po 3-5 terapeutických stretnutiach. Šetrí klientov čas a peniaze. Vyhýba sa manipulatívne pôsobeniu, rozvíja spoluprácu. Zdôrazňuje etické hodnoty a krásu profesie. Umožňuje terapeutovi lepšie si uvedomiť vlastné pracovné predpoklady, ako aj "predsudky". Originálnym spôsobom redefínuje základné pojmy, ako sú "klient", "problém", "terapia", "pomoc".

Jednotlivé modely systemických teórií

Systemická terapia je obecnější pojem, ktorý zahŕňa väčšie množstvo modelov a prístupov, ako sú :

- **Štruktúrálna rodinná terapia** – vyvinul ju rodinný terapeut Salvator MINUCHIN. Podľa neho patológia nespočíva len v správaní jednotlivých jedincov, ale vnútri rodinného systému. Pri práci s rodinami pomáha otázka, ako vyzerá vzťah medzi subsystémom rodičov a subsystémom detí a či sú hranice v rodine jasné alebo difúzne.

- **Viacgeneračný koncept** – prístup, ktorý okrem aktuálneho diania hľadá aj to, ako správanie, prežívanie alebo symptómy nadobúdajú zmysel, ak máme na zreteli odkaz predošlých generácií a pýtame sa, do akej miery bol naplnený, resp. naplniteľný.
- **Zážitkovo orientovaná rodinná terapia** spojená najmä s Virginiou SATIROVOU (1916 – 1988), často označovanou za „matku rodinnej terapie“. V dobe, keď sa pohľad na individuum a na terapeutický vzťah skôr zanedbával, poukázala na to, že sebahodnotenie osoby je nenahraditeľné pre kongruentnú komunikáciu, a preto dôverou naplnený terapeutický vzťah predstavuje podstatnú súčasť zmeny (SATIROVÁ, 2007).
- **Strategická rodinná terapia** je spojená s americkým terapeutom Jay HALEY (1923 – 2007). Rodina je chápaná ako kybernetický okruh pravidiel. Je to práve terapeut, ktorý podľa tohto modelu má iniciovať to, čo sa odohrá v priebehu terapie a má priamu zodpovednosť za zmenu. Dôležitá je jeho schopnosť odolať najrôznejším „zvádzaniam“ k zmätku a zachovať si takú pozíciu voči systému, ktorá umožňuje zostať čitateľným. V rámci tohto prístupu sa začalo s hľadaním jednoduchších riešení nepríjemných problémov cestou kreatívnych, mimoriadnych, dokonca „bláznivých“ úloh.
- **Systemicko-kybernetická rodinná terapia** („*Milánsky systémový prístup*“) Talianska psychiatrička Mara Selvini Palazzolli (1916-1999) spolu s kolegami predstavili model terapie rodín so schizofrénymi členmi, ktorého krátkosť postupu s dôrazom na efektívnosť odsunul do tieňa všetky metódy doposiaľ užívané v tejto oblasti. Rodina je chápaná ako systém riadený pravidlami, ktoré popisujú a ohraničujú herný priestor pre správanie jedincov. Pri poruchách tohto systému ide terapeutovi o to, aby dostal rodinnú hru, čo najrýchlejšie z rovnováhy, zmenil ju a vymenil pravidlá, ktorými je rodinná interakcia organizovaná.

Pre terapeuta má kľúčový význam, či sa mu podarí udržať mimo hru, lebo „ten, kto sa zapojí do hry, prehrá“ .

Spôsob práce Mary Selvini Palazzolli bol veľmi drastický, vychádzala z osobnosti ženy, plnej vedomia si svojich kompetencií, pri ktorých disciplína, technika a presnosť predstavovali dôležitejšiu kvalitu než empatia, vrúcnosť a kongruencia.

- **Krátka terapia orientovaná na riešenia** – počnúc prvou otázkou sa smeruje priamo k riešeniu v zmysle „reči o probléme vytvárajú problém, reči o riešení vytvárajú riešenie“. Podľa známej metafory o zámku vo dverách sa „klient snaží preskúmať, prečo je zámok vo dverách taký alebo onaký, a nie iný alebo prečo sa nedá otvoriť. Pritom by

však malo byť zrejme, že k riešeniu sa dá dostať pomocou kľúča, a nie pomocou zámku... Intervencia je adekvátne len v tom, že sa vynorí riešenie (MÁTEL a kol., 2015).

V systemickej terapii sa používajú na lepšie pochopenie vzťahov grafické znázornenia ako genogram a ekomapa.

Genogram

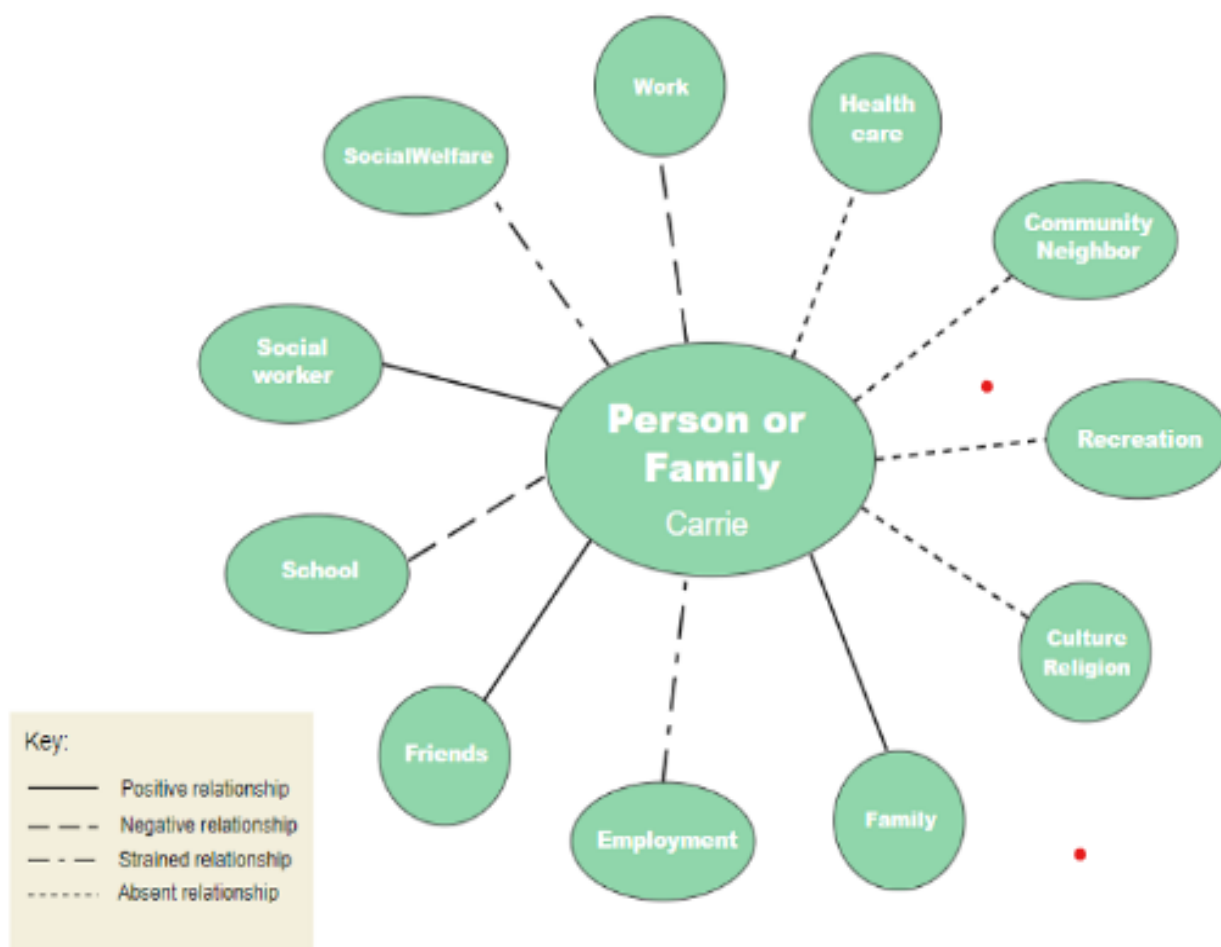
Je diagram, ktorý znázorňuje viacero generácií príbuzenstva jednotlivca (rodinný strom)

Ekomapa

je diagram, ktorý znázorňuje sociálne a osobné vzťahy jednotlivca (podporný systém, sociálny kapitál jednotlivca)

Obr. 2 Príklad ekomapy.

Zdroj: <https://www.google.com/search?q=cognitive+maps+in+imagery&oq=cognitive+map>

Sociálny pracovník pri systemickej terapii používa dve **základné techniky**:

1. Ponúkanie spolupráce („pomoc“):

„Povedz mi, v čom ti môžem byť nápomocný?“

Tento spôsob otvára sociálnemu pracovníkovi i klientovi možnosť spolupráce na vytvorenie pracovného kontraktu, ktorý obsahuje ciele, kroky, kritériá (dojednávanie, vzájomné vyjasňovanie, zlad'ovanie očakávaní oboch).

2. Preberanie starosti („kontrola“)

„Podľa názoru určitej osoby (môjho kolegu, sudcu, tvojej matky...) potrebuješ to a to zmeniť. Môžeme na tom spolupracovať?“

Klient má dve možnosti – prijať alebo odmietnuť. Odmietnutie vedie k zosilneniu aktivity sociálneho pracovníka, prijatie môže v budúcnosti prejsť do roviny spolupráce.

Systemické kritériá pre preberanie starostí sú: reflexia vlastnej voľby medzi ponúkaním spolupráce a preberaním starostí, ďalej transparentnosť a úžitok (MÁTEL a kol., 2015).

V západných krajinách sa systemický prístup intenzívne uplatňuje, lebo sa vyznačuje

krátkodobosťou a efektivitou.

20 Krátka terapia orientovaná na riešenia. Predstavitelia. Základné princípy. Zázračná otázka. Vybrané techniky.

Krátká terapia zameraná na riešenie (SFBT – Solution Focused Brief Therapy) **bola vyvinutá Steveom de Shazerom, Insoo Kim Berg-ovou a ich kolegami koncom 70-tych a v 80-tych rokoch 20. storočia v USA** ako reakcia na dovtedy prevládajúci medicínsky pohľad na ťažkosti klientov. Patrí medzi systemické prístupy v prevencii, poradenstve a psychoterapii, ktoré sa opierajú o filozofiu jazyka Ludwiga Wittgensteina a o sociálny konštrukcionizmus. Základný predpoklad je, že neexistuje objektívna pravda o živote človeka, nijaký univerzálny návod ako žiť. Ak by existoval, disponoval by ním klient, nie terapeut.

Krátká terapia orientovaná na riešenie (SFBT), je jedinečná v tom, že sa nezameriava na detailné analyzovanie problému, stanovenie diagnózy, ktorá by priamo určovala ďalší postup práce s klientom. Základným úsilím je citlivým a podnecujúcim pripájaním sa v jazyku na to, čo je pre človeka dôležité, pomáhať klientom pri konštruovaní dobre definovaných cieľov, pri mobilizovaní vlastných zdrojov a realizovaní žiaducej budúcnosti. Práve preto má SFBT potenciál pomôcť s ťažkosťou v kratšom čase a to spôsobom, ktorý robí klientov kompetentnými.

Prístup SFBT je užitočný všade tam, kde ľudia musia spolu vychádzať a kde je vo vzťahu k samému sebe a k sociálnemu prostrediu vnímaná potreba zmeny. Využívaný je v prípadoch pretrvávajúcich problémov v systémoch akými sú pár, rodina, tím, či spoločnosť, v ktorých bolo problémové fungovanie vytvárané a je v tom čase udržiavané. Využívať sa preto dá aj pri prevencii negatívnych fenoménov alebo ich korigovaní, ale aj ako základné východiská pri bežnom pracovnom či výukovom procese. Ustálili sa aplikovania SFBT na viaceré prostredia, napr. na riešenie orientované vzdelávanie či na riešenie orientovaný koučing.

Je vhodná pre predovšetkým sociálnych pracovníkov, ktorí pracujú s rodinami, v ktorých sa vyskytlo týranie, s problémovými mladými ľuďmi, alkoholikmi a narkomanmi, s bezdomovcami, i s obeťami sexuálneho násillia.

Insoo Kim Berg (1934 – 2007) vychádzala zo svojej praxe v tíme **Stevea de Shazera** (ktorého bola manželkou), ktorý vyvinul krátku terapiu zameranú na riešenia. Autorka mohla vďaka svojmu kórejskému pôvodu a americkému vzdelaniu spojiť západný a východný prístup k hľadaniu riešení problémov, s ktorými sa potýkali ich klienti. Pracovala ako lektorka mnohých

sociálnych zariadení v USA, Európe, na Ďalekom východe a v Austrálii. Kniha Posílení rodiny je českým prekladom jej titulu, ktorý bol špeciálne upravený pre potreby systému sociálnej starostlivosti vo Veľkej Británii. Má však čo naučiť aj našich sociálnych pracovníkov (BERG, 2013).

Krátka terapia zameraná na riešenia je geniálne jednoduchá. Terapeut nerozpítváva príčiny problémov svojho klienta, ale obracia cieľnú pozornosť na hľadanie riešení; zdôrazňuje malé zmeny a klientove ciele; hľadá spoločne s klientom jeho silné stránky a poukazuje na predchádzajúce úspechy, nie zlyhania. V tejto terapii sa „neopravuje to, čo nie je rozbité“ a terapeut vedie klienta k tomu, aby „robil viac toho, čo funguje“. S metódou, ktorá vedie k riešeniam za krátky čas, je spojených niekoľko nových techník, z ktorých je najznámejšia tzv. **zázračná otázka**.

Zázračná otázka je technika, ktorá zahŕňa stanovenie cieľa a hľadanie riešenia. Klientovi pomáha, aby si predstavil, v čom sa budú veci líšiť, až bude jeho problém vyriešený. Klientovi terapeut položí nasledujúcu otázku: „**Predpokladajme, že jednej noci nastane zázrak a problém, ktorý vás priviedol do našej starostlivosti, bude vyriešený. Lenže vy spíte a tak nevíete, že zázrak nastal. Čo myslíte, čo bude pre vás ráno znamením, že počas noci došlo k zázraku?**“ Tento „obraz zázraku“ je použiteľný pre zmapovanie toho, kam sa chce klient dostať, a pre hľadanie toho, čo je potrebné pre dosiahnutie tohto cieľa urobiť (BERG, 2013).

Na rozdiel od medicínskeho modelu, kde profesionál vystupuje ako expert, ktorý stanovuje diagnózu, ciele a postupy, ktoré má klient dodržiavať, terapia zameraná na riešenie sleduje **klientove ciele**. Keď si cieľ definuje klient sám a nie je mu vnútený pracovníkom, klient sa môže k jeho splneniu ľahšie zaviazat'.

Odhadujeme, že 50 – 80 % prípadov súvisí s problémami vzťahujúcimi sa k alkoholu alebo drogám. Preto musí každý sociálny pracovník dokázať kvalifikovane zhodnotiť, ako bráni klientova závislosť tomu, aby bol dobrým rodičom či partnerom. Dostupné dáta ukazujú, že najlepšie funguje individualizovaná pomoc. Mnoho štúdií potvrdzuje, že pri akomkoľvek probléme, zvlášť pri alkoholovej a drogovej závislosti, úspešnosť narastá, keď klienti spolupracujú na stanovení cieľov. Je dôležité zapojiť klienta do voľby cieľov, ktoré sú malé,

jasné, merateľné a realistické. Takisto je múdre pripraviť ho na to, že môže prísť relaps a naučiť ho, ako relapsu predchádzať, ako ho zvládať a kontrolovať, ako sa z neho zotaviť a vrátiť späť na dobrú cestu. Najväčším rizikom relapsu je klientov pocit zlyhania, ktorý môže byť demotivujúci a dokonca celý proces ochromiť. Klienti potrebujú pomoc s tým, aby rozpoznali, že relaps neznamena nutnosť začínať znovu, ale že ide o malé pokľznutie, z ktorého už poznajú rýchlu cestu späť na predchádzajúcu úroveň dosiahnutého úspechu. To, čo má klient nabadúce robiť inak a aké stratégie musí vyvinúť na zvládnutie svojich zraniteľných miest, ukáže detailná analýza zdôrazňujúca budúce kroky a nie rozoberajúca minulé chyby.

Čo môže pracovník podniknúť, ak klient hovorí o relapse?

1. Zistite, čím je tento relaps iný, než ten posledný. Akákoľvek malá, ale zreteľná odlišnosť stojí za pozornosť, aby klient mohol sledovať, že robí malé, ale zreteľné kroky.
2. Pýtajte sa, ako klient dokázal prestať tam, kde prestal? Ako vedel, že má skončiť po piatom pohárik? Čo robil, aby tam skončil?
3. Čo sa z tejto epizódy naučil pre budúcnosť?
4. Zistite, čo klient medzi relapsami robí takého, čo mu prospieva, a čoho by chcel robiť viac. Môže to byť: niečím sa zamestnať, cvičiť, jesť zdravo, byť výkonný.
5. Vymýšľajte spolu s klientom realistické stratégie pre abstinenciu v takých nebezpečných situáciách, akými sú oslavy narodenín, večierky, návštevy, dovolenky.
6. Priebežne venujte pozornosť zmenám jeho životného štýlu, priateľov, sociálnych skupín a kontaktov.
7. Venujte pozornosť širšiemu kontextu klientovho života a všímajte si „efekt vlnového šírenia“.
8. Podporujte klienta oceňovaním (aj malých úspechov), a povzbudzovaním.

21 Sociálne-ekologické teórie. Predstavitelia, koncept sociálneho fungovania. Life model. Sociálno-ekologické koncepty v sociálnej práci.

Sociálne-ekologické teórie

Sociálne - ekologické teórie sú teoretickými rámcami, ktoré sa zameriavajú na vzťahy medzi ľuďmi a prostredím a zdôrazňujú dôležitosť environmentálnej spravodlivosti a udržateľnosti. Tieto teórie vidia spoločnosť ako súčasť väčšieho ekologického systému, v ktorom sú ľudia a ich aktivita zapojené do širšieho ekologického kontextu.

Sociálne - ekologické teórie zdôrazňujú, že prostredie ovplyvňuje životné podmienky ľudí a ich spoločností, a zároveň, že ľudia ovplyvňujú prostredie a jeho životaschopnosť. Tieto teórie sa snažia preskúmať a pochopiť tieto vzťahy a predložiť riešenia, ktoré sú udržateľné a environmentálne spravodlivé.

V sociálnej práci majú sociálno ekologické teórie význam pretože poskytujú nový rámec pre chápanie spoločnosti a jej vzťahu k životnému prostrediu. Zohľadňujú potrebu spolupráce medzi rôznymi aktérmi (spoločenskými, environmentálnymi, hospodárskymi), ktorí sú zapojení do riešenia sociálnych a environmentálnych problémov. Taktiež zdôrazňujú potrebu participácie a demokratizácie procesov, ktoré ovplyvňujú životy ľudí a životné prostredie.

V sociálnej práci môžu sociálno ekologické teórie pomôcť pri navrhovaní a realizácii programov a politik, ktoré zohľadňujú vplyv sociálneho prostredia na životy ľudí a ich spoločností. Pomáhajú identifikovať faktory, ktoré prispievajú k nerovnostiam a sociálnym problémom, a ukazujú spôsoby, ako sa týmto problémom môže čeliť prostredníctvom udržateľných a environmentálne spravodlivých riešení. Sociálne - ekologické teórie tak môžu byť užitočným nástrojom pri podpore sociálneho rozvoja a zlepšení kvality života ľudí.

Podobne ako sa ekológia venuje otázkam interakcie organizmov a ich prostredia, táto teória sústreďuje svoju pozornosť na sociálne systémy a ich interakcie so sociálnym prostredím.

Zdroje sociálnej zmeny:

- prírodné prostredie (katastrofy, zmena klímy),
- vývoj populácie (negatívny demografický vývoj, imigrácia, emigrácia),

- vedecko-technický pokrok (priemyselná revolúcia 18 st.-parný stroj, industrializácia, urbanizácia, vznik modernej spoločnosti, IT revolúcia 20st. tzv. informačný vek, zmeny hodnôt, noriem a vzorov správania),
- kultúra (ideológie slúžiace na zotročenie-fašizmus, marxizmus alebo rozvoj-liberalizmus, konzervativizmus, difúzia kultúr vs. boj kultúr),
- súťaženie (konkurencia-boj, dosahovanie protichodných cieľov),
- konflikt v spoločnosti a spoločností medzi sebou (boj ideológií),
- sociálne hnutia (feministické, ekologické, mierové, hnutia za práva menších).

Vlastnú ekologickú perspektívu ako model individuálnej sociálnej práce predstavila americká profesorka sociálnej práce **Carel Germain** (1916 – 1995).

Hoci si klinickí sociálni pracovníci už dlho uvedomovali, že ľudia jestvujú v širšom a rozsiahlejšom sociálnom a psychologickom prostredí, do práce s klientom sa to premietalo minimálne.

Carel Germain bola významnou sociálnou pracovníčkou a teoretičkou, ktorá priniesla svoj vlastný prístup k sociálnej práci a sociálno-ekologickej teórii. Jej prínosy zahŕňajú nielen rozvoj nových teoretických rámcov, ale aj praktické aplikácie týchto rámcov v rôznych oblastiach sociálnej práce.

Germain sa zameriavala na koncept ekosystému a jeho význam pre sociálnu prácu. Podľa nej sociálna práca sa musí zamerať na interakcie medzi ľuďmi a ich prostredím, a na to, ako tieto interakcie ovplyvňujú kvalitu života a zdravie ľudí. Germainová zdôrazňovala, že zmeny v prostredí môžu mať veľký vplyv na sociálne podmienky a kvalitu života, a preto sa sociálna práca musí zamerať na udržateľnosť a environmentálnu spravodlivosť.

Germain rozvíjala koncept "eco-mapovania", ktorý slúži ako nástroj pre sociálnych pracovníkov na skúmanie interakcií medzi ľuďmi a ich prostredím. Eco-mapovanie sa zameriava na zobrazenie vzťahov a interakcií medzi ľuďmi, spoločenskými systémami a životným prostredím, a pomáha identifikovať faktory, ktoré ovplyvňujú životné podmienky a kvalitu života ľudí.

Germain takisto rozvíjala koncept "sociálneho kapitálu", ktorý opisuje súbor spoločenských zdrojov, ktoré ľudia môžu využiť na zlepšenie svojho života a podmienok v ich spoločenstve. Sociálny kapitál zahŕňa interakcie medzi ľuďmi a ich schopnosť spolupracovať, aby dosiahli

spoločné ciele. Tento koncept sa používa v sociálnej práci na podporu participácie a demokratizácie procesov, ktoré ovplyvňujú kvalitu života a sociálne podmienky v spoločenstvách.

Germain kritizovala prístupy zamerané výhradne na intrapsychické procesy klientov, preto navrhla novú perspektívu, pri ktorej použila biologickú metaforu ekológie (vzťah medzi živým organizmom a jeho prostredím).

Ekologická perspektíva podľa nej hlbšie približuje náhľad na ľudí s ich prostredím ako jednotný systém vnútri špecifického kultúrneho a historického kontextu.

Obom zložkám, osobe aj prostrediu, môžeme plnšie porozumieť len vzhľadom na ich vzájomný vzťah, v ktorom sa ustavične ovplyvňujú.

Prínosy Carel Germainovej do sociálno-ekologickej teórie sú významné, pretože jej koncepty a nástroje umožnili sociálnym pracovníkom pochopiť a riešiť zložité problémy v oblasti sociálneho prostredia a kvality života.

Sociálne - ekologické teórie pracujú s konceptom sociálneho fungovania. Koncept **sociálneho fungovania** sa týka spôsobu, akým jednotlivci a skupiny fungujú v rámci spoločnosti a interagujú s ňou. Zameriava sa na to, ako jednotlivci a skupiny využívajú zdroje a prispievajú k spoločnosti, ako riešia problémy, čelia výzvam a dosahujú ciele.

Koncept sociálneho fungovania má široké využitie v sociálnej práci, psychológii a sociológii, kde sa používa na opis a hodnotenie spôsobu, akým jednotlivci a skupiny fungujú v rámci spoločnosti. Tento koncept tiež zdôrazňuje dôležitosť interakcií medzi jednotlivcami a spoločnosťou a zohľadňuje, ako rôzne faktory ovplyvňujú sociálne fungovanie jednotlivcov a skupín.

Prístupy zamerané na sociálne fungovanie sa využívajú v rôznych oblastiach sociálnej práce, ako napríklad pri práci s rodinami, ktoré majú problémy s výchovou detí, alebo pri podpore znevýhodnených a marginalizovaných skupín. Tento koncept tiež pomáha sociálnym pracovníkom a iným odborníkom zameriavať sa na individuálne potreby a zdroje klientov a na spoločenské faktory, ktoré ovplyvňujú ich sociálne fungovanie.

Koncept sociálneho fungovania je dôležitým nástrojom pre sociálnych pracovníkov a iných odborníkov, ktorí sa zameriavajú na zlepšovanie kvality života klientov a na podporu ich sociálneho a psychického zdravia v rámci spoločnosti.

Sociálne fungovanie označuje komplex nasledujúcich činností:

- ľudia a prostredie sú trvalo v interakcii
- prostredie kladie na človeka určité požiadavky /očakávania – sociálne role/ a človek je nútený na ne reagovať
- medzi požiadavky prostredia a človekom je obvykle rovnováha; ak sa človeku nedarí tieto požiadavky naplniť, rovnováha je rozkolísaná a vzniká napätie a problém

Niektorí ľudia sú schopní adekvátne reagovať na vzniknuté požiadavky, iní túto schopnosť nemajú a svoju situáciu nezvládajú.

Príčinou môže byť:

- nedostatok sociálnych kompetencií
- neprimeranosť požiadaviek prostredia voči človeku
- nemožnosť prístupu k hodnotám spoločnosti

Termín sociálne fungovanie v sebe zahŕňa jednak kvalitu a jednak dynamiku väzieb

a interakcií človeka v sociálnom svete. Sociálne fungovanie odráža na jednej strane schopnosť človeka odpovedať na nároky prostredia, a na strane druhej samotné nároky prostredia. Preto ak hovoríme o soc. fungovaní, hovoríme o rovnováhe medzi očakávaniami i konaním človeka v soc. prostredí, a požiadavkami, nárokmi soc. prostredia transformovaných do noriem spoločnosti. Podpora sociálneho fungovania je cieľom sociálnej práce (MATEL a kol, 2015, MATOUŠEK a kol., 2003).

Sociálny pracovník sa zameriava na problémy, ktoré sa rozdeľujú do troch oblastí:

- problémy a potreby spojené s úlohami, ktoré súvisia s vývojovými etapami životného cyklu,
- problémy a potreby spojené s úlohami viazanými na užívanie a ovplyvňovanie prvkov prostredia,

- problémy a potreby spojené s interpersonálnymi prekážkami a zábránami, ktoré sťažujú fungovanie rodiny alebo skupiny, ktorá sa vyrovnáva s vývojovými úlohami alebo s úlohami, ktoré pred ňu kladie prostredie.

Life model

Autorom Life modelu pre sociálnu prácu je **James G. Lubben**. Tento model bol prvýkrát uvedený v roku 1988 a jeho hlavným cieľom je poskytnúť rámec pre hodnotenie a intervenciu v sociálnej práci, ktorá sa zameriava na podporu kvality života klientov a ich blízkych. Life model identifikuje 12 oblastí kvality života, ktoré sú dôležité pre ľudí a poskytuje metódy na identifikáciu a posilňovanie týchto oblastí v rámci sociálnej práce. Tento model je stále využívaný a rozvíjaný v súčasnej sociálnej práci. Sa orientuje na silné stránky ľudí, ich vrodenu túžbu po zdraví, trvalom raste a uvoľnení potenciálu, ale aj na modifikáciu prostredia o ohľadom na potreby ľudí a zlepšovanie vzťahu medzi človekom a prostredím.

Life model (taktiež nazývaný "model kvality života") je jedným z prístupov v rámci ekosociálnej teórie sociálnej práce, ktorý sa zameriava na zlepšenie kvality života jednotlivcov a spoločností v rámci ich sociálneho a fyzického prostredia.

Podľa tohto modelu, kvalita života zahŕňa široké spektrum faktorov, ktoré súvisia s fyzickým, psychickým, sociálnym a environmentálnym zdravím a blaho. Tento model sa zameriava na zlepšenie týchto faktorov a ich vzájomných interakcií, s cieľom podporiť celkovú kvalitu života jednotlivcov a spoločností.

V rámci life modelu, sociálni pracovníci pracujú s klientmi na identifikácii ich potrieb a zdrojov, s cieľom poskytnúť im podporu a zlepšiť ich kvalitu života. Pracovníci využívajú model na posúdenie a plánovanie intervencií, ktoré sú zamerané na riešenie rôznych problémov, ktoré ovplyvňujú kvalitu života klientov.

Life model tiež zdôrazňuje dôležitosť udržateľnosti a environmentálnej spravodlivosti, a to ako súčasť zlepšovania kvality života. Pracovníci pracujú s klientmi a spoločnosťami na identifikácii environmentálnych faktorov, ktoré ovplyvňujú ich životy a na plánovaní intervencií, ktoré pomáhajú zlepšovať kvalitu života a podporujú udržateľné a spravodlivé riešenia pre životné prostredie.

Life model je dôležitým prístupom v ekosociálnej teórii sociálnej práce, ktorý pomáha sociálnym pracovníkom zlepšovať kvalitu života a podporovať udržateľné a spravodlivé riešenia pre životné prostredie (MÁTEL a kol., 2015).

Sociálno-ekologické koncepty v sociálnej práci

umožňujú sociálnym pracovníkom aj klientom držať súbežnú pozornosť na tri dimenzie:

1. na človeka;
2. na prostredie
3. na ich vzájomný vzťah.

Aby sociálni pracovníci mohli naplniť cieľ ekologického modelu sociálnej práce, musia disponovať poznatkami o človeku i jeho prostredí a takisto aj o ich vzájomnom vzťahu (MATOUŠEK a kol., 2003).

Cieľom sociálnej práce z hľadiska ekologickej perspektívy je podporovať rast, rozvoj, posilňovať adaptívne kapacity ľudí, odstraňovať bariéry v prostredí, zlepšovať schopnosť prostredia odpovedať na potreby ľudí.

Základom výbavy sociálnych pracovníkov sú poznatky o správaní, potrebách a cieľoch ľudských systémov v kontexte ich rozmanitej kultúry a prostredia.

V sociálno-ekologických modeloch sa kladie dôraz na vzájomnú prepojenosť, previazanosť až nerozlučiteľnosť človeka s jeho prostredím, s jeho svetom.

22 Paradigmy sociálnej práce. Vymedzenie pojmu paradigma. Paradigmy podľa Malcoma Payne a iných autorov.

Paradigma (z gréčtiny) znamená príklad, vzor ale aj model, koncept, teóriu.

Tento pojem zaviedol do metodológie vedy americký fyzik a historik vedy **T. Kuhn**.

Kuhn vo svojej knihe **Štruktúra vedeckých revolúcií (1962)** definuje paradigmu ako aktuálne príklady prijímanej vedeckej praxe, ktoré daná vedecká komunita prijala za svoje a v rámci ktorej potom uskutočňuje svoje ďalšie skúmanie. Je to prijatý základ každej vednej disciplíny.

Paradigma je modelový filozofický prístup, mení sa v čase. Je to zároveň systém základných vedeckých poznatkov (teórií) a metód, podľa vzoru ktorých sa uskutočňujú výskumy v danej oblasti poznania (disciplíne) v určitom historickom období. Paradigma je súbor poznatkov, ktoré vedci v danom odbore považujú za platný a dokázaný. Je pôsob myslenia a základná orientácia výskumu v danom vedeckom odbore.

Podľa T. Kuhna je paradigma názor na vedecký odbor, ktorý v určitom období prevláda. Zmena paradigmy je zároveň posunom v spôsoboch uvažovania vo vedeckom odbore a nazýva sa **vedecká revolúcia**. Typickým príkladom je napríklad nástup Kopernikovho heliocentrického názoru po Ptolemaiovom geocentrickom.

Malé paradigmy- vymedzenie pojmu podľa Malcoma Payneho

Keďže v jednotlivých sociálnych vedách nenachádzame jednotné paradigmy, ktoré by zodpovedali definícii Kuhna, že paradigma je prijatá všeobecne vedcami v danom odbore a celý odbor sa ňou riadi, tak, ako ich majú vymedzené napríklad prírodné vedy, považujeme v sociálnej práci za paradigmu model alebo koncept, ktorý dospieva k cieľu sociálnej práce vlastnou cestou – má vlastné metódy, prostriedky, vlastná interpretácia pojmu "sociálne fungovanie" a s kladením dôrazu na inú profesnú výbavu sociálneho pracovníka. Toto však odporuje samotnej definícii paradigmy ako spoločne uznávaného prístupu a základu, z ktorého celý odbor sociálnej práce vychádza. Každý významný autor väčšinou vymedzuje svoj prístup či „paradigma“. Nie je tomu inak ani v sociológii a ani v sociálnej práci. V súčasnosti literatúra uvádza 105 rôznych „paradigiem“ v sociálnej práci.

Preto napríklad Payne definuje len tzv. **malé paradigmy** v sociálnej práci (PAYNE, 2005).

Terapeutická, poradenská a reformná paradigma sú rôzne prístupy k sociálnej práci, ktoré majú rôzne ciele a metódy.

Terapeutická paradigma: Táto paradigma sa zameriava na pomoc klientom s psychologickými a emocionálnymi problémami. Niektorí z autorov tejto paradigmy sú **Carl Rogers, Aaron Beck a Viktor Frankl.**

1. **Poradenská paradigma:** Táto paradigma sa zameriava na poskytovanie rady a pomoci klientom pri riešení konkrétnych problémov. Niektorí z autorov tejto paradigmy sú **Gerard Egan a Garry Landreth.**
2. **Reformná paradigma:** Táto paradigma sa zameriava na zmeny v systéme, ktoré prispievajú k sociálnym problémom. Niektorí z autorov tejto paradigmy sú **Jane Addamsová, Saul Alinsky a Frances Perkins.**

Je dôležité poznamenať, že tieto paradigmy nie sú navzájom vylučujúce a môžu byť kombinované v rámci praxe sociálnej práce podľa potrieb klientov.

V rámci jednej paradigmy môžu byť uplatňované rôzne teórie. Tieto prístupy reprezentujú tri základné spôsoby práce s klientom. Soc. pracovník by mal poznať nielen uvedené paradigmatické modely, ale mal by vedieť aj správne si z nich voliť.

Podľa Payne sociálna. práca doposiaľ nedisponuje tzv. veľkou paradigmou, aby rozpracovávala teoretické, výskumné a praktické postupy do konzistentného celku.

Toto poňatie rozpracoval **Navrátil (2001)**

Prvú z týchto paradigiem ďalší autor **Navrátil** označuje ako **terapeutickú pomoc (terapeutická paradigma).**

Hlavným faktorom sociálneho fungovania je duševné zdravie a pohoda človeka.

SP je chápaná ako terapeutická intervencia, ktorá si kladie za cieľ pomôcť jednotlivcom, skupinám i komunitám zabezpečiť psychosociálnu pohodu.

Prostriedkom je podpora a uľahčovanie ich rozvoja, komunikácia a budovanie vzťahu. Komunikácia je prostriedok, ktorým ľudia môžu získať viac kontroly nad vlastnými pocitmi a spôsobom života. Príkladom je Rogersova humanistická koncepcia. Profesionalita soc. pracovníka tkvie v psychol. znalostiach a terapeutickom výcviku.

Druhú paradigmu Navrátil označil ako **úsilie o reformu spoločenského prostredia (reformná paradigma).**

Sociálne fungovanie spája so spoločenskou rovnosťou v rôznych dimenziách spoločenského života (s ohľadom na spoločenskú triedu, rodovú rolu, vekové skupiny...)

Sociálna práca prostredníctvom podpory spolupráce a solidarity v rámci určitej skupiny pomáha utláčaným získať vplyv na svoj vlastný život, preto sa zameriava na zmocňovanie (empowerment) jednotlivcov, skupín a komunit. Snaží sa o budovanie spoločnosti na rovnoprávnom princípe, pretože za nespravodlivých spoločenských podmienok to nie je vôbec možné dosiahnuť. Aby sa sociálny. a osobný rozvoj mohol uskutočniť, musí dôjsť k spoločenskej zmene.

Tretiu paradigmu Navrátil označil ako **sociálno-právnu pomoc (poradenská paradigma).**

Sociálna činnosť tu závisí na schopnosti zvládať problémy a na prístupe k informáciám a službám.

Sociálna práca je v tomto prístupe ako jeden z aspektov systému sociálnych služieb.

Tento prístup sa usiluje o zlepšovanie systému sociálnych služieb, pomoc klientovi prostredníctvom poskytovania informácií kvalifikovaným poradenstvom, sprístupňovaním zdrojov a mediáciou.

Súčasťou tohto prístupu je aj snaha o zmenu spoločnosti a jej inštitúcií, aby lepšie spĺňali predstavy o potrebách občanov.

Zdôrazňuje sa tiež podpora osobného a komunitného rastu za podpory psychológie, sociológie a práva.

Malcom Payne neskôr svoj prístup k paradigmám prehodnotil.

(Malcolm Payne je renomovaný britský sociálny pracovník a teoretik, ktorý sa zaoberá mnohými oblasťami sociálnej práce. Jeho prístup k paradigme sociálnej práce zdôrazňuje, že sociálna práca by mala byť založená na vedeckých poznatkoch a zásadách, a mala by byť integrovaná do kontextu sociálnej politiky a spoločenského zázemia).

Podľa najnovšieho delenia Malcolma Payna (PAYNE, 2005) existujú tri hlavné paradigmy sociálnej práce:

Paradigma zachovávaní

Táto paradigma sa zameriava na udržanie súčasného stavu a na minimalizovanie zmien. Sociálni pracovníci, ktorí pracujú v tejto paradigme, sa snažia zachovať existujúce sociálne, ekonomické a politické štruktúry. Ich cieľom je poskytnúť klientom takú pomoc, ktorá im pomôže zvládať problémy a ťažkosti, ale zároveň neohrozuje status quo.

Paradigma zmeny

Táto paradigma sa zameriava na to, aby sociálna práca pomáhala klientom meniť a zlepšovať ich situáciu. Sociálni pracovníci, ktorí pracujú v tejto paradigme, sa snažia identifikovať príčiny problémov a pomáhajú klientom nájsť spôsoby, ako ich odstrániť alebo minimalizovať. Ich cieľom je pomáhať klientom zmeniť ich situáciu, aby sa stali sebestačnejšími a mohli si lepšie poradiť aj v budúcnosti.

Paradigma zmierenia

Táto paradigma sa zameriava na dosiahnutie zmierenia a spolupráce medzi rozličnými skupinami v spoločnosti. Sociálni pracovníci, ktorí pracujú v tejto paradigme, sa snažia

pomáhať klientom nájsť spoločné ciele a záujmy, a zlepšovať vzťahy medzi jednotlivcami a skupinami. Ich cieľom je pomôcť klientom nájsť spôsoby, ako sa lepšie porozumieť navzájom a spolupracovať na riešení problémov, ktoré ich ovplyvňujú.

Malcolm Payne zdôrazňuje, že každá z týchto paradigiem má svoje výhody a obmedzenia, a že sociálni pracovníci by mali vedieť, ktorá z týchto paradigiem je najvhodnejšia pre danú situáciu. Je dôležité, aby sa sociálni pracovníci riadili vedeckými poznatkami a zásadami.

Paradigmy sociálnej práce podľa Navrátila

Tomáš Navrátil je slovenský sociálny pracovník a teoretik, ktorý sa zaoberá aj problematikou paradigiem sociálnej práce. Jeho prístup k paradigme sociálnej práce zdôrazňuje, že táto disciplína by mala byť založená na hodnotách ako dôstojnosť, sebadeterminácia a právo na rovnaké zaobchádzanie, a mala by sa sústrediť na posilňovanie klientov a ich komunity.

Podľa Navrátila (NAVRÁTIL, 2001) existujú tri hlavné paradigmy sociálnej práce:

Paradigma rehabilitácie

Táto paradigma sa zameriava na rehabilitáciu klientov a na ich návrat do normálneho života. Sociálni pracovníci, ktorí pracujú v tejto paradigme, sa snažia pomáhať klientom zvládať ich problémy a nájsť spôsoby, ako sa opäť zapojiť do spoločnosti. Ich cieľom je poskytnúť klientom takú pomoc, ktorá im pomôže zlepšiť svoju situáciu a dostať sa do stavu, kedy si môžu sami poradiť.

Paradigma prevencie

Táto paradigma sa zameriava na prevenciu problémov a na posilňovanie klientov a ich komunity. Sociálni pracovníci, ktorí pracujú v tejto paradigme, sa snažia identifikovať rizikové faktory a poskytnúť klientom a komunitě takú pomoc, ktorá im pomôže zabrániť vzniku

problémov. Ich cieľom je posilniť klientov a komunitu tak, aby si vedeli poradiť s problémami sami.

Paradigma transformácie

Táto paradigma sa zameriava na transformáciu spoločnosti a jej štruktúr, ktoré vytvárajú sociálne nerovnosti a neprávosti. Sociálni pracovníci, ktorí pracujú v tejto paradigme, sa snažia identifikovať systémové a štrukturálne problémy a pracovať na zmene týchto štruktúr, aby boli spravodlivejšie a inkluzívnejšie pre všetkých ľudí. Ich cieľom je posilniť klientov a komunitu tak, aby sa mohli plnohodnotne zapojiť do spoločnosti.

Tomáš Navrátil zdôrazňuje, že každá z týchto paradigiem má svoje výhody a obmedzenia, a že sociálni pracovníci by mali vedieť, ktorá z týchto paradigiem je najvhodnejšia pre danú situáciu.

V oblasti sociálnej práce v dobe jej etablovania ako samostatnej disciplíny ovplyvňovalo sociálnu prácu medicínske paradigma a neskôr aj paradigma psychologické.

Paradigmatické prístupy k budovaniu teórie sociálnej práce. Samotná otázka vedeckosti sociálnej práce má výrazný teoreticko-vedecký rozmer. Pri riešení tejto otázky ide o klasický demarkačný problém z oblasti teórie vedy, ktorý súvisí s úsilím stanoviť hranice medzi vedou a nevedou a následne určiť, ktoré poznanie je možné označiť za vedecké a prečo.

Americký fyzik a historik vedy T. Kuhn, ktorý pojem paradigma zaviedol do metodológie vedy, vymedzil tri základné etapy v rozvoji vednej disciplíny (KUHN, 2003):

- etapu predparadigmatickú (predchádzajúcu vzniku paradigmy),
- etapu prevládajúcej (platnej, akceptovanej) paradigmy (etapu „normálnej“ vedy)

- etapu krízy paradigmy a vedeckej revolúcie, ktorá spočíva v striedaní paradigmiem, v prechode od jednej paradigmy k druhej.

Kuhn prichádza k tzv. paradigmatickým modelom vedeckého poznania. Veda v každom období si vytvára určité modely.

Iné delenie, ktoré spomína aj LEVICKÁ a kol., (2016) je:

1. Kuratívno-segregatívna paradigma

Sociálna práca má za úlohu liečiť a čo nejde vyliečiť treba segregovať (vylúčiť) zo spoločnosti – napríklad ústavy sociálnej starostlivosti v minulosti bývali mimo obce.

- vyvíjala sa a vyvrcholila v 70. r. a jej základom = predpoklad, že

síce môžeme vyliečiť niektorých klientov (kuratíva=liečenie), ale nie všetkých. U tých klientov, kde nebolo liečenie úspešné, najvhodnejšou formou ostáva reziduálna starostlivosť, ktorá sa v 60-70 rokoch chápala ako izolovanie (segregácia) od ostatnej časti spoločnosti. V teoretickej rovine sa otvorili otázky na diagnostiku, liečiteľnosť- nevyliciteľnosť klienta a na metódy zamerané na ústavnú starostlivosť. Zariadenia sa stavali na okraji spoločnosti. V minulosti boli metódy práce s klientom orientované dovnútra. Nespokojnosť s takto ponúkanými službami koncom 70-tych r. viedla k zmene paradigmy na poradenskú.

2. Agogická paradigma (agogika=vedenie)

- svet sa ocitá v chaose, ľudia nevedia v takom svete fungovať a potrebujú skĺbenie, aby tomu porozumel.

= zameraná na zmenu práce s klientom v dôsledku ktorého sa stávame odborníkmi

na doprevádzanie klienta jeho životom. Táto paradigma ešte viac zdôrazňuje schopnosti klientov riešiť si vlastné problémy za pomoci iných ľudí. Neruší a neodsúva poradenstvo a terapiu, ale ponúka ich v inom svetle. Napr. namiesto psychoanalytickej terapie, kt. v praxi trvá aj nie koľko rokov, poukazuje na výhody tzv. krátkej terapie, kt. vychádza z prístupu orientovaného na riešenie, trvá 3-4 stretnutia. Táto terapia je oslobodzujúca pre klientov, lebo je krátka. Dáva im sebavedomie, že sú schopní si ďalej riešiť problémy sami. Kedy, ako, koľko

podpory treba dať klientovi, závisí od jednotlivých klientov. Klientovi stačí vedenie alebo sprevádzanie. V dôsledku tejto paradigmy sa rozvíja terénna SP.

3. Komunikačná paradigma

všetky poruchy vznikajú v dôsledku zlej komunikácie. Využíva sa v rodinnej terapii.

90-te r., vychádza filozoficky z konštruktivismu. Zákl. myšlienkou konštruktivismu je úvaha, že vo svete neexistuje nič stabilné (ani poznanie ani jazyk), ale všetko sa to neustále konštruuje v jazyku, kt. spolu hovoríme. Soc. problémy = dôsledkom zlej komunikácie v spoločnosti a upriamuje pozornosť na pochopenie komunikácie (rozvoj komunikačných teórií) a na vypracovanie metód, zameraných na oblasť.

komunikácie: -efektívna komunikácia, -empatické počúvanie, -asertívne správanie, -mediácia (urovňovanie sporov), - negociácia (vyjednávanie podmienok). Retrospekívne ovplyvnenie-dotazník vyplnený za 3 dni bude iný ako pred 3 dňami.

V sociálnej práci sa behom 20. storočia vykryštalizovali tri odlišné prístupy.

Delenie podľa Matouška (MATOUŠEK, 2003):

- 1. Veľké paradigmy** - soc.-filoz.-politické myšlienkové prúdy – socializmus, liberalizmus, zameraný na dosiahnutie zmeny v spoločnosti a jej udržanie
- 2. Stredné paradigmy** - orientáciou na človeka môže nastať zmena
- 3. Malé paradigmy** – orientované na prácu s človekom –

Najstaršia paradigma opatrovateľská je základom aktívnej sociálnej pomoci. (12.-16 stor. chorí, starí, bezvládni)

23 Kvalita života. Teoretické a metodologické východiská kvality života – vymedzenie kvality života, dimenzie kvality života, meranie kvality života v sociálnej práci.

Sociálna dimenzia kvality života je jednou z východiskových kategórií sociálnej politiky a sociálnej práce.

Kvalita života predstavuje ľudský konštrukt, ktorý si vo svojej podstate človek, i celá spoločnosť utvára sama.

V humanitných a sociálnych vedách je možné nájsť viacero definícií, klasifikácií a modelov kvality života. Možno ju vnímať v súvislosti so spokojnosťou so životom, autonómiou človeka, životnou múdrosťou, či ako sociálny konštrukt ľudského života.

Definovanie kvality života musí vychádzať z rozlíšenia medzi subjektívnou a objektívnou kvalitou života, v tom akú úlohu tu zohrávajú (seba) hodnoty človeka.

Od **zmyslu života** sa odvíja celá ľudská činnosť. Existencia ľudského života je najvyššou hodnotou, ktorá sa naplňuje aj prostredníctvom zodpovednosti za ostatné formy života, ktoré ľudský život sprevádzajú.

Vymedzenie kvality života: Kvalita života je odvodzovaná od rešpektovania právnych a náboženských hodnôt, medzinárodných dohovorov, rešpektovania hodnotového systému každého jednotlivca a je v priamej väzbe so soc. prostredím a stupňom rozvoja organizácie konkrétneho štátu.

„Kvalita života je výsledkom vzájomného pôsobenia sociálnych, zdravotných, ekonomických a environmentálnych podmienok ľudského života a spoločenského rozvoja. Možno ju chápať ako objektívno-subjektívny konštrukt, kde na jednej strane predstavuje objektívne uznané podmienky dobrého života a na strane druhej je to kategória výsostne subjektívna, keď jedinec sám hodnotí prežívanie „dobrého života“ (HROZENSKÁ, 2011). S kvalitou života sú spojené domény, indikátory a ukazovatele, ktoré sú prepojené so systémom uspokojovania potrieb človeka a s naplňaním jeho životných cieľov.

Kvalita života má sociálny rozmer. Humanizácia ľudského života prostredníctvom kvality života dostáva teoreticko-praktické vymedzenie univerzálnych hodnôt, teórie a praxe. Využitie doterajšieho poznania kvality života s rešpektovaním právnych a náboženských hodnôt,

medzinárodných dohovorov a hodnotového systému každého jednotlivca a skupiny je v priamej väzbe so sociálnym prostredím a jeho okolím, so stupňom rozvoja organizácie štátu, štátnej a verejnej služby a množstvom ďalších komponentov.

Stupeň kvality života podmieňuje:

- komplexné poznanie kvality života,
- poznanie strategických vývojových trendov v lokálnych podmienkach,
- možnosť reálnej komunikácie s objektívnym prostredím,
- existujúci stupeň sociálnej gramotnosti,
- legislatívne ošetrovanie konkrétnej kvality života.

Reálna kvalita života – dôležité je pochopiť východisko, alebo zmysel života. Nevysporiadanosť s jeho zmyslom vyvoláva neustále narážanie na bariéry a otázky bytia. Právo na život je základným právom každého človeka a vytvára základnú podmienku pre existenciu všetkých práv. Uznávaním ľudskej existencie uznáme subjekt, ktorý je aktívnym nositeľom a uskutočňovateľom ľudských životov.

Jednotlivec musí disponovať predstavou o kvalite života a kvalite svojho vlastného života, potom je predpoklad k hľadaniu zmysluplného východiska v živote.

WHO k doménam a indikátorom kvality života zaraďuje (WHO, 2023):

- 1. Fyzické zdravie: energia a únava, bolesť a diskomfort, spánok a odpočinok.**
- 2. Psychologická doména:** telesný imidž a vzhľad, negatívne emócie, sebaúcta, myslenie, učenie, pamäť a koncentrácia.
- 3. Úroveň nezávislosti:** mobilita, každodenné aktivity, závislosť na liekoch a medicínskych pomôckach, pracovná kapacita.
- 4. Sociálne vzťahy:** osobné vzťahy, soc. podpora, sexuálna aktivita.
- 5. Prostredie:** finančné zdroje, sloboda, fyzická bezpečnosť a istota, zdravie a soc. starostlivosť, domáce prostredie, možnosti získať nové informácie a zručnosti, fyzikálne prostredie, doprava.
- 6. Spiritualita / náboženstvo / osobné presvedčenia:** náboženské, spirituálne, osobné presvedčenia.

Kvalitu života vyjadrujeme v dvoch zložkách:

1/ **objektívnymi podmienkami** – ekon. podmienky, soc. bezpečnosť, životné a spoločenské podmienky, bývanie človeka, spôsob reprodukcie života, rozsah vlastníctva, spôsob trávenia voľného času a pod.

2/ **subjektívnym stavom** – vlastné hodnotenie života, postoj k životu a spokojnosť s ním, pocit šťastia, osamelosti, schopnosť nádeje, pocit spolupatričnosti, životosprávy a pod.

Každý jedinec je zodpovedný za kvalitu svojho vlastného života

Kvalitu života je potrebné hodnotiť z perspektívy rôznych väzieb, ktoré sú priamo porovnateľné s hierarchiou potrieb a hodnôt človeka. Vyjadruje ju vzájomné prepojenie kvality života s jeho sociálnym zmyslom, s hodnotovým systémom človeka, jeho sociálnymi vzťahmi, sociálnym prostredím i spoločnosťou ako konglomerátom ľudského i sociálneho potenciálu. Ontogenetický vývin človeka priamo predurčuje relatívnosť hierarchického usporiadania potrieb a hodnôt človeka. Hodnotový systém starších ľudí sa odvíja od ich soc. situácie, v ktorej sa nachádzajú.

Výrazným determinantom kvality života je ľudský kapitál, ktorý predstavuje významnú hodnotu vrodenej či získanej osobných vlastností jedinca. „Ľudský kapitál je akumulácia všetkých minulých investícií do vzdelávania, výchovy a zdravia“ jedinca, ktoré je možné využívať pre individuálne i spoločenské záujmy. Spoločnosť by mala vytvárať sociálny priestor pre distribúciu ľudského kapitálu, zabezpečiť jeho rozvoj, udržanie, či aspoň reparáciu. S tohto pohľadu tu zohráva dôležitú úlohu aj soc. kapitál, ktorý je možné vnímať ako spôsob participácie medzi ľuďmi, skupinami i spoločnosťou. Je vyjadrením vzájomnej tolerancie a dôvery, je niečím bez čoho by nedochádzalo k možnosti dosiahnuť celkovú prosperitu spoločnosti i jej jednotlivých členov. „Sociálny kapitál obohacuje tradičné chápanie ľudského kapitálu, ako kapitálu osobného, o soc. dimenziu, soc. kontext. Izolovaný, sám na seba ponechaný (aj cnostný) jedinec, je sociálne bezmocný a bez vplyvu iných. Sociálny kapitál, t. j. vzťahy umožňujúce osobe dosahovať také ciele, ktoré by sama – ale i izolovaná skupina, spoločenstvo, spoločnosť – bez soc. kapitálu nemohla dosiahnuť“.

24 Teoretické koncepty chudoby. Konceptie riešenia chudoby na Slovensku a v rozvojových krajinách.

Chudoba je stav, ktorým sa označuje nedostatočná úroveň príjmu a zdrojov potrebných na to, aby človek uspokojil svoje základné potreby a dosiahol primeranú kvalitu života.

Chudoba sa môže prejavovať v rôznych oblastiach života, ako sú potraviny, zdravotná starostlivosť, bývanie, vzdelanie a pracovné príležitosti.

Existuje niekoľko spôsobov, ako definovať a merať chudobu. Jedným z najbežnejších spôsobov je definovať chudobu ako stav, v ktorom príjem jednotlivca alebo domácnosti je nižší ako určitá minimálna úroveň potrebujúca na uspokojenie základných potrieb, napríklad na potraviny, bývanie a zdravotnú starostlivosť. Existuje viacero spôsobov, ako určiť túto minimálnu úroveň, ako napríklad použitie relatívnej chudoby (porovnávanie s priemerom príjmu v danej krajine alebo oblasti) alebo absolútnej chudoby (stanovenie minimálnej sumy potrebnej na uspokojenie základných potrieb).

Okrem toho existuje aj koncept "multidimenzionálnej chudoby", ktorý zahŕňa nielen príjem, ale aj iné faktory, ako sú vzdelanie, zdravie, bývanie, sociálne začlenenie a prístup k zdrojom a príležitostiam (PAYNE, R.K., 2005).

Chudoba je celosvetový problém, ktorý ovplyvňuje mnoho ľudí a má vážne následky pre ich životy a zdravie. Preto sa chudoba stala dôležitou témou pre mnohé vlády, neziskové organizácie a medzinárodné inštitúcie, ktoré sa snažia zlepšiť podmienky pre ľudí v chudobe a zmierniť tento problém.

Ekonomický a sociálny pohľad na chudobu

Existujú dva základné koncepty chudoby – subjektívna chudoba a objektívna chudoba.

Subjektívny koncept chudoby – hodnotenie vlastnej životnej situácie jedincom, či domácnosťou.

Objektívny koncept chudoby – vychádza z analýz sociálno-ekonomických informácií o domácnostiach

Hlavné príčiny chudoby vo svete

Existuje mnoho faktorov a príčin, ktoré prispievajú k chudobe vo svete. Tu sú niektoré z hlavných príčin chudoby v rozvojových krajinách:

Nedostatočné vzdelanie a nízka úroveň gramotnosti môžu obmedziť prístup k zamestnaniu a lepším príležitostiam.

Zhoršujúce sa hospodárske podmienky vrátane nízkych miezd, neistoty pracovných miest a neistoty trhu, môžu mať vplyv na príjem a životné podmienky.

Zmena klímy jej dôsledky, ako sú suchá, povodne a iné katastrofy, môžu mať vážny vplyv na životy ľudí a spôsobiť stratu majetku a obživy.

Chýbajúca infraštruktúra: Nedostatočná infraštruktúra, vrátane nedostatku prístupu k pitnej vode, elektrine, kanalizácii a doprave, môže obmedziť prístup k základným potrebám a príležitostiam.

Politická nestabilita a konflikty môžu mať vážne následky pre hospodárstvo, občiansku bezpečnosť a sociálnu stabilitu a viesť k nárastu chudoby.

Diskriminácia a sociálna nerovnosť vrátane genderovej nerovnosti a diskriminácie na základe etnického pôvodu alebo náboženstva, môžu obmedziť prístup k príležitostiam a zdrojom a viesť k chudobe.

Zneužívanie prírodných zdrojov ako sú lesy a pôda, môže mať negatívny vplyv na životné prostredie a poľnohospodársku produkciu, čo môže viesť k chudobe.

Riešenie chudoby si vyžaduje komplexný a multidisciplinárny prístup, ktorý zahŕňa nielen hospodárske, ale aj sociálne, environmentálne a politické faktory

Hranice chudoby

EÚ považuje za chudobné tie rodiny, skupiny a osoby, ktoré majú tak málo hmotných, kultúrnych a sociálnych prostriedkov, že sú vylúčené zo všeobecne obvyklého spôsobu života. Tou hranicou je **60 % mediánového príjmu určitej krajiny** (medián = stredná hodnota v rade hodnôt, nie priemer).

V SR sa najčastejšie sa za hranicu chudoby považuje **výška životného minima pre jednu dospelú osobu** (MPVSR, 2023).

Jeffrey D. Sachs používa diferencovanejšie členenie:

- extrémna chudoba, príjem do 1 USD na deň
- mierna chudoba, príjem 1-2 USD na deň
- relatívna chudoba (v EÚ 60 % mediánu, niekde len 50% mediánu, niekde sa zase berie do úvahy priemerný príjem, nie medián).

Pri posudzovaní chudoby sa berú do úvahy rôzne hľadiská. Hovoríme z tohto pohľadu o **hranici chudoby**. Rozlišujeme hranice:

- na základe príjmu / príjmo-výdavkový prístup môže byť trojaký:
- dosahovaný príjem domácnosti porovnáme s priemerným príjmom (chudobná domácnosť – menej než 60% priemerného príjmu)
- dosahovaný príjem porovnáme s mediánom rozloženia príjmov v danej spoločnosti.
- dosahovaný príjem porovnáme s príjmom v najnižšom decile alebo kvantile príslušnej spoločnosti. Za chudobné sú považované tie domácnosti, ktoré majú príjem v najnižšom decile alebo kvantile.
- podľa spotreby, resp. na výdajov na spotrebu, vyjadrenú / prístup soc. konsenzu:
- základnými potrebami
- minimálnymi potrebami zahrnutými do spotrebného koša
- podielom výdajov na stravu na celkových výdajoch. S rastom príjmov sa mení štruktúra výdajov domácností. Čím je príjem domácností nižší, tým je vyšší podiel výdajov na nevyhnutné potreby, najmä na potraviny. Niektorí autori v USA považujú hranicu 30 % (a viac) výdajov za potraviny z celkových výdajov za hranicu chudoby.
- podľa spotreby / prístup založený na správaní ľudí (behaviorálny), resp. výdajov na spotrebu sa používajú index mnohonásobnej deprivácie a vyjadrenia samotných domácností, či sa považujú za chudobné.

..

Chudoba môže spôsobovať depriváciu. **Deprivácia** je zlý psychický stav, ktorý vzniká, keď človek nemôže uspokojovať svoje potreby, pričom index relatívnej deprivácie je zostavený z určitých položiek, ktoré charakterizujú určitý nedostatok (napr. chýba denne jedno teplé jedlo, v byte nie je WC, rodina si nemôže dovoliť pobyt na dovolenke mimo bydliska, škála ukazovateľov je podstatne širšia). **Subjektívna hranica chudoby** je založená na názoroch samotných domácností (WAISOVÁ, 2006).

Podoby chudoby na Slovensku

Na Slovensku má podľa výskumov chudoba hlavne tri podoby:

1. chudoba určitých soc. skupín spojená s demografickým alebo soc. statusom (osamelé matky, mnohohodné rodiny, osamelí dôchodcovia),
2. etnická chudoba (Rómovia),
3. nová chudoba, vyplývajúca z dlhodobej nezamestnanosti

Faktory, ktoré najviac zapríčiňujú chudobu u nás:

nízke vzdelanie osoby na čele domácnosti,

- zamestnanecký status osoby na čele domácnosti (postavenie na trhu práce, teda nezamestnaný),
- demografické zloženie domácnosti (najmä počet detí),
- etnická príslušnosť, najmä rómska,.
- lokalita domácnosti (ŽELISKÝ, 2014).

Index ľudského rozvoja ako faktor, významný pri diskusii o chudobe, sa skladá z troch čiastkových ukazovateľov:

- dĺžka života, meraná očakávanou dĺžkou pri narodení
- dosiahnuté vzdelanie, merané kombináciou miery gramotnosti (2/3 váhy) a kombinovanej miery zápisu na základné, stredné a vysoké školy (1/3 váhy)
- životná úroveň, meraná reálnym HDP na obyvateľa v USD, prepočítaná cez paritu kúpnej sily.

Pri posudzovaní chudoby a jej kategorizácii sa berú do úvahy viaceré hľadiská. Existujú 4 protikladné dvojice konceptov chudoby:

- absolútny - relatívny
- priamy - nepriamy (meriame po spotrebe alebo pred spotrebou)
- objektívny - subjektívny
- preskriptívny (určia experti)- konsenzuálny (podľa verejnej mienky reprezentovanej napríklad parlamentom)

Absolútna chudoba (extrémna chudoba): znamená taký nedostatok prostriedkov na uspokojenie základných potrieb, že po určitom čase to ohrozuje život. Toto chápanie chudoby je primárne založené na predstave minimálnej životnej úrovne, ktorá zaručuje len holé prežitie. Hranica absolútnej chudoby predpokladá, že máme určené základné životné potreby (tak ako koncept relatívnej chudoby predpokladá, že máme určené spoločensky platné štandardy života) a hranica absolútnej chudoby sa nemení podľa zmeny životnej úrovne

Relatívna chudoba: je taká, keď ľudia nemajú zdroje, postačujúce na zaistenie takého druhu stravy, participácie, životných podmienok a pozitívov, ktoré sú obvyklé v príslušnej spoločnosti. Tento koncept sa používa prevažne v rozvinutých krajinách, kde obvykle už nejde o prežitie.

Priama chudoba: meriame ju až po transformácii príjmov do spotreby, samotné príjmy nie sú rozhodujúce pre určenie chudoby, lebo sa do nich nepremietajú rôzne okolnosti, ktoré sprevádzajú ich transformáciu do spotreby, predovšetkým je to kúpna sila peňazí.

Nepriama chudoba: hodnotí disponibilný príjem či už jednotlivca alebo domácnosti, meria sa príjem pred spotrebou, rozhodujúca je výška nominálnych príjmov, nie je v nich premietnutá ani kúpna sila, ani štruktúra výdajov

Preskriptívna chudoba: úroveň potrieb vo forme spotrebných košov, životného minima alebo zaručených minimálnych príjmov určujú experti, kto je pod určenou úrovňou, je chudobný.

Konsenzuálna chudoba: je vecou dohody spoločnosti, spoločnosť (zastúpená napr. parlamentom) určuje, čo je nevyhnutne potrebné k životu. Vyskytuje sa napr. vo forme: primeraného životného minima, zoznamu položiek nevyhnutne potrebných pre život, vyjadrenia verejnosti, akú úroveň podpôr je ochotná financovať.

Objektívna chudoba: vychádza z analýzy sociálno-ekonomických informácií, hranica chudoby je určená zvonku (štát, parlament), nezávisle na názore tých, ktorí sú považovaní za chudobných.

Subjektívna chudoba: spočíva na názoroch a pocitoch tých, ktorých sa dotýka, do subjektívneho chápania chudoby sa premieta nielen vnímanie samotnej situácie, ale aj aspirácie tých, ktorí sa považujú za chudobných.

Z hľadiska, ktoré zohľadňuje nielen materiálne podmienky, ale aj príčiny vzniku chudoby, delíme chudobu na generačnú a situačnú.

Generačná chudoba: prechádza ako model správania z generácie na generáciu. Deti vyrastajúce v generačnej chudobe nemajú dostupné vzory správania, ktoré by im ukázali, ako funguje život mimo chudoby. Nemajú zdroje sociálne, materiálne, návyky ani zručnosti na to, aby sa z chudoby dostali. U nás generačnú chudobu môžeme nájsť v rómskych osadách. Generačná chudoba sa však vyskytuje aj nezávisle na etniku, aj keď často sa vyskytuje v niektorých etnikách. Je však spôsobená ťažkými sociálnymi podmienkami a niekedy aj diskrimináciou minority. Napr. v USA žijú často v generačnej chudobe ľudia v indiánskych rezerváciách, alebo ľudia žijúci v karavanových osadách.

Situačná chudoba: vzniká tým, že sa človek dostane do ťažkej životnej situácie – napr. strata zamestnania. Pritom disponuje vedomosťami, znalosťami, zručnosťami, aj sociálnym kapitálom, za pomoci ktorých sa dokáže z chudoby dostať. Do situačnej chudoby sa človek môže dostať napríklad stratou zamestnania, ale ostávajú mu po dlhý čas všetky zručnosti, návyky a vedomosti, ktoré mu môžu pomôcť sa znova zamestnať a tak uniknúť chudobe (PAYNE, R.K., 2005).

Riešením chudoby na Slovensku môžu byť rozvojové programy, investície do vedy a vzdelávania, medzinárodná spolupráca a investície tak, ako sa to realizuje v Európskej únii. K riešeniu chudoby by veľmi prispelo zníženie korupcie a rozkrádania eurofondov, ktoré sme v rámci EU pôvodne dostali na investície do vzdelania, vedy a nových technológií v rôznych oblastiach, podpory infraštruktúry a do udržateľného hospodárenia s lesmi, pôdou a energiami. Nesmieme zabúdať na akútny problém hroziacej nezvratnej ekologickej katastrofy, na ktorej

odvrátení by sa malo ľudstvo spojiť a zmobilizovať, lebo sa dôsledkom nej môže prepadnúť nielen do chudoby, ale aj celkového rozvratu civilizácie.

Riešenie chudoby vo svete

Chudoba je zložitý problém, ktorý sa týka mnohých oblastí života a zasahuje mnoho krajín vo svete. Preto je potrebné riešiť ho v komplexnosti a sústrediť sa na viaceré aspekty. Tu sú niektoré spôsoby, ako sa dá riešiť chudoba vo svete:

Vzdelávanie - je kľúčové pre boj proti chudobe. Vzdelanie umožňuje ľuďom získať lepšie zamestnanie, zvýšiť svoje zručnosti a zlepšiť svoje životné podmienky.

Vytváranie pracovných miest - a podpora podnikania môže pomôcť zlepšiť hospodársku situáciu v chudobných krajinách a umožniť ľuďom získať príjem, ktorý im umožní zabezpečiť si základné potreby.

Zlepšovanie infraštruktúry - ako je voda, kanalizácia a elektrina, pomáha zlepšiť životné podmienky a zdravotnú situáciu ľudí.

Podpora sociálnej ochrany - pre najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva, ako sú deti, starší ľudia a osoby so zdravotným postihnutím, môže pomôcť zabezpečiť im základné potreby.

Zlepšovanie prístupu k zdravotnej starostlivosti - môže pomôcť zlepšiť zdravotnú situáciu a znížiť náklady na liečbu chorôb, ktoré súvisia s chudobou.

Podpora hospodárskeho rozvoja - pomáha zlepšiť situáciu v chudobných krajinách a umožniť im rozvíjať svoju ekonomiku.

Medzinárodná spolupráca - a pomoc môže podporiť chudobné krajiny v zlepšovaní ich situácie a poskytnúť im prístup k zdrojom, ktoré potrebujú na zlepšenie svojich životných podmienok.

Literatúra

BERG I., K., 2013. Posílení rodiny. Praha: Portál. 2013. 168 s. ISBN 9788026205005

BOWLBY, J. 1958. The nature of the child's tie to his mother. In: The International Journal of Psycho – Analysis. 1958, 39, 350-373.

DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Karolinum Praha, 2022. 374 s. ISBN 9788024650531.

EUROPEAN CIVIL PROTECTION AND HUMANITARIAN OPERATIONS, 2023. Nájdené na https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/who/about-echo_en 15.3.2023.

FREIRE P., 2017. Pedagogy of the Oppressed. Penguin Books, 2017. 160 p. ISBN 9780241301111

HAŠTO, J. 2005. Vzťahová väzba. Ku koreňom lásky a úzkosti. Vydavateľstvo F. 2005. 300 s. ISBN 808895228X.

HETTEŠ, M. 2014. Nová definícia sociálnej práce. In: Prohuman, 2014. Nájdené na <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/nova-definicia-socialnej-prace> 30.3.2023.

HROZENSKÁ, M. 2011. Kvalita života starších ľudí v priestore spoločenských vied. Effeta, 2011. 155 s. ISBN 9788089245246.

IFSW, 2020. Global Standards of Education in Social Work Nájdené na <https://www.ifsw.org/global-standards-for-social-work-education-and-training> 10.3.2020.

IFSW, 2018. STATEMENT ON THE ETHICAL PRINCIPLES OF GLOBAL SOCIAL WORK. Nájdené na <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles> 21.3.2023.

KUHN, T.S. 1977. Second thoughts on paradigms. In Kuhn, Thomas S., The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change (pp. 292-319). Chicago and London: University of Chicago Press.

KUHN, T. 2003. Struktura vědeckých revolucí. OIKOYMENH 2003. 206 s. ISBN 8086005542.

LEVICKÁ a kol., 2016. Teoretické východiská sociálnej práce. FZaSP TU, 2016. 88s. ISBN 978-80-8082-962-9.

- LUDEWIG, K. 2011. Základy systemické terapie. Praha: GRADA, 2011. 111 s. ISBN 9788024735214.
- LUKASOVÁ, E., 2012. Klíč k zmysluplnému životu. Bratislava: Lúč, 188 s. ISBN 9788071148852.
- MATOUŠEK, O. a kol. 2003. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
- MATOUŠEK, O. a kol. 2001. Základy sociální práce. Praha: Portál, 2001. 310 s. ISBN 80-7178-473-7.
- MÁTEL, A., HARDY, M., BACHYNCOVÁ GIERTLOVÁ, D., 2015. Teória a metódy sociálnej práce II. Bratislava: Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce, 2015. 345 s. ISBN 978-80-971445-7-9.
- MÁTEL, A., SCHAVEL, M., GREY, E. 2015. Teória a metódy sociálnej práce I. Bratislava: Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce, 2015. 420 s. ISBN 978-80-971445-6-2.
- MIKUŠOVÁ, A. , 2023. Vzťahová väzba a jej mimoriadny význam v živote dieťaťa. Nájdené na <https://eduworl.sk/cd/andrea-mikusova/7654/vztahova-vazba-a-jej-vyznam-v-zivote-dietata>. 30.3.2023.
- MPVSR, 2023. Nájdené na <https://www.mpsvr.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/zivotne-minimum> 20.5.2023.
- NAVRÁTIL, P. 2001. Teorie a metody sociální práce. Brno: Marek Zeman, 2001. 162 s. ISBN: 80-903070-0-0
- NAVRÁTILOVÁ, J., 2007. Teorie a praxe ve vzdělávání sociálních pracovníků. In Praktické vzdělávání v sociální práci. 1. vyd. Brno: Tribun, 2007. Edice pro praxi a supervizi v sociální práci. s. 20-27. ISBN 978-80-7399-343-6.
- PAYNE, M. 2005. Modern Social Work Theory. 3rd Revised edition. Lyceum Books, Inc. U.S., 2005. ISBN-10: 0925065838.
- PAYNE, R.K. .2005. A Framework for Understanding Poverty. Aha! Process, 2005. ISBN 1-929229-48-8.
- PERLMAN, HELEN, H. 1957. Social Casework : A Problem- Solving Process. Chicago: University of Chicago Press, 1957.

PINCUS, A., MINAHAN, A. 1973. Social Work Practice: Model and Method. Itasca, ILL: FE Peacock 1973.

RADKOVÁ, L, LUDVIGH CINTULOVÁ, L., 2018. Základy výskumu pre študentov sociálnej práce a ošetrovateľstva. Bratislava: OZ Protect work v spolupráci s VŠZaSP sv. Alžbety, n.o., 2018. 135 s. ISBN 978-80-971835-1-6.

ROGERS, C.R. 2000. Klientom centrovaná terapia. Modra, PERSONA 2000. 345 s. ISBN 80- 967980-3-0.

SATIROVÁ, V. 2007. Společná terapie rodiny. Praha: Portál , 2007. 214 s. ISBN 80-7367-303-7..

SIBEON, R., 1991. Towards a New Sociology of Social Work. Avebury, 1991. 188 s. ISBN 1856280284.

SUISTANABLE DEVELOPMENT GOALS, 2019. Nájdené na https://www.sightsavers.org/policy-and-advocacy/global-goals/?gad=1&gclid=CjwKCAjwsvujBhAXEiwA_UXnAB-X7Za3tbpN2Sqltd-MXBIWifCWmWsNxUIVyJUy-5KkMALG4CVJAxoCy1cQAvD_BwE 20.3.2023

WAISOVÁ, Š. 2006. Chudoba a bohatství v současném světě. Vyd, Aleš Čeněk, 2006.160 s. ISBN 8086898865.

WHO, 2023. Measuring Quality of Life. Nájdené na <https://www.who.int/tools/whoqol> 15.2.2023.

ŽELINSKÝ, T. 2014. Chudoba a deprivácia na Slovensku. Equilibria 2014. 244 s. ISBN 9788081431333.